

PÄÄLLEKKÄISPUHUNTA SUOMENKIELISESSÄ RADIOKESKUSTELUSSA

Pro gradu -tutkielma
Minna Hannula
Helsingin yliopiston suomen kielen,
suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten
ja kirjallisuuksien laitos
Syyskuu 2016

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Humanistinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais- ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos	
Tekijä – Författare – Author Hannula, Minna Anu Johanna			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Päällekkäispuhunta suomenkielisessä radiokeskustelussa			
Oppiaine – Läroämne – Subject suomen kieli			
Työn laji – Arbetets art – Level pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year syyskuu 2016	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages

Tiivistelmä – Referat – Abstract Tutkielmassa tarkastellaan päällekkäispuhuntaa ja sen vuorovaikutuksellista käyttöä suomenkielisessä radiokeskustelussa. Tutkimusmenetelmänä on keskustelunanalyysi, jonka keskeinen ajatus on, että keskustelu ei ole kaaos, vaan osallistujien vuorovaikutus on yksityiskohtiaan myöten jäsentynyttä toimintaa. Keskeisinä tutkimuskysymyksinä on selvittää, millaisia vuorovaikutuksellisia tekoja radiokeskusteluiden päällekkäispuhuntatapauksiin liittyy ja millaisissa tilanteissa päällekkäispuhuntaa esiintyy. Tutkimuksen aineisto käsittää neljä puolen tunnin mittaista suoraa radio-ohjelmaa, jossa kolme keskustelijaa keskustelee ajankohtaisista puheenaiheista puheenjohtajan johdolla. Tutkielmassa osoitetaan, että päällekkäispuhunta on monivivahteinen keino, jonka avulla keskustelun osallistajat ratkovat vuorovaikutuksellisia ongelmia tai jolla keskustelun puheenjohtaja ohjaa keskustelua radio-ohjelman kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Tutkielman analyysiluvuissa päällekkäispuhuntoja tarkastellaan sekä vuoron vuorovaikutuksellisella luonteella tai tehtävällä että vuorottelujärjestelmän rakenteella selittyviä päällekkäispuhuntoja. Tutkielman kolmannessa luvussa osoitetaan, että päällekkäispuhunnan avulla puheenjohtaja voi ohjailta keskustelua joko edeltävää vuoroa tukemalla tai edesauttamalla edeltävän vuoron päättymistä. Neljännessä luvussa osoitetaan, että päällekkäisillä vuoroilla keskustelijat voivat pyrkiä tiimitymään toisten keskustelijoiden kanssa tai he voivat ilmaista saman- tai erimielisyyttä edeltävän vuoron kanssa. Päällekkäin tuotetuilla vuoroilla keskustelijat voivat myös osoittaa edeltävään vuoroon liittyviä ymmärrys- tai muita ongelmia. Sekä keskustelijat että puheenjohtaja voivat päällekkäin tuotetuilla vuoroilla ilmentää orientaatiota tilanteen humoristisuuteen tai vakavuuteen. Osallistajat voivat myös tähdätä erimielisen tai kilpailevan vuoronsa alkamaan ensin vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa, ja ellei se tuota tulosta, voivat sijoittaa vuoron alkamaan kesken edeltävän vuoron rakenneyksikön. Viidennessä luvussa ilmenee, että rakenteellista päällekkäisyyttä esiintyy esimerkiksi kuorovastausten yhteydessä sekä silloin, kun seuraavaa puhujaa ei ole nimetty ja usea puhuja valitsee itsensä seuraavaksi puhujaksi. Tutkielma esittelee päällekkäispuhuntaa keskustelun voimavarana. Päällekkäispuhunnan avulla voidaan tehdä sellaisia vuorovaikutuksellisia tekoja, jotka vievät vuorovaikutusta eteenpäin ja pitävät keskustelun dynaamisena. Päällekkäispuhunnan avulla keskustelijat ja puheenjohtaja voivat toteuttaa niitä rooleja, joita radiokeskustelu heille asettaa.			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords päällekkäispuhunta, vuorovaikutus, radiopuhe, keskusteluntutkimus, erimielisyys, samanmielisyyys			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos			
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information			

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymykset ja aineisto	2
1.2 Tutkimusmenetelmä.....	4
1.3 Työn rakenne	5
2 Aiempaa tutkimusta	6
2.1 Vuorottelujäsennys keskustelussa	6
2.2 Päällekkäispuhunta	9
2.3 Radio- ja televisiokeskusteluiden tutkimusta	12
3.1 Edeltävän vuoron päättämiseen tähtääviä päällekkäisyyksiä.....	17
3.2 Edeltävän vuoron jatkumista tukevia päällekkäisyyksiä	29
3.2.1 Täydennykset.....	29
3.2.2 Kiinnostuksen ja samanmielisyyden osoitukset	34
3.3 Huumorivuorot	38
3.4 Yhteenveto.....	48
4 Keskustelijat päällekkäisen vuoron tuottajina	50
4.1 Korjausaloitteet.....	51
4.1.1 Tarkistuskysymykset.....	52
4.1.2 Sanahaussa auttaminen	58
4.2 Tiimiytyminen	61
4.3 Samanmielisyyden osoittaminen	67
4.4 Erimielisyyden osoittaminen.....	71
4.6 Yhteenveto.....	85
5 Rakenteellisia päällekkäispuhuntoja	87
5.1 Vuoronloppuisia päällekkäisyyksiä	87
5.3 Itsevalintatilanteet.....	96
5.4 Yhteenveto.....	99
6 Päätelmiä	100
LÄHTEET.....	105
LIITE: Litterointimerkit	108

1 Johdanto

Radiotoimittajat ja -juontajat tasapainottelevat toisaalta puheilmaisun luontevuuden ja toisaalta niiden reunaehtojen välillä, joita radioväline asettaa puheilmaisulle. Tällaisia reunaehtoja voivat ohjelmasta riippuen olla esimerkiksi ymmärrettävyys, selkeys, hyvä yleiskieli, pyrkimys vuorovaikutukseen kuuntelijan kanssa ja niin edelleen. Niinpä radioilmaisussa pyritään usein välttämään samanaikaista puhumista toisen tai toisten puhujien kanssa, koska sen ajatellaan aiheuttavan hahmottamis- tai ymmärtämisvaikeuksia radio-ohjelman kuuntelijalle. Esimerkiksi Yleisradion Opetusohjelmien tuottamassa ”Teemme radio-ohjelman”-viikkosessa (1989: 26–27) annetaan radio-ohjelmien tekemisestä kiinnostuneille seuraava neuvo:

Keskustelua sisältävistä radio-ohjelmista kannattaa painaa mieleen se, että keskustelu ei saa olla päällekkäistä. Oikeassa keskustelussa ihmiset saattavat puhua toistensa päälle ja ohi, keskeyttää toisiaan ja jankuttaa yhä uudelleen samaa. Se ei sovi radioon. (...) Kuulijalle syntyy kiusaantunut olo eikä hän pysty saamaan tolkkua sekavasta puhetulvasta.

Kuten edellä oleva katkelma osaltaan todistaa, päällekkäispuhuntaan liitetään usein ajatus keskeyttämisestä, joka nähdään merkkinä epäkohteliaisuudesta tai työkeydestä tai siitä, että puhuja ei kiinnitä riittävästi huomiota edellisen puhujan puheeseen. Käsitys päällepuhumisen epäkohteliaisuudesta liitetään usein myös arkikeskusteluihin. Kuitenkin päällekkäispuhunta on puhutulle kielelle tyypillinen ja kaikin puolin tavanomainen ilmiö. Päällekkäispuhunnalla tarkoitan sitä, että keskustelija tuottaa vuoron joko kokonaan tai osittain yhtäaikaaisesti toisen puhujan tuottaman vuoron kanssa.

Tutkimukseni suunnitteluvaiheessa päällekkäispuhunta valikoitui aineistoni lähestymistavaksi edellä mainituista syistä: radio-ohjelmassa esiintyvään päällekkäispuhuntaan liittyy ristiriitaisia ja jopa toisensa poissulkevia piirteitä. Päällekkäispuhunta saattaa tuottaa ymmärrysongelmia radio-ohjelman kuuntelijalle tai se saattaa leimata puhujansa huonotapaiseksi. Toisaalta päällekkäispuhunta on normaali puhekielen ilmiö, jonka puuttuminen saattaa synnyttää keinotekoisen vaikutelman ja luoda etenkin keskusteluohjelmalle kankean ilmapiirin. Tutkimuskysymyksissäni tarkastelen sitä, millä tavoin keskusteluohjelman osallistujat luovivat näiden reunaehtojen puitteissa.

1.1 Tutkimuskysymykset ja aineisto

Asettamani tutkimuskysymykset pyrkivät selvittämään ennen kaikkea sitä, millaisia vuorovaikutuksellisia tekoja radiokeskusteluiden päällekkäispuhunta tapauksiin liittyy ja millaisissa tilanteissa päällekkäispuhuntaa esiintyy. Esitän myös kysymyksen, onko edeltävässä keskustelussa ilmennyt jotakin sellaista, joka laukaisee päällekkäispuhunnan. Nämä tutkimuskysymykset painottuvat tutkimuksessani hiukan eri tavoin eri luvuissa. Luvussa 3, jossa tarkastelen puheenjohtajan päällekkäin tuottamia vuoroja, korostuvat päällekkäispuhunnan vuorovaikutukselliset teot. Peilaan puheenjohtajan päällekkäispuhuntoja hänen rooliinsa keskustelun vetäjänä ja pohdin sitä, millä tavoin puheenjohtaja käyttää päällekkäispuhuntaa toteuttaessaan rooliaan. Luvussa 4, jossa käsitelen keskustelijoiden keskinäisiä päällekkäispuhunta tapauksia, huomio kiinnittyy puhujien vuorovaikutuksellisten tekojen ohella myös niihin tilanteisiin, joissa keskustelijat puhuvat päällekkäin.

Tutkimusaineistoni koostuu neljästä noin 30 minuutin mittaisesta suorasta radion keskusteluohjelmasta, jotka olen tallentanut syksyllä 2012. Radio-ohjelman nimi on Pyöreä pöytä ja se lähetetään Yle Radio Suomessa syyskuusta toukokuuhun keskiviikkoisin kello 17.30. Tallentamani ohjelmat on lähetetty 15.8., 29.8. 12.9. ja 3.10.2012. Olen litteroinut ohjelmat pääpiirteittäin, mutta niissä on myös pitkiä monologijaksoja sekä kohtia, joissa vuoronvaihdon yhteydessä ei esiinny päällekkäistä puhetta.

Radiokeskustelua leimaa sen institutionaalisuus, sillä keskustelun puheenjohtajalla on roolinsa vuoksi valta keskeyttää puhuja ja antaa puheenvuoro toiselle. Radiokeskustelijat voivat yleisön tietämättä osoittaa haluavansa puheenvuoron esimerkiksi elein tai ilmein, ja siten saada toisen lopettamaan oma vuoronsa lyhyeen tai muutoin vaikuttaa vuorovaikutuksen kulkuun. Tutkimuksessani en kuitenkaan enemmälti arvaile sitä, milloin ja millä tavoin keskustelijat käyttävät nonverbaalista viestintää ohjaillessaan vuorovaikutusta. On silti perusteltua olettaa (ja esimerkiksi keskustelun kulusta tai vaikkapa kahahduksista pääteltävissä), että keskustelijat pyytävät vuoroja tai muutoin ilmaisevat vuorovaikutushaluaan myös elekielellä. Koska käytettävissäni ei ole visuaalista aineistoa keskustelutilanteesta, jätän tällaiset seikat huomiotta, aivan kuten ne jäävät kuuntelijan mielikuvituksen varaan radio-ohjelmaa kuunneltaessa.

Jokaisessa ohjelmassa on mukana puheenjohtaja sekä kolme keskustelijaa. Siinä, missä useimmissa televisio- ja radiokeskusteluissa kysymykset tekee yleensä keskustelun vetäjä, Pyöreä pöytä -keskusteluohjelmassa kysymykset esittää usein toinen

keskustelija. Radiokeskustelu muistuttaakin arkikeskustelua muun muassa siten, että ohjelman aikana vuoroista käydään implisiittistä neuvottelua eivätkä ne läheskään aina kulje puheenjohtajan kautta. Puheen vuorottelu määräytyy keskustelun dynamiikasta ja osallistujilla on mahdollisuus itse ottaa puheenvuoroja. Ryhmän kokoonpano vaihtelee eri ohjelmissa siten, että puheenjohtaja on jokaisena kertana sama henkilö, mutta keskustelijajoukko ei. Vuodesta 2009 ohjelman pääasiallisena puheenjohtajana on toiminut mediayhtiö Allerin toimitusjohtaja Pauli Aalto-Setälä. Ohjelman vakio-keskustelijoita ovat muun muassa vapaa toimittaja ja kirjailija Kaarina Hazard, Suomen pankin entinen pääjohtaja ja Euroopan keskuspankin johtokunnan entinen jäsen Sirkka Hämäläinen, toimittaja ja yrittäjä Pekka Seppänen, toimittaja Ruben Stiller, muusikko ja näyttelijä Olavi Uusivirta sekä laulaja ja lauluntekijä Maija Vilkkumaa. Keskustelijat eivät kuitenkaan edusta erityisesti jotakin tiettyä tahoja, yhteisöä tai instituutiota, vaan he osallistuvat keskusteluun omana itsenään, omalla nimellään ja omilla mielipiteillään. Tämä henkilökohtaisuus tai omana itsenä esiintyminen saattaa näkyä esimerkiksi erimielisyystilanteissa siten, että henkilökohtaisten kasvojen menettämisen vaara on suurempi kuin silloin, kun keskustelija edustaa jotakin tahoja, esimerkiksi poliittista puoluetta tai muuta instituutiota.

Kukin keskustelijoista tuo ohjelmaan yhden aiheen keskusteltavaksi. Ohjelman rakenne (ks. taulukko 1) toistuu pääpiirteittäin samalla tavoin: aluksi puheenjohtaja esittelee kulloisessakin ohjelmassa mukana olevat keskustelijat ja puhuttaa näitä lyhyesti jonkin itse valitsemansa ajankohtaisen aiheen tiimoilta. Tämän jälkeen hän pyytää ensimmäistä keskustelijaa alustamaan oman keskustelunaiheensa. Alustuksen jälkeen alkaa varsinainen ensimmäinen keskustelujakso. Kukin keskustelujakso kestää noin 8–9 minuuttia. Keskustelujakso ei yleensä pääty tiettyyn tulokseen tai johtopäätökseen, vaan keskustelua jatketaan niin pitkään, kunnes ohjelman tuottaja (ei äänessä ohjelmassa) antaa äänimerkin, joka päättää keskustelujakson. Äänimerkin jälkeen siirrytään seuraavaan aiheeseen. Ohjelman lopussa on lyhyt lopetusjakso.

Taulukko 1: Pyöreä pöytä -ohjelman rakenne

Aloitusjakso: puheenjohtaja esittelee vieraat ja puhuttaa näitä lyhyesti
Ensimmäinen keskustelu: alustus ja keskustelu
Toinen keskustelu: alustus ja keskustelu
Kolmas keskustelu: alustus ja keskustelu
Lopetusjakso: puheenjohtaja kiittää osallistujia ja päättää lähetyksen

Pyöreän pöydän keskustelut äityvät usein hengeltään väittelyiksi, joissa päällisin puolin näyttävät vallitsevan spontaanin arkikeskustelun lait: keskustelijat perustelevat mielipiteitään erilaisin argumentein, keskeyttävät toistensa puheenvuoroja, pitävät taukoja kesken vuoronsa, ilmaisevat samanmielisyyttä tai erimielisyyttä, referoivat toistensa sanomisia, tuottavat rakenteita yhdessä ja niin edelleen. Puheen vuorottelu määräytyy keskustelun dynamiikasta ja osallistujilla on mahdollisuus itse ottaa puheenvuoroja. Keskustelutilanne on kuitenkin monessa suhteessa institutionaalinen: keskustelulla on erikseen nimetty puheenjohtaja, jolla on muita keskustelijoita laajemmat valtuudet ohjata keskustelun kulkua. Ennen muuta keskustelu on radio-ohjelma, mikä asettaa tietyt vaatimukset esimerkiksi käytettävälle kielelle ja käytettävissä olevalle keskusteluajalle.

1.2 Tutkimusmenetelmä

Käytän tutkimusmenetelmänä keskustelunanalyysia. Keskustelunanalyysi pohjautuu Harvey Sacksin pitämiin luentosarjoihin, joiden taustalla vaikutti muun muassa Harold Garfinkelin kehittämä ja etnometodologiaksi nimeämä sosiologinen suuntaus (ks. keskustelunanalyysin juurista Maynard 2013: 11–31). Olennaista Sacksin ajatuksille on käsitys siitä, että keskustelu ei ole kaoottista, vaan puhujien välinen ymmärrys perustuu järjestyneeseen ja jäsentyneeseen vuorovaikutukseen. Keskustelunanalyysi ottaa huomioon sen, että kulloisenkin ilmaisun merkitys on aina sidottu sen muotoon, kontekstiin ja vastaanottajan päättelyprosessiin. Keskustelunanalyysissa on keskeistä myös toiminnan merkitys eli se, millä tavoin keskustelijat kysyvät, käskyvät, ehdottavat tai ottavat kantaa tai osoittavat saman- tai erimielisyyttä. Se, mitä sanotaan, on erottamattomasti yhteydessä siihen, miten se sanotaan. Keskustelunanalyysi pyrkii siten selvittämään, mitä keskustelijat koettavat saada aikaan puheenvuoroillaan, toisin sanoen millä tavoin he haluavat tulla ymmärretyiksi. Keskustelunanalyysin tutkimuskohteena ovat aidot keskustelut, jotka voivat olla peräisin niin arkisista kuin institutionaalisistakin tilanteista. (Hakulinen 1997: 9–17.) Keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa avainasemassa on tunnistaa ne toiminnot, joita osallistujat tekevät vuorovaikutustilanteessa, ja kuvailla niitä käytänteitä, joilla osallistujat näitä toimintoja tekevät (ks. Sidnell 2013: 77–99).

Metodina keskustelunanalyysi sopii radiopuheen tutkimiseen hyvin. Keskustelunanalyysi ei tutki pelkästään sanoja tai lauseita, vaan myös niitä tekoja, joita puheenvuoroilla tehdään. Radiopuhe, esimerkiksi toimittajan laatima juonto, on usein nimenomaan teko, joka pyrkii viihdyttämään, informoimaan, johdattelemaan tai esittämään väitteen

tai kysymyksen. Radiotoimittaja, olipa hän studiossa yksin pitämässä monologia tai yhdessä muiden kanssa keskustelemassa, pyrkii puheellaan aina vuorovaikutukseen kuuntelijan tai kuuntelijan ja kanssakeskustelijoiden kanssa. Siksi pidän keskustelunanalyysia oivana metodina myös radiopuheen tutkimiseen. Aiemmissa tutkimuksissani olen käyttänyt keskustelunanalyysin metodia myös sellaisten radiojuontojen tutkimiseen, jotka on tuottanut studiossa yksin oleva radiojuontaja. Tällöinkin juontajalla on yleensä pyrkimys synnyttää tunne vuorovaikutteisuudesta kuuntelijan kanssa. Koska keskustelunanalyysimenetelmän avulla voidaan tutkia nimenomaan vuorovaikutustilanteita, monikäyttöisen menetelmän työkaluja voidaan nähdäkseni hyödyntää myös yksisuuntaista vuorovaikutustilannetta tarkasteltaessa.

Vaikka keskustelunanalyysimetodin luonteeseen ei kuulukaan keskustelijoiden pään sisälle meneminen ja heidän aikeidensa arvuuttelu, olen kuitenkin esittänyt oletuksia niistä vaikuttimista tai tekijöistä, jotka saavat keskustelijan tuottamaan päällekkäisen vuoron edeltävän vuoron ollessa vielä kesken. Koetan löytää oletuksilleni perusteita, jotka nojautuvat päällekkäin olevien vuorojen kieliopillisiin tai semanttisiin piirteisiin tai meneillään olevan vuorovaikutustilanteen luonteeseen.

1.3 Työn rakenne

Luvussa 2 esittelen tarkemmin tutkimukseni teoreettista taustaa ja sitä, millä tavoin radiossa ja myös televisiossa puhuttua kieltä on tutkittu. Varsinaisissa analyysiluvuissa tarkastelen päällekkäin tuotettuja vuoroja kolmesta eri näkökulmasta. Lukuun 3 olen koonnut sellaisia päällekkäispuhunta-tilanteita, joissa päällekkäin tuotetun vuoron tuottaja on keskustelun puheenjohtaja. Olettamukseni on, että puheenjohtaja toteuttaa hänelle annettua roolia ja käyttää päällekkäispuhuntaa yhtenä keinona, jonka avulla hoitaa puheenjohtajan tehtäviä. Lisäksi luvun tilanteita leimaa keskustelijoiden epäsymmetrisyys, mikä on yksi institutionaalisen keskustelun piirre. Luvussa 4 analysoin esimerkkejä, joissa päällekkäispuhuntaa esiintyy keskustelijoiden välisessä keskustelussa. Keskustelutilanteet ovat siis symmetrisiä sikäli, kun niitä tarkastelee keskustelijoiden ohjelman antamien roolien näkökulmasta. Näitä kahta lukua yhdistää se, että olen tulkinnut päällekkäispuhunnan selittyvän vuoron vuorovaikutuksellisella luonteella tai teolla. Keskustelussa esiintyviä rakenteellisia päällekkäispuhuntoja, jotka eivät selity vuoron luonteella, olen koonnut lukuun 5. Lukuun 6 olen koonnut tutkimuksestani kummunneita havaintoja ja niistä tekemiäni pohdintoja ja johtopäätöksiä

2 Aiempaa tutkimusta

Esittelen seuraavaksi tutkimukseeni liittyvää teoreettista taustaa ja keskeisiä käsitteitä. Aluksi käyn läpi vuorottelujäsennyksen säännöstön ja esittelen päällekkäispuhunnan piirteitä. Teen myös yhteenvetoa sellaisista suomenkielisistä radio- ja televisioilmaisun tutkimuksista, jotka jollain tavoin sivuavat omaa tutkimustani tai sen aineistoa.

2.1 Vuorottelujäsennys keskustelussa

Keskustelu rakentuu vuorottelun varaan, jota ohjaa oma säännöstönsä. Näitä sääntöjä ovat tutkineet etenkin Harvey Sacks, Emanuel Schegloff ja Gail Jefferson, jotka julkaisivat vuonna 1974 edelleen keskustelututkimuksen perustana toimivan artikkelin. Artikkelin kirjoittajien määritelmän mukaan vuorottelu on sosiaalisen vuorovaikutuksen näkyvä muoto, jonka esiintymismuodot ovat osallisia laajaan joukkoon toimintoja (Sacks ym. 1974: 696). Sacks ym. (1974) muotoilivat vuorottelujärjestelmänsä säännöstöksi, jota noudatetaan tietyssä järjestyksessä. Tämän säännöstön mukaan vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa vuoro siirtyy seuraavalle puhujalle, mikäli edellinen puhuja on nimennyt hänet. Jollei seuraavaa puhujaa ole valittu, voi kuka tahansa valita itsensä seuraavaksi puhujaksi. Jollei kumpikaan edellisistä säännöistä toteudu, edellinen puhuja voi itse jatkaa. Säännöstöä sovelletaan aina uudestaan seuraavassa vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa. (Sacks ym. 1974: 704.)

Vuorottelujärjestelmän säännöstön mukaan vaihtoehto, että ensimmäinen puhuja jatkaa vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan yli, tulee vasta niiden vaihtoehtojen jälkeen, joissa toinen puhuja aloittaa vuoron. Puhujalla toisin sanoen on oikeus vain yhteen rakenneyksikköön kerrallaan, joskin vuorojen pituus voi myös vaihdella. (Sacks ym. 1974: 699–703, 709.) Puhujien käyttämät vuorot voivat lyhimmillään muodostua yhdestä sanasta, kuten dialogipartikkelista, tai pisimmillään lauseista. Sacks ym. (1974) korostaa vuorottelujärjestelmän paikallisuutta: se ohjailee vain yhtä vuoronvaihtoa kerrallaan. Se on myös osallistujensa hallinnoima. Niinpä vuorojen pituus määrittyy osallistujien vuorovaikutuksen seurauksena. Lisäksi yhdellä vuorolla on tietty vähimmäisvaatimus, mutta vuoroa voidaan myös laajentaa, vuoro on keskeytettävissä ja siinä on myös toistuvia vuoronvaihdon mahdollistavia kohtia. (Sacks ym. 1974: 724–727, Hakulinen 1997: 36–43.)

Sujuvassa vuorottelussa ei esiinny sen paremmin päällekkäisyyksiä kuin taukojaan (Sacks ym. 1974: 699–701, 708; Hakulinen 1997: 48). Vuorottelujärjestelmän toiminnan kannalta on keskeistä, että keskustelijat tunnistavat vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan. Seikkoja, joiden nojalla osallistujat voivat päätellä vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan, ovat vuoron syntaktiset ja prosodiset piirteet. Nämä edesauttavat ennakointia, jonka avulla keskustelijat voivat päällekkäisyyksien ohella välttää myös taukoja. Myös vuoron sekventiaalinen konteksti antaa vihjeen siitä, milloin vuoro on vielä kesken tai milloin se on mahdollisesti tulossa valmiiksi. (Sacks ym. 1974: 720–722.) Peter Auer (2002: 1) pitääkin ennakointia tai sen mahdollisuutta keskeisenä tekijänä, jonka varassa koko inhimillinen vuorovaikutus lepää. Auer esittelee artikkelissaan projektion käsitteen, jolla hän tarkoittaa sitä, että jokin vuorovaikutuksellinen toiminto tai sen osa ennakoii toista toimintoa. Auerin mukaan vuoro tai sen rakenneyksikkö voi olla syntaktisesti, semanttisesti tai prosodisesti muotoiltu niin, että vastaanottaja pystyy ennakoimaan vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan. (Auer 2002: 4–5.) Projektio toimii, koska tunnistamme tietäntyyppiset lausumat niiden kontekstissaan ja tiedämme, millaisia sekventiaalisia odotuksia lausumat luovat (Auer 2002: 9). Vuorovaikutukseen perustuva projektio muistuttaakin jossain määrin preferenssin synnyttämää odotusta seuraavan vuoron suhteen. Vahvimmillaan projektio jäsentää ennalta koko vuorovaikutuksellisen toiminnon, esimerkiksi vierusparin. Auerin mukaan syntaksi ja vuorovaikutus muodostavat keskustelun ennakoitavuuden, mutta niiden välinen jakolinja ei ole aina selvä. Syntaksin keinot perustuvat lausuman muotoon, kun taas vuorovaikutuksellinen projektio pohjautuu inhimillisen kanssakäymisen ymmärtämiselle. (Auer 2002: 29.) Näiden lisäksi myös vuoron sekventiaalinen konteksti antaa vihjeen siitä, milloin vuoro on vielä kesken tai milloin se on mahdollisesti tulossa valmiiksi. (Sacks ym. 1974: 720–722.)

Jack Sidnell (2010) kuvailee vuorottelujärjestelmän eräänlaiseksi analyttiseksi työkalupakiksi, jota on mahdollista soveltaa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Järjestelmä määrittelee vuorovaikutuksen piirteet, kuten vuorojen rakenneyksiköt, tauot, lisäykset ja niin edelleen. Erilaisin pragmaattisin keinoin keskustelijat voivat osoittaa, että he ovat vielä jatkamassa vuoroaan tai lopettamassa sitä. (Sidnell 2010: 47–50.) Vuorottelumalli, jossa kukin osallistuja puhuisi vuoronsa loppuun ja vasta sen jälkeen toinen puhuja aloittaisi oman vuoronsa, ei arkikeskusteluissa ole realistinen. Sidnellin kehittelemän ajatusleikin mukaan tällainen oman vuoron odottelu tuottaisi taukoja vuorojen väliin ennen seuraavan vuoron alkua (Sidnell 2010: 38). Edeltävän vuoron lopussa pi-

täisi olla myös jonkinlainen vuoron loppumisesta kertova signaali, jotta keskustelijat voisivat erottaa esimerkiksi vuoron sisäisen tauon ja vuoron loppumisesta kertovan tauon. Onkin perusteltua olettaa, että vuorottelujärjestelmään on sisäänrakennettuna mekanismi, joka ennaltaehkäisee tai ratkaisee tällaiset ongelmat vuorovaikutuksessa. Mahdollinen seuraava puhuja projisoi meneillään olevan vuoron mahdollisen viimeistelyn ja rakentaa oman vuoronsa tämän ennakoinnin mukaan. Sidnellin mukaan sekä vuoron haltijan että seuraavan mahdollisen puhujan voi nähdä orientoituvan mahdolliseen puhujanvaihdokseen. Niinpä esimerkiksi moniyksikköisen vuoron tuottaja voi nopeuttaa puhettaan rakenneyksiköiden välillä ja estää näin sen mahdollisuuden, että toinen puhuja valitsisi itsensä puhujaksi. (Sidnell 2010: 47–48.) Sidnell huomauttaa, että tavoitellessaan seuraavaa vuoroa tilanteessa, jossa puhujaa ei ole nimetty, osallistujan täytyy aloittaa ajoissa, ennen kuin noudatetaan vuorottelujärjestelmän seuraavaa sääntöä, jossa ensimmäinen puhuja jatkaa (Sidnell 2010: 44). Varsinkin tilanteissa, joissa on enemmän kuin kaksi osallistujaa, voi osallistujilla olla suurempi tarve aloittaa oma vuoro varhain, jopa ennen edellisen vuoron varsinaista lopetuskohtaa. Monenkeskisessä keskustelussa keskeistä onkin se, kuka puhuu seuraavaksi (Londen 1997: 57–58, 61). Keskustelijat orientoituvat koko ajan siihen, että parhaillaan puhuva voi valita heidät seuraavaksi keskustelijaksi tai että muut voivat haluta tai olla haluamatta puheenvuoron seuraavaksi itselleen.

Keskeistä keskustelulle on siis se, että vain yksi puhuja kerrallaan on äänessä. Tämä pätee myös sellaisissa vuorovaikutustilanteissa, jotka organisoituvat muutoin kuin vuorottelujärjestelmän perusteella. Esimerkiksi väittelyssä vuorot tai ainakin asetelmat puolesta ja vastaan on jaettu usein ennalta, samoin puheenjohtajan johdolla tapahtuvissa kokouksissa. Puheenjohtajalla voi näissä tilanteissa olla oikeus puhua ensin ja puhua myös kaikkien toisten puhujien jälkeen (Sacks ym. 1974: 729). Hakulisen (1997) mukaan vuorottelujäsennys sopeutuu ja mukautuu kulloisenkin toiminnan mukaiseksi. Vuorottelujäsennys on samaan aikaan sekä kontekstista riippumaton että siihen reagoiva. (Hakulinen 1997: 33–34.) Niinpä esimerkiksi keskustelutilanteen institutionaalisuus vaikuttaa vuorotteluun siten, että kaikki Sacksin ym. (1974: 700–701) määrittelemät vuorottelusäännöt eivät institutionaalisissa keskusteluissa päde tai ne menettävät merkityksensä.

2.2 Päälekkäispuhunta

Emanuel A. Schegloff (2000) kuvaa päälekkäisyyksiin liittyviä piirteitä seuraavasti: useimmat päälekkäisyydet ovat ohi nopeasti, mutta ne voivat olla myös melko pitkiä. Päälekkäisyyksien yhteydessä esiintyy usein takeltelua. Päälekkäisyys ja sen käsitteleminen on yhtä lailla systemaattista kuin vuorottelu ylipäänsä. Päälekkäisyyksien avulla osallistujat voivat toteuttaa tiettyjä vuorovaikutuksellisia toimia. Schegloffin mukaan päälekkäisyydet ja niiden ratkomiskeinot muodostavat järjestelmän, joka on osallistujien paikallisesti hallinnoima ja suuntautunut vastaanottajaan, aivan kuin vuorottelujärjestelmäkin. (Schegloff 2000: 10–11.) Schegloff on löytänyt neljä ongelmattomaksi luokittelemaansa päälekkäisyyssyyppiä. Näitä ovat vuorojen lopussa olevat lyhyet päälekkäisyydet, kuulolla olon ja myötäilyn dialogipartikkelit, sanahaut ja muut yhdessä tuotetut rakenteet sekä tervehtimiset ja naurut, jotka on tarkoitettukin tuotettavaksi samanaikaisesti, päälekkäin (Schegloff 2000: 4–7). Näiden neljän tyyppin lisäksi Anna Vatanen (2008) määrittelee kolme muutakin ongelmattomaksi havaitsemaansa päälekkäisyyssyyppiä. Tällaisia ovat tarkistuskysymykset, tiimiytymistapaukset sekä samanaikaisuuden ja kiinnostuksen osoitukset (Vatanen 2008: 43–93).

Myös Gail Jefferson (1975) korostaa, että päälekkäispuhunta on usein systemaattisen toiminnan tulosta ja siis jäsentynyt ilmiö. Jeffersonin havaintojen mukaan päälekkäisyyttä esiintyy esimerkiksi silloin, kun keskustelija arvaa tai jopa tietää sen, mitä toinen keskustelija on sanomassa, ja sanoo asian samaan aikaan (Jefferson 1975: 45). Erityisen alttiita päälekkäisyyksille ovat sellaiset vuoronloput, joissa viimeistä äännettä venytetään tai joissa on jälkilisäys (Drew 2009: 81–84, Sidnell 2010: 44, Jefferson 1975: 44–45). Tällöin vastaanottaja ei pysty ennakoimaan tulossa olevaa lisäystä, vaan aloittaa oman vuoronsa lisäyksen kanssa yhtä aikaa.

Useimmiten päälekkäispuhuntatapauksissa äänessä on samanaikaisesti vain kaksi puhujaa. Tilanteet, joissa useampi kuin kaksi puhuu päälekkäin, ovat huomattavasti harvinaisempia. (Schegloff 2000: 7.) Yleensä päälekkäispuhunta päättyy nopeasti alkamisensa jälkeen ja puhujat näyttävät siten pyrkivän pian palaamaan takaisin normaaliin vuorotteluun. (Sacks ym. 1974: 706, Schegloff 2000: 10.) Keskustelijat orientoituvat yksi kerrallaan -sääntöön muun muassa siten, että havaittuaan puhuvansa päälekkäin toisen puhujan kanssa jompikumpi keskustelija yleensä jättää oman vuoronsa kesken. Aina ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, kuka jättäytyy pois keskustelusta. Jefferson (1975) esittää, että tilanteessa, jossa kumpikin aloittaa samaan aikaan, keskusteluun

saattaa tulla mikrotauko, jonka jälkeen jompikumpi keskustelijoista jättäytyy pois ja toinen ottaa vuoron itselleen. Tilanne voi toistua siten, että puhujat jatkavat päällekkäistä puhetta hiukan edellistä pidemmälle ennen mahdollista mikrotaukoa ja toisen pois jättäytymistä. Jeffersonin mukaan se, että molemmat keskustelijat jatkavat päällekkäistä puhetta sen jälkeenkin, kun ovat havainneet päällekkäisyyden, on erityisen merkillepantavaa. Tällainen sinnikkyys voidaan nähdä neuvotteluna siitä, kuka voi jatkaa vuoroaan ja kenen pitäisi jättäytyä pois. Vuoron jatkaminen toisen puhujan kanssa samanaikaisesti olisi siten osoitus siitä, että puhuja ei ole aikeissa jättää vuoroaan kesken, vaan toisen pitäisi näin tehdä.

Sinnikkyuden ohella vuorosta kilpailemista voidaan osoittaa myös esimerkiksi toistamalla osia sanoista tai lausumista. (Jefferson 1975: 44–48.) Osallistujilla on monia tapoja suhtautua päällekkäisyyteen. He voivat jatkaa puhettaan aivan kuin päällekkäisyyttä ei olisikaan. Osallistujat voivat myös kohdella päällekkäisyyttä ongelmallisena tai ongelmattomana. Keskustelijoilla on tällöin käytössään tiettyjä keinoja ongelmalliseksi osoittautuvan päällekkäispuhuntuilanteen ratkaisemiseksi. Keinot voivat olla kielellisiä tai prosodisia. Tällaisia keinoja ovat esimerkiksi äänen korottaminen tai sen voimakkuuden lisääminen, puheen nopeuttaminen tai hidastaminen, jonkin äänteen venyttäminen tai puheen osan toistaminen. Niiden avulla keskustelijat voivat ratkoa ongelmia ja neuvotella, kenellä on oikeus vuoroon ja siten päästä takaisin normaaliin, sujuvaan vuorotteluun. (Schegloff 2000: 12.) Osallistujat pystyvät seuraamaan sekä omaa että toisen puhujan puhetta tavun tarkkuudella (Schegloff 2000: 19). Päällekkäisyyden kesto voi vaihdella yhdestä tavusta jopa kokonaisten rakenneyksiköiden mittaisiin päällekkäisyyksiin. Toisinaan päällekkäin puhuminen voi olla perusteltua. Näin on esimerkiksi silloin, kun esitetään tarkistuskysymys, joka alkaa edeltävän vuoron ollessa vielä kesken. Tietyissä tilanteissa päällekkäin tulevat vuorot voivat vaikeuttaa puheen ymmärtämistä, aiheuttaa kuulemisongelmia ja vaikuttaa siten vuorovaikutuksen sujumiseen. Päällekkäisyys voi myös vaikuttaa vuorovaikutuksen kulkuun kääntämällä sen suunnan. (Schegloff 2000: 32–33.)

Päällekkäispuhunnan tarkoituksenmukaisuudesta ja järjestelmällisyydestä huolimatta päällekkäispuhuntaan liitetään usein moraalisesti latautuneita käsityksiä, kuten esimerkiksi ajatus keskeyttämisestä. Päällekkäispuhunta nähdään usein myös merkinä keskustelun kaaoksesta tai epäjärjestyksestä. Paul Drew (2009) kuitenkin huomauttaa, että päällekkäispuhunta on yhtä lailla osallistujien luoma systemaattinen järjestelmä, jonka avulla osallistujat voivat hienosäätää vuorovaihtoja puhujalta toiselle. Päällekkä-

käispuhunta tulisikin nähdä samalla tavalla osana systeemiä ja käytäntöjä kuin yksi kerrallaan -puhuminenkin. Drew'n mukaan päällekkäispuhunta on jopa niin yleistä, että niin kutsuttu yksi kerrallaan -sääntö voitaisiin lähes unohtaa (Drew 2009: 71–73).

Silti myös päällekkäin puhuvat osallistujat näyttävät orientoituvan yksi puhuja kerrallaan -sääntöön. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, millä tavoin jompikumpi puhujista jättäytyy pois, kun huomaa puhuvansa päällekkäin toisen osallistujan kanssa. Puhujat pyrkivät siis minimoimaan päällekkäispuhuntaa joko keskeyttämällä vuoronsa, odottamalla mahdollisuutta jatkaa vuoroaan tai hylkäämällä vuoronsa kokonaan. (Drew 2009: 74–75.) Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että puhuja menettäisi sen, mitä oli aikeissa sanoa, vaan puhuja voi myöhemmin palata alkuperäiseen vuoroonsa ja tuoda esiin sen, mitä oli alun perin sanomassa. Puhuja toisin sanoen luopuu vuorostaan vain väliaikaisesti. Drew'n mukaan tällainen vuoron keskeyttäminen, odottaminen ja vuoron jatkaminen, kun se on jälleen mahdollista, on osoitus siitä, että puhujat orientoituvat yksi kerrallaan sääntöön (Drew 2009: 75.) Aina puhujat eivät palaa jatkamaan kesken jäänyttä vuoroaan. Vatanen mainitsee suomenkielisten ja vironkielisten arkikeskusteluiden päällekkäispuhuntaa käsittelevässä tutkimuksessaan, että vironkielisissä keskusteluissa puhujat luopuivat vuoroistaan verrattain usein eivätkä palanneet enää kesken jääneeseen asiaan (Vatanen 2008:109–110).

Drew pitää etenkin vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumassa olevia päällekkäisyyksiä yhteistyöhakuisina ja myönteisenä vuorovaikutuksen kulun kannalta (Drew 2009: 72). Vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumassa esiintyvät päällekkäispuhuntatapaukset voivat johtua esimerkiksi vuorottelujärjestelmän sääntöjen yhteentörmäyksestä vaikkapa silloin, kun seuraavaa puhujaa ei ole valittu ja ensimmäinen puhuja jatkaa, kun samaan aikaan toinen puhuja valitsee itsensä puhujaksi. Myös Sidnell katsoo tällaisten päällekkäispuhuntatapausten olevan pikemminkin keskustelua edistäviä kuin keskeyttäviä (Sidnell 2010: 53). Hakulinen (1997, ks. myös Tainio 1986: 177–194) huomauttaa kuitenkin, että sujuva vuorottelu vastaa puhujien käsitystä normaaliudesta. Hakulisen mukaan tämä näkyy muun muassa siinä, että keskeyttämisestä puhuminen tukee toisaalta loppuun saattamisen ajatusta ja että yhtä aikaa puhumista tai keskustelun kangertelua pidetään mainitsemisen arvoisena piirteenä, kun taas sujuvaa vuorottelua kohdellaan normina (Hakulinen 1997: 34).

2.3 Radio- ja televisiokeskusteluiden tutkimusta

Seuraavaksi esittelen radio- tai televisiokeskusteluita tarkastelevia tutkimuksia ja teoksia, joissa käsitellään radio- tai televisio-ohjelmien vuorovaikutuksellisuutta, päällekkäispuhuntaa tai esimerkiksi keskustelun vetäjän roolia ohjelmassa.

Pirkko Nuolijärvi ja Liisa Tiittula (2000) ovat tutkineet suomalaisia ja saksalaisia televisiokeskusteluita. Jo pelkästään suomalaisen televisiokentän sisällä on erityyppisiä televisiokeskusteluita ja televisiohaastatteluita, joiden vetäjien roolit vaihtelevat suuresti. Tämän osoittaa sekin, että välillä keskustelun luotsaajasta käytetään nimitystä puheenjohtaja, välillä taas toimittaja tai jopa juontaja. Suomalaisen televisiokeskustelun keskeinen tekijä on toimittaja, jonka rooli on yleensä varsin näkyvä. Hän on paljon äänessä ja yleensä puheenvuorot kulkevat hänen kauttaan. Toimittajan esilläolo saattaa vaihdella samankin keskustelun aikana sen mukaan, missä kohden ohjelmaa ollaan menossa. Toimittajan rooli voi korostua ohjelman alussa, missä esitellään vieraat, ja lopussa, jolloin viedään ohjelma päätökseen. Toimittajakeskeisyys voi olla myös osa ohjelmakonseptia esimerkiksi silloin, kun koko ohjelma kiertyy toimittajan tai vetäjäpersoonan ympärille. (Nuolijärvi & Tiittula 2000: 100–103.)

Tommi Koskinen (2012) on televisiokeskusteluita analysoivassa pro gradu -työssään tutkinut mm. päällekkäispuhunnan vuorovaikutustehtäviä, esiintymiskontekstejä sekä sitä, missä vaiheessa edeltävää vuoroa päällekkäispuhunta alkaa ja miten puhujat ratkaisevat syntyneen päällekkäispuhuntatilanteen. Koskinen on luokitellut tapaukset karkeasti ottaen ongelmattomiksi ja yhteistyöhakuisiksi (esimerkiksi samanmielisyyttä osoittavat vuorot) sekä sellaisiksi päällekkäispuhuntatapauksiksi, joita puhujat osoittavat pitävänsä vuorovaikutuksen kannalta ongelmallisina. Näissä tapauksissa puhujat usein päätyvät kilpailemaan vuoron hallinnasta päällekkäispuhunnan avulla. Koskinen esittää, että päällekkäispuhunta on keskustelijoille toisaalta yhteistyön, toisaalta kilpailun keino. Päällekkäispuhuntaa esiintyi sekä vieraiden keskinäisessä että toimittajan ja vieraan välisessä vuorovaikutuksessa varsinkin erimielisissä jaksoissa. Ongelmattomissa päällekkäispuhuntatilanteissa keskustelijat eivät käyttäneet erityisiä keinoja tilanteen ratkaisemiseksi, mutta esimerkiksi kilpailevissa jaksoissa keskustelijat lisäsivät äänenvoimakkuutta tai toistivat jonkin vuoron osan kilpaillessaan vuorosta. (Koskinen 2012: 74–75.)

Radiopuheen vuorovaikutuksellisuutta esittelee kirja *Vuorovaikutus radiossa* (Korpela & Keinänen 2006). Teos avaa sekä radiojuontajien keskinäisiä että juontajien

ja kuuntelijoiden välisiä vuorovaikutuksellisia käytänteitä erilaisissa ohjelmissa ja ohjelmatyypeissä. Erityisesti juontamisen päällekkäispuhuntaa on tutkinut Minna Keinänen (2006). Keinänen aineistostaan tekemien havaintojen mukaan juontajien päällekkäispuhunta on tyypillistä eikä sitä voi pitää merkinä keskustelun sujumattomuudesta (Keinänen 2006: 58–61). Päällekkäispuhunnat sijoittuvat tietynlaisiin toimintoihin tai toimintajaksoihin. Päällekkäisyyttä syntyy esimerkiksi silloin, kun vastaanottaja ennakoii ja aloittaa oman vuoronsa ennen edeltävän vuoron loppumista. Keinänen mukaan päällekkäisyyttä syntyy usein erityisesti konventionaalistuneissa ja rutiininomaisissa sekventiaalisissa kohdissa, kuten juontajien esittämässä tervehdyksissä ja toivotuksissa. Päällekkäin tuotettujen vuorojen avulla juontajat voivat myös osoittaa myötäilyä tai kuulolla oloa tai he voivat korjata tai kommentoida jotain edeltävässä vuorossa sanottua, esimerkiksi kuultuaan uutta tietoa. (Keinänen 2006: 66–67, 71.) Päällekkäisyys ei implikoi erimielisyyttä, vaan pikemminkin toimii keinona synnyttää mielikuva yhteisymmärryksestä juontajien välillä (Keinänen 2006: 77).

Radiopuhetta, olipa se sitten monologi, dialogi tai monenkeskinen keskustelu, erottaa arkipuheesta se, että se on tarkoitettu yleisön kuultavaksi. Radiopuheen voikin katsoa sijoittuvan jonnekin vapaan arkikeskustelun ja tiukemmin säännellyn institutionaalisen keskustelun välimaille (Korpela & Keinänen 2006: 6). Institutionaalisen keskustelun tarkoitetaan keskusteluanalyyseissä sitä, miten ihmiset toteuttavat instituutioihin liittyviä roolejaan, tässä tapauksessa esimerkiksi roolejaan toimittajina, haastateltavina tai keskustelijoina. Kuitenkin myös arkikeskustelua voidaan nimittää institutionaaliseksi toiminnaksi, johon keskustelijat orientoituvat tuottaessaan vieruspareja, korjausjaksoja tai ottaessaan tai luovuttaessaan vuoroja. (Peräkylä 1997: 179.)

Pekka Gronow (2010) tarkastelee teoksessaan *Kahdeksas taide* varhaisten suomenkielisten puheohjelmien radioilmaisua. Alkuaikojen radiopuhe oli valtaosin selostuksia tai raportteja esimerkiksi urheilutapahtumista, paraateista, hautajaisista tai vaikkapa toimittajan tekemältä ulkomaanmatkalta. Yleisiä olivat myös esitelmät, lausuntonumerot ja pakinat. Keskustelu radio-ohjelman muotona on melko nuori. Yleisradion radioarkistosta löytyy myös keskusteluohjelmia esimerkiksi 1930-luvulta, mutta niistä kuulee, että ne on käsikirjoitettu etukäteen. Toinen historiallisesti merkittävä radiopuheen muoto, radioteatteri, on sekin tietysti läpikotaisin käsikirjoitettua. (Gronow 2010: 74–88, 308–310.) Tältä osin suomalaisen radiopuheen historia noudattaa muuta eurooppalaista radion kehitystä: vapaasti tuotettu luonteva radiopuhe on tullut osaksi radioilmaisua vasta paljon myöhemmin.

3 Puheenjohtaja päällekkäisen vuoron tuottajana

Tässä luvussa tarkastelen sellaisia päällekkäispuhunnatilanteita, joissa päällekkäin tuotetun vuoron tuottaja on keskustelun puheenjohtaja. Puheenjohtajan keskustelun ohjailuun liittyvän erityistehtävän takia on perusteltua ottaa puheenjohtajan tuottamat päällekkäisyydet tarkasteltavaksi omaan lukuunsa. Tässä luvussa tarkasteltavia päällekkäispuhunnatilanteita luonnehtii niiden vuorovaikutuksen epäsymmetrisyys, mikä on yksi institutionaalisen keskustelun piirteistä (ks. esim. Peräkylä 1997: 197). Keskustelijat ovat puhetilanteissa epätasa-arvoisia, sillä keskustelun vetäjän rooli antaa puheenjohtajalle tiettyjä oikeuksia esimerkiksi vuorojen jakaantumisen suhteen. Koska puheenjohtajalla on keskustelun ja koko ohjelman kulun kannalta merkittävä rooli, esittelen aluksi Pyöreän pöydän puheenjohtajan tehtäviä. Vertailen puheenjohtajan tehtävää ja radio-ohjelmatyyppin erityispiirteitä televisiokeskustelun vetäjän tehtäviin ja piirteisiin. Havainnollistan myös, kuinka Pyöreän pöydän puheenjohtajan näkemykset voivat joutua arvostelun kohteeksi.

Pyöreä pöytä -ohjelmassa puheenjohtajan tehtävänä on ratkoa keskustelun aikana syntyviä vuorovaikutuksellisia ongelmia, pitää huolta ohjelman sävystä ja huolehtia keskustelun kulusta siten, että keskustelijoilla on tietynlainen työrauha ja mahdollisuus vapaasti tuoda oma näkemyksensä esiin.¹ Puheenjohtaja ohjailee keskustelua, mutta tekee sen taka-alalla asettaen keskustelijat ja myös kuuntelijat etualalle. Myös puheenjohtaja heittäytyy ajoittain keskustelijaksi ja esittää kannanottoja. Suomalaisen televisiokeskustelun konventioihin kuuluu, että muut osallistujat eivät pidä toimittajaa keskustelijana, jolle esitetään kysymyksiä tai jonka vuoroja kommentoidaan (Nuolijärvi & Tiittula 2000: 103). Tässä suhteessa Pyöreä pöytä -ohjelman keskustelijoiden ja vetäjän roolit eroavat monien televisiokeskusteluiden rooleista, sillä puheenjohtajan kannanottoja kommentoidaan, joskus värikkäästikin. Esimerkki VÄÄRÄSSÄ on peräisin aineistoni keskustelusta, jossa keskustelijat ovat keskustelleet vuonna 2012 pidetyistä Lontoon olympiakisoista ja muun muassa kisojen avajaisten ohjelmasta. Puheenjohtaja Pauli Aalto-Setälä on kehunut avajaisten ohjelmaa. Vähän myöhemmin Kaarina Hazard ottaa avajaiset uudelleen puheeksi ja tyrmää puheenjohtajan esittämän näkemyksen.

Esimerkki 1. Väärässä. 150812 ensimmäinen.

01 Hazard: .hhh mutta hei (.) voisko (.) niistä avajaisista
02 hieman sanoo ku Pauli sanoi upea spektaakkeli

¹ Keskustelijoiden roolia sekä Pyöreä pöytä -ohjelmaa esittelen tarkemmin luvussa 1.1.

03 ↓ jossa asiassa hän on #täy:sin väärässä .hhh#
 04 [se oli,]
 05 pj: [.mt.hhh] se o [sinun mielipiteesi] hhh.
 07 Hazard: [siinä .hhh o- ole]ppa
 08 nyt sinä siellä (.) totta kai
 09 täss[ä kaik- (.) kaikilla on omat] mielipiteensä,
 10 pj: [sinulla on oikeus sanoa näin.]
 11 Hazard: eihäm me muusta puhutakaan
 12 mutta siis sehän oli siinä erikoista että,

Hazard ei kohdistakaan kannanottoaan suoraan puheenjohtajalle, vaan viittaa tähän ensin etunimellä (rivi 2) ja sen jälkeen vielä kolmannessa persoonassa *hän on täysin väärässä* (rivi 3). Eeva-Leena Seppänen (1998) on väitöskirjassaan tutkinut tilanteita, joissa viitataan keskustelun ei-äänessäoleviin osallistujiin muulla tavoin kuin puhuttelemalla tätä toisessa persoonassa. Seppänen huomauttaa, että kun viitataan puhetilanteessa läsnä olevaan henkilöön kolmannessa persoonassa, osoitetaan henkilön läsnäolo, mutta häntä ei puhutella. Henkilölle annetaan tällöin jokin muu rooli. (Seppänen 1998: 29.) Tutkiesaan katseen suuntautumista keskustelutilanteissa Seppänen havaitsi, että osa keskustelijoista kohteli *hän*-pronominilla viitattua henkilöä enemmän läsnä olevana kuin henkilöä, johon viitattiin *se*-pronominilla. Seppänen esittää, että *hän*-pronomini saattaa tiettyissä tilanteissa tehdä referentin jollain tavoin vastuulliseksi sanotusta. (Seppänen 1998: 201–204.) Hazardin pronominiavalinta voi siten haastaa puheenjohtajan ja asettaa tämän vastuuseen mielipiteestään. Joka tapauksessa Hazardin jatkovuoro (rivit 8–12) kiteyttää hyvin ohjelman perusidean: jokaisella osallistujalla, puheenjohtaja mukaan lukien, on omat mielipiteet ja niistä ohjelmassa on tarkoitus puhua. Myös puheenjohtajan näkemyksiä on lupa arvostella.

Puheenjohtajan tehtäviin liittyvien velvoitteiden vuoksi on nähdäkseni perusteltua ottaa vuorojen tarkastelun lähtökohdaksi ajatus, jonka mukaan puheenjohtajan vuorot ovat aina tavalla tai toisella yhteistyöhakuisia tai ainakin tilanteisesti motivoituja. Puheenjohtajan tehtävänähän on – ohjelman tuottajan antamien ohjeiden ja merkkien mukaan – huolehtia siitä, että keskustelu käy vilkkaana ja pysyy aiheessa sekä annetun ohjelma-ajan puitteissa. Puheenjohtaja varmistaa, että kaikkien keskustelijoiden näkemykset ja mielipiteet pääsevät esiin eikä kukaan keskustelijoista pääse yksinvaltaisesti hallitsemaan keskustelua. Samanaikaisesti radio-ohjelman luonne edellyttää, että keskustelu soljuu mahdollisimman vapaasti ilman jäykkää rakennetta. Ketään ei sovi nollata, sillä kasvojen menettäminen istuu huonosti radio-ohjelmaan, jonka osallistujat esiintyvät omilla nimillään, oman persoonansa peliin laittaen.

Olen asettanut puheenjohtajan päällekkäisyydet jatkumolle, jonka toisessa päässä puheenjohtajan päällekkäistä vuoroa edeltävä vuoro tai sen ajatuskulku saattaa jäädä kesken päällekkäisyyden seurauksena, ja toisessa päässä puheenjohtajan päällekkäinen vuoro näyttää tähtäävän edeltävän vuoron jatkumiseen tai sen säilymiseen edellisellä puhujalla. Tarkasteluni pohjana on se ohjelman luonteeseen perustuva oletus, että puheenjohtaja pyrkii vuoroillaan rakentamaan yhteistyötä keskustelijoiden kanssa ja heidän välilleen. Tämä yhteistyöpyrkimys vain saa eri tilanteissa erilaisia muotoja. Toisinaan puheenjohtajan on tarkoituksenmukaista päättää edellisen puhujan vuoro (ja mahdollisesti siirtää vuoro seuraavalle keskustelijalle), toisinaan taas tukea edellistä puhujaa tämän vuoron tuottamisessa. Niinpä nämä kaksi tilannetta muodostavat ääripäät jatkumolle, jolle olen puheenjohtajan päällekkäisyydet asettanut.

Luvussa 3.1 osoitan esimerkein, kuinka puheenjohtaja päällekkäispuhunnan avulla pyrkii ottamaan vuoron itselleen puheenjohtajan roolia toteuttaessaan. Tällaisten tekojen vuorovaikutuksellisenä vaikuttimena voi olla esimerkiksi ohjelma-ajan loppuminen tai se, että joku keskustelijoista on pitänyt vuoroa pitkään hallussaan. Toisena ryhmänä analysoin esimerkkejä, joissa puheenjohtaja näyttää ottavan vuoron itselleen estääkseen keskustelijaa tai koko keskustelua luisumasta sivuraiteelle. Arkikeskustelun konventioissa tällaiset vuorovaikutukselliset toimet voidaan nähdä keskeyttävinä tai jopa epäkohteliaina, mutta puheenjohtajan tapauksessa katson tällaisten vuorojen olevan rooliin kuuluvia toimintoja. Päällekkäispuhunta toimii siten yhtenä vuorovaikutuskeinona, jonka avulla puheenjohtaja ohjailee keskustelua ja radio-ohjelman kulkua.

Luvun 3.2 esimerkkejä yhdistää se, että niissä puheenjohtaja ei päällekkäispuhunnalla tavoittele vuoroa itselleen, vaan päällekkäispuhunta näyttää selittyvän jollakin muulla puheenjohtajan rooliin ja tehtävään kuuluvalla vuorovaikutuspyrkimyksellä. Päällekkäiset vuorot voivat olla vastauksia sanahakuihin tai osoituksia samanmielisyydestä. Niinpä luvussa 3.2 esitellyissä esimerkeissä puheenjohtajan voi katsoa olevan lähempänä keskustelijan kuin keskustelua ohjailevan puheenjohtajan roolia. Esimerkeissä on tiettyä samankaltaisuutta kuin keskustelijoiden keskinäisissä vuorovaikutustilanteissa, joita tarkastelen luvussa 4. Olen kuitenkin pitänyt perusteltuna sitä, että puheenjohtajan tuottamia päällekkäisiä vuoroja tarkastellaan nimenomaan puheenjohtajan rooli mielessä pitäen. Lukuun 3.3 olen koonnut esimerkkejä, joissa puheenjohtaja tuottaa sellaisen päällekkäisen vuoron, joka antaa vuorovaikutustilanteelle humoristisen sävyn tai joka eksplikoidaan vitsiksi.

3.1 Edeltävän vuoron päättämiseen tähtäviä päällekkäisyyksiä

Radiokeskustelun on pysyttävä ohjelman aikarajoissa, kukaan keskustelijoista ei saa hallita keskustelua yksin ja keskustelun on mentävä eteenpäin silloinkin, kun esitetyistä näkemyksistä ei päästä yhteisymmärrykseen. Puheenjohtajan tehtävänä on huolehtia, että keskustelu etenee näiden reunaehtojen puitteissa. Tässä luvussa tarkastelemiani esimerkkejä yhdistääkin lähinnä se, että puheenjohtaja näyttää käyttävän päällekkäispuhuntaa jonkinlaisena keskustelua ohjaavana keinona. Päällekkäisellä vuorolla puheenjohtaja ottaa vuoron itselleen siten, että edeltävä vuoro näyttää jäävän semanttisessa tai syntaktisessa mielessä kesken. Näin tapahtuu esimerkiksi tilanteessa, jossa edeltävä puhuja on pitänyt vuoroa pitkään hallussaan tai kun edeltävä puhuja esittää perustelemattomia tai riittämättömiä argumentteja. Päällekkäisen vuoron jälkeen vuoro toisinaan palautuu edeltävän vuoron tuottajalle, toisinaan ei palaudu. Nämä päällekkäispuhunta-tapaukset ovat lähellä keskeyttämistä siinä mielessä, mitä keskeyttämisellä arkikielessä tarkoitetaan. Sidnell (2010) huomauttaa, että pelkkä päällekkäisyys ei vielä tee vuorosta keskeyttävää, vaan ne vuorovaikutukselliset teot, joita keskeyttävään vuoroon liittyy ja joita osallistujat näyttävät pitävän tärkeinä. Keskeyttäminen ei johdu esimerkiksi vastaanottajan huomion puutteesta, vaan päällekkäin tulevan vuoron tuottaja ennakoii meillä olevan vuoron ja estää sen jatkamisen. (Sidnell 2010: 53.) Näin voi tapahtua esimerkiksi silloin, kun keskustelu näyttää juuttuneen paikoilleen joko yhden keskustelijan hallitessa sitä, tai kun keskustelija haluaa palata aiheeseen, jota on jo käsitelty. Tällöin puheenjohtaja tulkintani mukaan vaikuttaa pyrkivän päättämään edeltävän vuoron tai jouduttamaan sen valmistumista. Edellisen vuoron päättäminen on puheenjohtajan roolin kannalta tarkoituksenmukaista myös silloin, kun puheenvuoro pitää siirtää seuraavalle puhujalle, jotta tämä saa tuotua oman mielipiteensä esiin.

Ensimmäisessä esimerkissä puheenjohtaja tuottaa täydennyksen edeltävään vuoroon, joka näyttää jäävän kesken. Beatrice Szczepek (2000) on tarkastellut niitä vuorovaikutustilanteita, joissa jälkimmäinen puhuja täydentää edeltävän vuoron. Szczepekin mukaan kyseessä voivat olla esimerkiksi sanahaussa auttaminen, toisen vuoron päättäminen tai empatian osoittaminen (Szczepek 2000: 14–20). Lerner (2004) huomauttaa, että tuottamalla täydennyksiä edeltävän puhujan vuoroon täydennysten esittäjä pyrkii edistämään keskustelua ja ylläpitämään sen sujuvuutta (Lerner 2004: 226). Esimerkkikatkelma KIVI on peräisin keskustelusta, jossa aiheena on teos, jonka kirjoittajaa kohtaan on julkisuudessa esitetty voimakasta kritiikkiä. Kirjailija Riikka Ala-Harjan on

väitetty käyttäneen *Maihinnousu*-kirjansa aineksina tositapahtumia lähipiiristään. Ruben Stiller on tuottanut pitkän, moniyksikköisen vuoron, jossa hän on esittänyt useita näkökulmia kirjailijan ja taiteen etiikasta ja moraalista. Puheenjohtaja tavoittelee vuoroa kahden eri otteeseen.

Esimerkki 2. Kivi. 290812 toinen.

```
(poistettu noin 25 riviä Stillerin vuoroa)
01   Stiller: varsinkin kun minul- minulle heräsi kysymys johon
02           en ole saanut vastausta että onko kysymys vain tästä
03           kirjasta vai onko kysymys myös siitä että nää välit
04           .hh on olleet <erittäij jännitteiset jo aikaisemmin>,
05           pj: [ja se on,]
06   Stiller: [.hhh >et]tä että< mun mielestä tässon niin paljon
07           avoimia kysymyksiä et ei huvita heittää .hhh,
08           pj: >kiv[eä mihinkään s[uuntaan HEI NYT VARMUUDEN VUOKS<,]
09   Stiller: [kiveä mihinkään suuntaan,
10   Vilkkumaa: [mm.
12   Seppänen: [NYT (.) HEI (.) RIIK-,]
13           pj: JOKA suuntaan >mut Maija ei oo sanonu mitään<.
```

Puheenjohtaja koettaa saada vuoron jo rivillä 5 vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa, jossa Stillerin moniyksikköinen vuoro on syntaktisesti ja semanttisesti ottaen valmis, mutta jonka tasainen intonaatio viittaa siihen, että Stiller on aikeissa jatkaa vuoroaan. Stiller myös osoittaa kilpailevansa vuorosta nopeuttamalla puhettaan jatkovuorossa (rivi 6). Stillerin jatkovuoron lopussa (rivi 9) on idiomiksi *heittää kiveä mihinkään suuntaan*, jolla tarkoitetaan sitä, että ei haluta erityisesti syyttää ketään. Puheenjohtaja aloittaa uuden vuoron (rivi 8) Stillerin vuoron päältä kohdassa, jossa idiomista on kuultu ensimmäinen sana, mutta jossa Stiller pitää hengitystauon. Päällekkäisyyden voi siten katsoa alkavan rakenneyksikön keskeltä. Puheenjohtajan päällekkäinen vuoro on täydennys, jolla hän täydentää Stillerin aloittaman idiomien loppuun. Stiller täydentää vuoronsa myös itse vain noin tavun verran puheenjohtajan päällekkäin tuottaman vuoron jäljessä.

Stillerin hengitystauolle idiomien keskellä on kaksi tulkintavaihtoehtoa. Kyseessä voi olla merkki sanahausta². Todennäköisempää on kuitenkin se, että kysymyksessä on puhujalle tyypillinen prosodinen piirre, joka esiintyy myös esimerkiksi rivin 4 alussa. Siten puheenjohtajan täydennyksessä on tuskin kyse sanahaussa auttamisesta. Sanahakuvaihtoehdon puolesta ei puhu sekään, että Stiller tuottaa idiomien loppuosan hyvin nopeasti, lähes yhtäaikaaisesti puheenjohtajan täydennyksen kanssa. Stillerin jatkovuoro rivillä 9 tulee näin syntaktisesti ja semanttisesti valmiiksi, mutta vuoron tasainen into-

² Sanahausta ks. Sorjonen 1997:114–121. Sanahakuja käsittelen myös luvussa 4.1.2.

naatio kielii siitä, että Stiller on mahdollisesti edelleen jatkamassa vuoroaan. Se, että Stiller tuottaa itse täydennyksen vuoroonsa puheenjohtajan täydennyksen kanssa päällekkäin, vihjaa siitä, että Stiller kohtelee puheenjohtajan vuoroa keskeyttävänä vuorona, ei esimerkiksi auttamisena (ks. Lerner 2004: 235–241).

Puheenjohtajan halusta kilpailla vuorosta kielii myös se, että hän korottaa ääntään päällekkäisen vuoronsa loppuosassa (rivi 8) Seppäsen alkaessa tavoitella vuoroa (rivi 12). Äänen korottaminen on tyypillistä täydennyksille, jotka tehdään nimenomaan edeltävän vuoron päättämiseksi ja joilla pyritään ottamaan vuoro itselle (Szczepek 2000: 18). Lisäksi juuri ennen puheenjohtajan äänen korottamista äänessä ovat ainakin hetkelisesti kaikki ohjelman osallistujat.

Stiller on käyttänyt keskustelussa pitkän puheenvuoron käsitelläkseen puheenaolevaa asiaa, kun taas Maija Vilkkumaa ei ole vielä päässyt tuomaan omia näemyksiään esiin. Tämä motivoi puheenjohtajan päättämään Stillerin vuoron täydennyksen avulla ja siirtämään sen seuraavalle keskustelijalle, Vilkkumalle.

Seuraavassakin esimerkissä edeltävän puhujan pitkähkö vuoro jää kesken, kun puheenjohtaja päällekkäin tuotetulla vuorollaan vaihtaa näkökulmaa puheena olevaan aiheeseen. Esimerkissä PIMU Pekka Seppänen on hallinnut keskustelua jo jonkin aikaa. Keskustelun aiheena on rahamarkkinaverouudistus. Seppänen on eräässä tilaisuudessa kohdannut valtiovarainministeri Jutta Urpilaisen ja saanut häneltä tietoa kyseisen verouudistuksen taustoista. Katkelmaa edeltävässä keskustelussa Seppänen on referoinut ministerin kanssa käymäänsä keskustelua. Puheenjohtaja tuottaa useita päällekkäispuhuntuoroja ja myös Hazard alkaa puhua Seppäsen vuoron päälle. Seppänen jättää lopulta vuoronsa kesken.

Esimerkki 3. Pimu. 031012 kolmas

```

01 Seppänen: .hhh eikä se tarkoita sitä että se rajottus mitenkään
02           näihin yhdeksään .hhh maahan vaan t- yhdeksän maata
03           tarvitaan mukaan .hh jotta tätä voitaisiin ylipäänsä
04           edes s[elvittää .hhhhh onhan tietenk,
05           pj:           [>sä oot selvästi valaistunu kyllä Jutta
06           Urpilaisen seurassa.<]
07 Seppänen: mahdollista etltä että (.) niinkun (.)
08           esitin jatkokysymyksen että,
09           (0.6)
10           >tarkottaako tää nyt kuitenkin sitä että ku antaa
11           pimulle pikkusormen ni sitten< menee koko käsi
12           ja tätä junaa ei voi ikinä pysäyttää
13           [mutta HÄNEN MIELE[STÄ-, .mt .hhh
14           Hazard: [sanoitsää pimull[e.
15           pj:           [sano pimu-,
16           kut[sutko Jutta Urpilaista pimulksi.

```

17 Hazard: [<f pimulle pikkusormi f>.]
 18 Seppänen: ↑e:i:: [vaan se on] semmoinen [haus]ka,
 19 pj: [fraikastaf.]
 20 Hazard: [folif.]
 21 Seppänen: [muunnos semmosesta vanhasta,
 22 pj: [on> me pid- me pidämme
 23 tuost[a oik-oikein kiva pidä toi< .hhh mutta mut iltse,
 24 Seppänen: [sanonnasta.
 25 Hazard: [fkyllä.(.) joo me me pidä- pidämme tuosta@.]
 26 pj: asiassa nii kun puhutaan pankkien niin (.) niin niin
 27 verosta joka (.) jota pankit eivät suostu maksamaan niin
 28 (.) ↑kuluttajathan sen ↑>pankin asiakkaathan maksaa

Puheenjohtaja esittää kannanoton (rivi 5) Seppäsen vuoron päälle kohdassa, jossa Seppäsen vuoro on syntaktisessa mielessä tulossa valmiiksi. Seppänen on jo aiemmin tehnyt selkoa siitä, että puheena olevalla rahamarkkinaverouudistuksella pyritään vasta selvittämään veroon liittyviä kysymyksiä. Siten rakenneyksikön viimeinen sana *selvittää* (rivi 4) on puheenjohtajan projisoitavissa. Auerin (2002) mukaan projektio perustuu vuorovaikutukselliseen ja kieliopilliseen ymmärrykseen, ja se toimii, koska tunnistamme kontekstissaan tietyytyypiset lausumat (Auer 2002: 9–11). Puheenjohtajan kannanotto ei ole merkitykseltään erimielinen Seppäsen vuoron kanssa. Kannanotto antaa kuitenkin ymmärtää, että Seppänen on kertonut valtiovarainministeritapaamisestaan jo melko paljon. Kannanoton voi siten tulkita vihjaavan, että asiassa on syytä siirtyä eteenpäin.

Seppänen ei esitä puheenjohtajan kannanottoon vastakannanottoa tai muutakaan jälkijäsentä, vaan jatkaa vuoroaan. Seurauksena on usean sanan mittainen päällekkäisyys. Seppäsen jatkovuorossa on toistoa ja mikrotaukoja sekä yksi pitkähkö tauko (rivi 9) ennen nopeutetusti tuotettua kysymysreferaattia. Tauot ja toisto voivat olla seurausta puheenjohtajan päällekkäin tuottamasta vuorosta tai sen implikaatioista. Puheen nopeuttaminen taas voi olla keino osoittaa, että Seppänen on vielä jatkamassa vuoroaan. Sidnell (2010) kutsuu tämän kaltaisia keinoja tavoiksi hämärtää tai estää vuoronvaihdon mahdollistava kohta. Puhuja voi näin estää toisen puhujan itsevalinnan ja siten paikallisesti manipuloida vuoronvaihdon mahdollistavaa kohtaa. (Sidnell 2010: 47–50.)

Hazard esittää Seppäselle osoitetun verbikysymyksen (rivi 14), joka alkaa vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa. Kysymys on jonkinlainen tarkistuskysymys, jolla Hazard pyytää vahvistusta kuulemalleen. Tarkistuskysymyksiä käytetään vuorovaikutuksessa ilmenneiden ongelmien ratkomiseen (ISK 2004: 1156). Seppänen osoittaa kilpailevansa vuorosta Hazardin kanssa jatkamalla vuoroaan ja voimistamalla ääntään. Seppäsen vuoro jää kuitenkin kesken siinä vaiheessa, kun myös puheenjohtaja aloittaa

vuoronsa (rivi 15) Hazardin vuoron lopun päältä mutta kesken Seppäsen kilpailevan vuoron rakenneyksikön. Puheenjohtaja ensimmäinen rakenneyksikkö näyttää jäävän kesken, mutta hän jatkaa vuoroaan esittämällä yksinkertaisen vaihtoehtokysymyksen *kutsutko Jutta Urpilaista pimuksi*. Tällaisella lausumalla voidaan tarjota vahvistettavaksi lauseen paikkansapitävyyttä (ISK 2004: 1589). Puheenjohtaja ei kuitenkaan anna tilaa Seppäsen kieltävälle vastaukselle (rivi 18), vaan jatkaa esittämällä kommentin *raikasta* (rivi 19) Seppäsen vuoron päälle, ikään kuin Seppänen olisi vastannut puheenjohtajan esittämään kysymykseen myöntävästi.

Tätä seuraa lyhyt jakso, jossa puheenjohtaja ja Hazard vaikuttavat muodostavan jonkinlaisen liittouman. He tarttuvat Seppäsen käyttämään sanaan *pimu* ja esittävät vuorovaikutukselliselta luonteeltaan tarkistavia kysymyksiä (rivit 14 ja 16), mutta eivät kuitenkaan ota Seppäsen kieltävää tai selittävää vuoroa (rivit 18, 21 ja 24) kuuleviin korviinsa. Lisäksi Hazardin vuoro *oli* (rivi 20) näyttää olevan samanmielinen jälkijäsen puheenjohtajan kommentoivaan vuoroon *raikasta* (rivi 19). Tämän jälkeen puheenjohtaja ja Hazard kumpikin ilmaisevat kahdenkeskisyyttä eksplisiittisesti käyttämällä itsettään nimitystä *me* (rivit 22 ja 25). Tämä sananvaihto käydään osittain Seppäsen vastausvuoron päälle. Rivillä 23 puheenjohtaja osoittaa vielä Seppäselle kehotuksen pitää kiinni sananvalinnastaan sanomalla *pidä toi*. Seppänen ei enää saa vuoroa eikä pysty jatkamaan referointiaan valtiovarainministerin ajatuksista. Tämän jälkeen puheenjohtaja aloittaa vuoronsa *mutta*-konjunktioilla, jolla vuoronalkuisena lausumapartikkelina voidaan merkitä uusi näkökulma puheena olevaan aiheeseen (ks. ISK 2004: 985).

Päällekkäispuhunnoillaan puheenjohtaja, Hazardin tuella, vaikuttaa rakentavan jonkinlaista tahallista väärinymmärrystä ja sillä tavoin keskeyttää Seppäsen pitkään jatkuneen selonteon. Puheenjohtaja ottaa vuoron itselleen ja alkaa pohjustaa uutta näkökulmaa (pankkien toiminta) puheena olleeseen rahamarkkinaveroon ja sen vaikutuksiin kuluttajan näkökannalta. Katkelmaa voi pitää luonteeltaan myös hauskana tai humoristisena, joskaan keskustelijat eivät puheenjohtajan ja Hazardin hymyileviä ääniä lukuun ottamatta merkitse tilannetta kovin humoristiseksi esimerkiksi nauramalla.³

Kun keskustelijoita on neljä (puheenjohtaja mukaan lukien), keskustelut voivat hajota rinnakkaisiksi keskusteluiksi (Sacks ym. 1974: 713, Londen 1997: 62). Katkelmassa BIISIT Maija Vilkkumaa ja Ruben Stiller alkavat pilaillla keskenään ja samalla keskustelu alkaa ajautua sivuraiteelle, pois varsinaisesta aiheesta. Puheenjohtaja kes-

³ Luvussa 3.3 analysoin puheenjohtajan tuottamia päällekkäispuhuntoja, jotka on selvemmin merkitty humoristisiksi ja joissa huumorilla näyttää olevan myös vuorovaikutuksellisia tehtäviä.

keyttää alkamassa olevan pilailun ja palauttaa keskustelijat aiheeseen. Katkelma on peräisin keskustelusta, jossa pohdittu sitä, millä tavoin päivälehti *Helsingin Sanomat* on kohdellut kirjailijaa, joka puolestaan on käsitellyt lähipiirinsä yksityisasiointia kirjassaan. Vilkkumaa alkaa hakea vertauskohtaa Stillerin omasta elämästä.

Esimerkki 4. Biisit. 290812 toinen.

01 Vilkkumaa: mm jos soittasit hesariin niin oiskos n' silleen
 02 että .hhh Ruben siellä fhulluilee vai
 03 te[kiskö ne siitä kokonaan sivun jutunf.]
 04 Stiller: [.hhhh (.) no koska olej julkisuud]en
 05 henkilö niin varmasti menisi läpi
 06 [ja] fALANKIN SOITELLA tässä näin.f]
 07 pj: [(-)]
 08 Vilkkumaa: [ha ha ha ha ha ha ha ha .hhhhh]

09 Seppänen: [TÄÄ [ON SIITÄ VAIKEE,]
 10 pj: [jos [siitä itse asiasta,]
 11 Vilkkumaa: [ha ha ha ha ha ha
 12 Stiller: [fMAIJAN BIISEISSÄ OM M[ONIA KOHTIAf,
 13 pj: [HEI JOS SIITÄ itse
 14 asiasta(.) puh[uu niin,]
 15 Vilkkumaa: [fniin? f]
 16 pj: meneekö jossaki (.) eettinen raja ajatellaan vaikka
 17 lauluntekijää (.) niin onko jotaki sellasta mintä
 18 mitä eettisistä syistä nii (.) jää laulu tekemättä.

Vilkkumaa esittää Stillerille kysymyksen (rivit 1–3), jonka seurauksena Stiller alkaa vitsailla kovaäänisesti (rivit 6 ja 12). Sekä Vilkkumaan että Stillerin äänessä on kuultavissa hymyä. Vilkkumaa reagoi Stillerin vitsailuun nauramalla. Stillerin äänenvoimakkuuden nostaminen saattaa olla seurausta siitä, että puheenjohtaja yrittää sanoa jotakin (rivi 7). Hetkeä myöhemmin puheenjohtaja ja Seppänen yrittävät yhtä aikaa jatkaa keskustelua (rivit 9 ja 10), mutta kummankin vuoro jää kesken, kun Stiller jatkaa kovaäänistä pilailuaan.

Puheenjohtaja tekee kaikkiaan kolme yritystä ottaa vuoro itselleen (rivit 7, 10 ja 13). Kolmannella yrittämällä hän lisää vuoron alkuun huomionkohdistimen *hei* ja voimistaa myös ääntään. Puheenjohtajan sananvalinta *itse asiasta* vihjaa siitä, että puheenjohtajan mielestä keskustelu on luisumassa sivuun varsinaisesta aiheestaan. Samaa sananvalintaa puheenjohtaja on käyttänyt jo aiemmin vuoroa tavoitellessaan (rivi 10). Toistaminen ja äänen korottaminen ovat yleensä merkkejä vuorosta kilpailemisesta. Puheenjohtajan ensimmäiset yritykset ottaa vuoro itselleen tapahtuvat vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa. Sen sijaan kolmas, tulosta tuottanut yritys, puhkeaa kesken Stillerin vuoron rakenneyksikön ja on siten vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan ulkopuolella.

Päällekkäispuhunnallaan puheenjohtaja keskeyttää keskustelun, joka on muuttumassa Vilkkumaan ja Stillerin kahdenkeskiseksi vitsailuksi. Stillerin vuoro jää kesken eikä hän enää saa vuoroa itselleen. Kiinnostava yksityiskohta on se, että tässä käsitelty puheenjohtajan riveillä 13–14 alkava vuoro on nollapersoonainen: rakenteen predikaatti *puhuu* on yksikön 3. persoonassa ja se on persoonataivutteen, monipersoonainen verbi, jolla voisi olla tarkoitteeltaan inhimillinen subjekti. Nollapersoonaa tutkinut Lea Laitinen (1995: 339) huomauttaa, että nolla sopii hyvin *jos–niin* -kehykseen, kuten on laita myös puheenjohtajan lausumassa *jos siitä itse asiasta puhuu, niin*. Puheenjohtajan ilmaisu ei sisällä puhuttelua tai mitään muutakaan sellaista, mistä voisi päätellä, että vuoro olisi kohdistettu Vilkkumaalle, joka edelleen nauraa. Vilkkumaa kuitenkin asettuu vastaanottajaksi (rivi 15) ja puheenjohtajan vuoron jatkosta (riviltä 16 alkaen) käy ilmi, että vuoro on tosiaan suunnattu Vilkkumaalle. Voinee olettaa, että puheenjohtaja on jollakin nonverbaalisella tavalla osoittanut, että hänen vuoronsa on suunnattu Vilkkumaalle. Olisi kiinnostavaa tutkia nonverbaalin toiminnan ilmentymiä monenkeskisissä radiokeskusteluissa, mutta tämän aineiston valossa se ei ole mahdollista.

Merkillepantavaa on myös se, että pyrkiessään saamaan vuoron itselleen puheenjohtaja turvautuu vuorosta kilpailemisen keinoihin, kuten toistoon, äänenvoimakkuuden nostamiseen ja huomionkohdistimeen, vasta viimeisessä yrityksessä ottaa vuoro itselleen. Puheenjohtajan aiemmat, riveillä 7 ja 10 olevat, päällekkäin tuotetut vuoronaloitukset näyttävät olevan sävyltään varsin maltillisia eikä niissä ole merkkejä vuorosta kilpailemisesta. Onkin mahdollista, että vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa alkava päällekkäispuhunta on puheenjohtajalle ensisijainen keino, jonka avulla hän pyrkii ottamaan vuoron itselleen. Vasta sen jälkeen, kun muut keskustelijat eivät luovu vuoroistaan puheenjohtajan hyväksi, hän turvautuu vuorosta kilpailemisen keinoihin, kuten vuoron aloittamiseen kesken edeltävän vuoron rakenneyksikön, äänenvoimakkuuden korottamiseen ja vuoron osan toistamiseen.

Edellisissä esimerkeissä puheenjohtajan päällekkäin tuottamaa vuoroa edeltävä vuoro näyttää jäävän tavalla tai toisella kesken ja puheenjohtaja ottaa keskustelun haltuunsa esimerkiksi täydennysten avulla. Myös seuraavassa esimerkkitarkastelussa ENEMMÄN puheenjohtaja tuottaa useita edellistä vuoroa täydentäviä tai tukevia vuoroja Sirkka Hämäläisen moniyksikköisen vuoron lomaan. Hämäläinen näyttää lopuksi saatavan vuoronsa jonkinlaiseen päätökseen, mutta puheenjohtaja pitää silti tilannetta otteessaan. Katkelma on peräisin design-aiheisen keskustelun loppupuolelta. Pitkin kes-

kustelua Hämäläinen on harmitellut design-vuoden vähäistä näkyvyyttä kaupunkilaisten arjessa. Hän ottaa asian vielä kerran puheeksi.

Esimerkki 5. Enemmän. 031012 toinen.

01 Hämäläinen: joo >eiku se on vaan et Suomi< (.) tavattoman paljon
 02 ratsastanu disainilla ja meillon
 03 pa[ljon disainia, mut et se on
 04 pj: [>meillähän on aivan fantastista disainia vaikka
 05 kuinka paljo<.]
 06 Hämäläinen: niinkus].hhh tavallaan
 07 (0.7)
 08 ettei o- e- (.) [a- et syntyis jotakin uutta.]
 09 pj: [mutta toivoit että olis siitä]
 10 [tullut jotakin enemmän.]
 11 Hämäläinen: [MINÄ TOIVOIN °joo°] olisin
 12 toi[vonut että ois syn- °joo°,]
 11 pj: [pieni pettymyksen niinku,]
 14 Hämäläinen: ja roskiksia [minä olisi[n kaivannut disain]roskiksia.
 12 pj: [° kaihoi[sa° (-)
 16 Seppänen: [s:u:o:malaiset>,]
 17 ar-, >mut su[omalaiste arjessa disain om mukana.<
 18 Hämäläinen: [he he he he
 19 pj: [ha ha ha ha

Katkelman alussa oleva Hämäläisen vuoro koostuu useasta syntaktisesta rakenneyksiköstä. Vuorossa (rivit 1–3) ei ole havaittavissa takeltelua tai merkkejä sanahausta lukuun ottamatta yhtä mikrotaukoa. Puheenjohtajan vuoro (rivit 4–5) alkaa Hämäläisen vuoron päältä kohdassa, jonka tuntumassa ei ole vuoronvaihdon mahdollistavaa kohtaa. Puheenjohtajan vuoron alussa on ilmaus, joka ytimeltään on samankaltainen kuin Hämäläisen aloittama, osittain puheenjohtajan vuoron alle jäävä rakenneyksikkö *meillä on paljon designia*. Szczepek (2000) mukaan ensimmäisen vuoron ongelmattomuus ja jälkimmäisen vuoron leksikaalinen samankaltaisuus ovat tyypillisiä piirteitä yhdessä tuotetuille vuoroille, joilla jälkimmäisen vuoron tuottaja osoittaa ymmärrystään ja tukeaan ensimmäisen vuoron tuottajalle. Jälkimmäisen eli puheenjohtajan tuottaman vuoron nopeutettu prosodia puolestaan on tyypillistä silloin, kun kysymyksessä on pyrkimys päättää edellinen vuoro. (Szczepek 2000: 18–19.)

Hämäläisen vuoro alkaa partikkelijonolla *joo eiku*. Partikkeliä *eiku* käytetään usein itsekorjauksissa (ks. ISK 2004: 822–833, 1022–1023). Tässä partikkeli esiintyy heti vuoron alussa eikä kyse siten ole itsekorjauksesta. Markku Haakana ja Laura Visapää (2014) ovat havainneet *eiku*-partikkelilla olevan muun muassa keskustelun uudelleenorientaatioon liittyviä käyttötapoja. *Eiku*-partikkeliä käyttämällä puhuja voi aktivoida uudelleen jonkin keskustelussa jo aiemmin käsitellyn puheenaiheen (Haakana & Visapää 2014: 59–60). Tästä lienee kyse myös tässä tapauksessa. Ennen esimerkkikatkel-

maa Hämäläinen pohjusti keskustelua siitä, miten vähän design-vuosi on näkynyt ihmisten arkisessa elämässä. Välillä keskustelu on liikkunut muissa design-vuotta koskevissa aiheissa: juuri ennen esimerkkikatkelmaa keskustelijat pohtivat sitä, mikä kaupunki on seuraava design-pääkaupunkitittelin haltija. *Joo eiku* -alkuisella vuorollaan Hämäläinen pyrkii palauttamaan keskustelun jälleen design-muotoilun ja arjen yhteyteen. Hän toteaa, että Suomessa on paljon designia ja jatkaa sitten lausetta kontrastiivisella *mutta*-konjunktioilla.

Hämäläisen jatkovuorossa (rivit 6–8) ilmenee runsaasti takeltelua ja melko pitkä tauko. Edeltävässä vuorossa esiintyvä takeltelu synnyttää usein vastaanottajassa toimintaa ja se saatetaan nähdä jonkinlaisena oikeutuksena aloittaa vuoro edeltävän vuoron päältä (Jefferson 1983: 22–24, Hakulinen 1997: 53). Puheenjohtaja aloittaa vuoronsa, joka on yksikön toisessa persoonassa oleva deklaraatiolause *mutta toivoit että olis siittä tullut jotakin enemmän*. Hämäläinen vahvistaa puheenjohtajan tekemän ymmärrystarjokkaan niin, että vahvistava vuoro alkaa päällekkäin puheenjohtajan vuoron kanssa osoituksena samanmielisyydestä. Hämäläisen ja puheenjohtajan vuoropuhelu, jonka pyrkimyksenä näyttää olevan Hämäläisen pettymyksen pukeminen sanoiksi, jatkuu vielä riveillä 13–15, jonka jälkeen molemmat nauravat yhdessä.

Pitkässä, useita päällekkäispuhuntoja sisältävässä katkelmassa Hämäläinen pyrkii viemään keskustelun takaisin aiheeseen, jota on jo käsitelty. Hämäläisen keskustelunaloitus ei tunnu tuovan aiheeseen enää mitään uutta. Samaan aikaan keskustelulle osoitettu ohjelma-aika alkaa olla loppuillaan. Puheenjohtaja osoittaa päällekkäin tuottamallaan vuoroilla ymmärrystä Hämäläisen kokemaa pettymystä kohtaan. Samalla puheenjohtaja jouduttaa keskustelua tuottamalla Hämäläisen vuoroihin luonteeltaan täydentäviä rakenneyksiköitä.

Edellä olevissa esimerkeissä puheenjohtajan vuoroa edeltävä vuoro näyttää tavalla tai toisella keskeytyvän puheenjohtajan päällekkäispuhunnan seurauksena. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, kun keskustelu näyttää juuttuneen paikoilleen yhden keskustelijan hallitessa sitä tai kun keskustelija haluaa palata aiheeseen, jota on jo käsitelty. Edellisen vuoron päättäminen on puheenjohtajan roolin kannalta tarkoituksenmukaista myös silloin, kun keskustelu on vaarassa hajota tai ajautua sivuun aiheesta. Seuraavaksi tarkastelen muutamia esimerkkejä, joissa vuoro palautuu edeltävälle puhujalle puheenjohtajan päällekkäin tuotetun vuoron jälkeen, mutta puheenjohtajan päällekkäin tuottama vuoro näyttää kuitenkin jollain tavoin ohjaavan edeltävää vuoroa ja saa edeltävän vuoron tuottajan korjaamaan vuoroaan. Osa päällekkäisyyksistä alkaa vuoronvaihdon

mahdollistavan kohdan ulkopuolelta. Drew (2009) korostaa tällaisen vuoronvaihdon mahdollistavien kohtien väliin sijoittuvan vuoron yhteistyöhakuisuutta, koska sillä voidaan esimerkiksi estää keskustelukumppania ajautumasta hakoteille (Drew 2009: 89–90). Tässä valossa katsottuna puheenjohtajan päällekkäin tuotettu ja jopa keskeyttävä vuoro näyttäytyisi siis osoituksena yhteistyöstä: sen tarkoitus on auttaa keskustelijaa, joka saattaa olla joutumassa vaarallisille vesille tai jonka mielipide jää ymmärtämättä, koska radionkuuntelijoilla tai toisilla keskustelun osallistujilla ei ole riittävästi tietoa puheenaiheesta. Kyse on siten vuorovaikutuksellisesta teosta, jossa puheenjohtaja ennakoii meneillään olevan vuoron ja estää sen jatkamisen (ks. Sidnell 2010: 53). Esimerkissä TAPAUKSET Olavi Uusivirta ja puheenjohtaja tuottavat melko pitkät päällekkäiset vuorot. Uusivirta kehittelee ajatusta syntipukista, joka ottaa muiden tekemät rikokset kantaakseen ja joka sen vuoksi saa osakseen arvostusta ainakin tietyissä piireissä. Uusivirta on kuitenkin aiemmin keskustelun aikana viitannut julkisuudessa olleeseen tapaukseen, jossa 8-vuotiaan tytön isä ja äitipuoli on tuomittu tytön murhasta elinkautiseen vankeuteen. Uusivirran esittämät ajatukset ovat pohjimmiltaan keskenään ristiriitaisia. Puheenjohtaja aloittaa vuoronsa Uusivirran vuoron päältä.

Esimerkki 6. Tapaukset. 120912 toinen.

```

01 Uusivirta: .hh ni tota (.) nii tavallaan se niinku jossain
02           määrinhän jos- se kääntyy usein niinku v- vastakkaiseks
03           .hhh että et sit se alkaa sit hän (.) hän alkaaki saada
04           #tämmöstä niinkun#(.) häntä katsotaan >vähä ylöspäin< et
05           hän on hän on ottanut meidän .hhh ei ehkä tässä
06           tapauksessa .hh [täs niinku ni °#mm#°[nyt jos,]
07           pj:           [ehkä, ] 0.3           [ehkä kai]kissa
08           näis tapauksissa ei #kuitenkaa
09           os[aha# oli .hhh va]nkilassa,
10 Uusivirta: [no ei tän (.) se mikä,]
11           [mikä oli outoo täs tää niinku tää Eerikan faija,]
12           pj: [istuvia (.) lapsenmurhasta tuomit- tuomion ottaneita.]
13 Uusivirta: mikä sen nimi onkaan nytte .hhh nii tota (.) ni se että
14           öö et et hän on niinkun (.)syyllistyny tämmöseen niinku,

```

Katkelman alussa oleva Uusivirran vuoro (rivit 1–6) koostuu useasta rakenneyksiköstä. Vuoron loppupuolella Uusivirta jättää kehittelemänsä syntaktisen kokonaisuuden kesken ja alkaa perua sanojaan sanomalla *ei ehkä tässä tapauksessa* (rivi 5). Puheenjohtaja tavoittelee vuoroa (rivi 7) vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa. Uusivirta kuitenkin jatkaa vuoroaan ja esittää jonkinlaisen peruvan lausuman *ei ehkä tässä tapauksessa*, jota seuraavat jonkinlaiseen itsekorjaukseen tai puheensuunnitteluun viittaavat partikkelit *niinku, ni* ja *mm* (ks. ISK 2004: 821–823). Puheenjohtaja aloittaa vuoronsa uudestaan

toistamalla *ehkä*-partikkelin (rivi 7) jälleen Uusivirran takelteluvuoron päältä kohdasta, jota voi pitää vuoronvaihdon mahdollistavana kohtana.

Uusivirran ja puheenjohtajan tauot ja epäröintiänteet riveillä 6 ja 7 muistuttavat Jeffersonin (1975) havaitsemia mikrotaukoja, joita esiintyy vuoroissa silloin, kun puhujat havaitsevat puhuvansa päällekkäin (Jefferson 1975: 43). Jeffersonin mukaan on erityisen merkillepantavaa, kun molemmat keskustelijat jatkavat päällekkäistä puhetta sen jälkeenkin, kun ovat havainneet päällekkäisyyden. Tällainen sinnikkyys voidaan nähdä neuvotteluna siitä, kuka voi jatkaa vuoroaan ja kenen pitäisi jättäytyä pois. Vuoron jatkaminen toisen puhujan kanssa samanaikaisesti voidaan nähdä merkinä siitä, että puhuja ei ole aikeissa jättää vuoroaan kesken ja että toisen puhujan pitäisi lopettaa oma vuoronsa. Sinnikkyuden ohella vuorosta kilpailemista voidaan osoittaa myös esimerkiksi toistamalla osia sanoista tai lausumista. (Jefferson 1975: 44–48.) Puheenjohtaja toistaa vuoronalkuisen *ehkä*-sanon, mutta ei osoita muita merkkejä vuorosta kilpailemisesta. Puheenjohtaja näyttää kuitenkin vievän vuoronsa loppuun päätellen siitä, että lausuma on syntaktisesti ottaen ehjä kokonaisuus. Lisäksi lausuman loppua kohti laskeva intonaatio viittaa siihen, että vuoro tulee valmiiksi (rivi 12). Puheenjohtajan ja Uusivirran puheen päällekkäisyys jatkuu usean rakenneyksikön verran (rivit 6–12). Tätä voi pitää Jeffersonin (1975) mainitsemana sinnikkyyttenä, jonka tarkoituksena on pitää kiinni omasta vuorosta. Molemmat näyttävät onnistuvan tässä ainakin siinä mielessä, että puheenjohtaja vie oman vuoronsa loppuun ja toisaalta Uusivirta pystyy pitämään vuoron itsellään päällekkäisyydestä huolimatta.

Huolimatta päällekkäisyyden pituudesta puhujat eivät näytä kohtelevan päällekkäisyyttä kovin ongelmallisena. Kummankin puheessa esiintyy jonkin verran taukoja ja keskeytyksiä, mutta ne voivat johtua myös siitä, että puheena oleva arkaluontoinen asia edellyttää harkittuja sananvalintoja ja siten tarkkaa puheen suunnittelemista. Puheenjohtaja tuottaa vastakannanoton Uusivirran kannanottoon: lapsenmurhasta tuomittua miestä ei vankilassakaan ”katsota ylöspäin”, arvostaen, vaikka Uusivirran ajatuksenkulku näytti alun perin johtavan sellaiseen suuntaan. Niinpä puheenjohtaja muotoilee päällekkäispuhuntana täsmennyksen Uusivirran vuorossaan esittämiin argumentteihin ja samalla hillitsee tätä jatkamasta osin epäloogista ja vääriin käsityksiin päätyvää ajatuskulkuaan, vaikka vuoro säilyykin Uusivirralla.

Seuraavassakin esimerkissä vuoro pysyy edeltävällä puhujalla, mutta sen kulkuun tulee muutos puheenjohtajan tuottaman päällekkäisen vuoron seurauksena. Esimerkki TAUSTOITA on peräisin aivan keskustelun alkupuolelta. Hazard alustaa valitsemaansa

keskustelunaihetta, joka käsittelee Mannerheimia. Aiheen taustalla on elokuvahanke, jossa Mannerheimia esittää ihonväritään musta näyttelijä. Julkisuudessa asiasta on käyty keskustelua, jossa on väitetty muun muassa, että elokuva häpäisee Mannerheimin. Alustuksessaan Hazard alkaa suoraan ja monisanaisesti pohtia häpäisemisen ajatusta ja jättää mainitsematta, mikä asia on koko ajatuksen taustalla. Puheenjohtaja esittää ohjauksen kehotuksen osin Hazardin vuoron päälle.

Esimerkki 7. Taustoita. 150812 toinen.

01 Hazard: no mä mä jäin sitä miettimään että .hhh kun me sanomme
 02 Mannerheim mitä me sanomme ja siihen mä haluisin teiltä
 03 vastauksen kysymyshän n't ei (.) enää (.) tietenkään (.)
 04 ole (.) tästä nimenomaisesta historiallisesta henkilöstä
 05 .hhh vaan jostakin aivan muusta (.) kun (.) huuliltamme
 06 pääsee .hh MANNERHEIM (.) niin mitä kaikkea siihen
 07 liittyy kertokaa te kun mä olen nimittäin alan jo olla
 08 pudonnut tästä .hhh se on nimittäin niin monta kertaa
 09 jo <häpäisty> .hhh että luulis ettei tällasta figuuria
 10 voi enää millään tavalla häpästä (.) koska sitä on
 11 häpäisty kohta niinkun yli .hh yli sukupolven verran .hh
 12 miten se vieläkin[.hhh <OTTAA VASTAAN HÄPÄISYÄ>.]
 13 pj: [>mut kaikki kuulijat eivät ehkä tiedä]
 14 mistä puhumm[e taustota hieman.<]
 15 Hazard: [aa (.) .hhhh] >joo no sitä vaan että
 16 nähtävästi on nii että Yleisradio on ollu< ainakin
 17 osatuottajana (.) öö elokuvassa, joka käsittelee siis
 18 Mannerheimia j' joka on on kuvattu .hhh Keniassa ja kai
 19 se on osin yhteistyötäkin >siis jotain muutaki
 20 yhteistyötä Kenian kanssa näi mä oon ymmärtänyt m't joka
 21 tapauksessa< ja Mannerheimia esittää siis .hhh m-
 22 >paikallinen musta näyttelijä<.

Puheenjohtajan päällekkäin tuotettu vuoro alkaa vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan ulkopuolelta kohdassa, jossa Hazardin moniyksikköisen vuoron yksi rakenneyksikkö on syntaktisesti keskeneräinen: kysymyslauseen *miten se* predikaatiivi ja täydennys *ottaa vastaan häpäisyä* on vielä tulematta. Vuorossa on kuitenkin hengitystauko kohdassa, jossa päällekkäispuhunta alkaa. Hazard korottaa ääntään jatkaessaan vuoroaan samanaikaisesti puheenjohtajan vuoron kanssa (rivi 12), mikä voi osoittaa halua kilpailla vuorosta ja pitää vuoro itsellä.

Puheenjohtajan päällekkäin tuottama vuoro muodostuu kahdesta rakenneyksiköstä. Ensiksi hän esittää modaalisen tilanearvion *kaikki kuulijat ei ehkä tiedä mistä puhumme* (rivillä 13 ja 14). Toinen rakenneyksikkö on kehoitus *taustota hieman* (rivi 14). Näiden rakenneyksiköiden väliin Hazard tuottaa jonkinlaista oivallusta tai ymmärrystä ilmaisevan *aa*-äännähdyksen (rivi 15). Hazard jatkaa vuoroaan puheenjohtajan vuoron loputtua noudattamalla puheenjohtajan kehotusta taustoittaa aihetta tarkemmin.

Puheenjohtajan vuoro muistuttaa Drew'n neljättä luokitteluryhmää (Drew 2009: 88–91, ks. myös Jefferson 1983), joissa puhuja aloittaa vuoronsa kohdassa, jossa meillä on oleva puhuja ei näytä olevan lähellä vuoronsa päättämistä. Drew luonnehtii tällaisten vuoronvaihdon mahdollistavien kohtien välissä puhkeavien päällekkäisten vuorojen olevan lähinnä sitä, mistä käytetään moralistisesti latautunutta ”keskeyttäminen”-nimitystä, mutta hän korostaa myös niiden yhteistyöhakuisuutta (Drew 2009: 89–90). Kesken rakenneyksikön alkavan vuoron voi katsoa olevan yhteistyöhön pyrkivä vuoro sikäli, että Hazardin ei kannata viedä häpäisyä käsitteleviä pohdintojaan enää pidemmälle, elleivät kaikki kuulijat tiedä, mistä asiassa pohjimmiltaan on kyse. Puheenjohtajan päällekkäinen vuoro toimii siten keskustelua ohjaavana vuorona. Puheenjohtajan tuottaman päällekkäisen vuoron jälkeen vuoro palautuu Hazardille, joka jatkaa keskustelunaiheen alustamista valottamalla puheena olevan asian taustoja.

3.2 Edeltävän vuoron jatkumista tukevia päällekkäisyyksiä

Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan sellaisia puheenjohtajan tuottamia päällekkäisyyksiä, jotka selvemmin tukevat edeltävän vuoron jatkumista. Tällaisissa vuoroissa ei ole kilpailevia piirteitä, kuten toistoa tai äänenvoimakkuuden lisäämistä, eikä puheenjohtaja tavoittele vuoroa itselleen, vaan vuoro palaa edeltävän vuoron tuottajalle. Puheenjohtajan päällekkäiset vuorot näyttävät ilmaisevan tukea tai kiinnostusta edellisen puhujan vuoroa kohtaan. Näitä esimerkkejä tarkastellessa voi kysyä myös sitä, kuvaako jatkumo, jonka toisessa päässä ovat edeltävän vuoron päättämiseen pyrkivät päällekkäisyydet, toisessa edeltävän vuoron jatkumiseen tähtäävä päällekkäisyydet, samalla puheenjohtajan roolin vahvuutta. Vahvimmillaan puheenjohtajan rooli näkyy siinä, että hän ”riistää” vuoron edelliseltä puhujalta eikä vuoro enää palaudu edelliselle puhujalle. Sen sijaan silloin, kun puheenjohtaja osoittaa kiinnostustaan tai tuottaa täydennyksen edeltävään vuoroon, päällekkäinen vuoro on verrattavissa muiden keskustelijoiden tuottamiin päällekkäisiin täydennyksiin ja kiinnostuksen osoituksiin ja puheenjohtajan rooli vaikuttaa olevan heikompi. Seuraavaksi esittelemäni esimerkit ovatkin vuorovaikutukselliselta luonteeltaan samankaltaisia kuin luvussa 4.1 esittelemäni keskustelijoiden keskinäiset täydennysvuorot ja luvussa 4.4 esittelemäni samanmielisyyttä ilmentävät keskustelijoiden keskinäiset päällekkäiset vuorot.

3.2.1 Täydennykset

Täydennyksillä tarkoitan tässä sellaista kokonaisuutta, jonka tuottamiseen osallistuu kaksi tai useampi puhuja. Marja-Liisa Helasvuo (2004) toteaa yhdessä tuotettuja rakenteita tutkiessaan, että täydennyksiä esiintyy niin leksikaalisella kuin syntaktisellakin tasolla. Yhdessä tuotettu lausuma voi muodostua esimerkiksi edeltävän puhujan tuottamasta subjektista ja predikaatista ja toisen puhujan tuottamasta objektista. Puhujat voivat yhdessä tuottaa myös kannanottoja tai luonnehtivia fraaseja (Helasvuo 2004: 1320–1325). Sanatasolla tuotetut täydennykset ovat tyypillisiä esimerkiksi aikuisen ja lapsen välisissä keskusteluissa tai keskustelussa afaatikon kanssa (Helasvuo 2004: 1330–1331). Lerner (2004) määrittelee yhdessä tuotetun rakenteen kahden puhujan yhteistyöksi, jossa tuotetaan yksinkertainen syntaktinen yksikkö. Seuraava puhuja tuottaa täydennyksen edeltävän puhujan aloittamaan vuoroon. Edeltävä puhuja useimmiten vahvistaa täydennyksen riittäväksi tulkinnaksi vuoron täydennyksestä. (Lerner 2004: 230.) Täydennykset yhtäältä ilmaisevat keskustelijoiden keskinäistä yhteisymmärrystä ja toisaalta auttavat tilanteessa, kun keskustelukumppanilla on vaikeuksia tuottaa vuoro itse loppuun (Szczepek 2000: 14–15). Yhdessä tuotetuissa rakenteissa ei yleensä ole kilpailevan vuoron merkkejä, kuten äänenvoimakkuuden tai korkeuden lisäämistä. Täydennyksen jälkeen vuoro usein palaa takaisin ensimmäiselle puhujalle (Szczepek 2000: 19).

Pyöreä pöytä -ohjelmassa täydennyksiä toisten keskustelijoiden vuoroihin tuottavat kaikki, niin keskustelijat kuin puheenjohtajakin. Varsinaista määrällistä analyysiä siitä, ketkä täydentäviä vuoroja erityisesti tuottavat, en ole tehnyt. Täydennysten yhtä muotoa eli sanahakuja olen käsitellyt luvussa 4.1.2, jossa paneudun erityisesti keskustelijoiden keskinäisiin vuoroihin. Tämän luvun ensimmäisessä esimerkissä RANGAISTUS on kyse sanahausta, kun puheenjohtaja auttaa Seppästä täydentämällä tämän lausuman. Katkelma on keskustelusta, jossa on käsitelty venäläisen performanssiryhmän saamaa rangaistusta sekä kirjailija Riikka Ala-Harjan kirjoittamaa teosta ja siitä syntynyttä keskustelua.

Esimerkki 8. Rangaistus. 290812 toinen.

```
01 Seppänen: no on ehkä tämä Riikka Ala-Harjankin saama
02           (0.6)
03           [kohtuut==
04           pj: [↓rangai[stus on kohtuuton.)
05 Seppänen:           [=rangaistus on koh)tuuton että tietysti hän,
```

Seppänen aloittaa kannanottovuoron, jossa hän viittaa laajaan, kirjailijan epäedullisessa valossa esittävään lehtijuttuun. Vuoro jää syntaktisesti kesken, sillä siitä puuttuu osa agenttipartisiippiirakenteesta⁴: *saama*-infinitiiviverbin täydennys *rangaistus* on tulemat- ta. Seppäsen vuorossa on pitkätkö tauko (rivi 2), mikä usein on merkki sanahausta. Täl- lainen vuoronsisäinen tauko tarjoaa toiselle puhujalle mahdollisuuden täydentää pysäh- dyksissä oleva vuoro (Jefferson 1983: 22–24, Lerner 1996: 260). Sanahakuihin esitettä- vät täydennystarjoukset esitetään usein vaiheessa, jossa edeltävän vuoron merkitys on jo käynyt ilmi (Lerner 1996: 260–261). Puheenjohtaja esittää täydennysehdotuksen Seppä- sen vuoroon (rivi 4). Täydennysehdotus ei täysin sovi syntaktisesti Seppäsen vuoroon, sillä kopulaverbi *on* esiintyy kahteen kertaan (rivit 1, 4 ja 5).

Seppänen aloittaa vuoroonsa jatkovuoron (rivi 5) puheenjohtajan täydennysehdo- tuksen kanssa samanaikaisesti, mistä seurauksena on päällekkäispuhuntaa. Seppänen jättää aloittamansa sanan kesken ja hyväksyy puheenjohtajan tarjoaman täydennyksen toistamalla sen kokonaisuudessaan, kopulaverbi mukaan lukien. Seppäsen vuoron ja jatkovuoron muodostamaan kokonaisuuteen syntyy näin limittäisrakenne (ks. ISK 2004: 970). Seppänen tuottaa vuoronsa loppuosan päällekkäispuhuntana puheenjohtajan vuo- ron päälle. Puheenjohtaja ei osoita merkkejä kilpailusta, eikä vuorovaikutuksessa näytä olevan sanahaun ohella muita ongelmia.

Szczepek (2000) esittää, että kun puhuja täydentää toisen puhujan puhetta esimer- kiksi auttamalla sanahaussa, hänen ei välttämättä tarvitse tietää, mitä toinen aikoo sa- noa, vaan hän voi päätellä sen syntaktisten, semanttisten ja prosodisten seikkojen perus- teella (Szczepek 2000: 12). Myös Auer (2002) painottaa syntaksin ja vuorovaikutusti- lanteen merkitystä meneillään olevan vuoron ennakoinnissa (Auer 2002: 13). Ennen esimerkkikatkelmaa käydyssä keskustelujaksossa Vilkkumaa on jo tuonut esiin, että hänen mielestään performanssiteilijoiden saama rangaistus on kohtuuton. Stiller puo- lestaan on käyttänyt *kohtuuton*-sanaa kirjailijan saaman julkisuuskohtelun yhteydessä. Kun vielä Seppäsen lauseessa on *-kin*-liitepartikkeli implikoimassa, että Riikka Alahar- jan kohtelussa on jotakin vastaavaa kuin performanssiryhmän kohtelussa, lienee pu- heenjohtajan helppo päätellä, mitä ilmausta Seppänen on tavoittelemassa.

Sanahakuun viittaava tauko näyttää olevan jonkinlainen laukaiseva tekijä, joka saa puheenjohtajan ehdottamaan täydentävää ilmaisua. Puheenjohtajan vuoro alkaa saman- aikaisesti, kun Seppänen on jatkamassa vuoroaan ja tuloksena on näin päällekkäispu-

⁴ Agenttipartisiipista ks. esim. ISK 2004: 252–254.

huntaa. Seppänen jättää aloittamansa sanan kesken, mutta jatkaa vuoroaan saman tien puheenjohtajan tarjoamalla täydennyksellä päällekkäispuhuntana. Sulauttamalla puheenjohtajan tarjoaman täydennyksen osaksi omaa vuoroaan Seppänen samalla hyväksyy sen (ks. Lerner 2004: 231). Päällekkäispuhunta jatkuu koko puheenjohtajan täydentävän vuoron ajan. Se, että Seppänen ei odota puheenjohtajan täydentävää vuoroa loppuun saakka, vaan hyväksyy täydennyksen jo päällekkäispuhuntana, voi olla merkki kilpailusta ja Seppäsen halusta pitää vuoro itsellä.

Myös seuraavassa katkelmassa on merkkejä ongelmista vuorovaikutuksessa. Puheenjohtaja näyttää pyrkivän ratkomaan niitä päällekkäin tuotettujen vuorojen avulla, mutta vaikuttaa siltä, että auttamisvuoro voidaan tulkita myös yritykseksi päättää edeltävä vuoro. Sanahaussa auttamisen kaltaisten täydennysten jälkeen vuoro palaa useimmiten ensimmäiselle puhujalle. Täydennysehdotuksen esittäjä ei siis yleensä tavoittele vuoron haltuunottoa. Toisinaan yhteisesti tuotettuja rakenteita kuitenkin käytetään päättämään edellisen puhujan vuoro (Szczepek 2000: 17; ks. myös luvussa 3.1 oleva esimerkki KIVI). Esimerkissä NAPA-KA puheenjohtaja tarjoaa täydennystä vuorovaikutustilanteessa, jossa on havaittavissa merkkejä ongelmallisuudesta, mutta ei kuitenkaan välttämättä merkkejä sanahausta. Katkelma on peräisin aivan keskustelun alusta. Useimmiten keskustelijat alustavat valitsemaansa aihetta melko pitkällä ja moniyksiköisellä vuorolla. Pitkällä alustuksella pohjustetaan kulloistakin keskustelunaihetta paitsi toisille keskustelijoille myös ohjelman kuulijoille. Tällä kertaa Hazard esittää ohjelmassa vakiintuneeseen käytäntöön verrattuna poikkeuksellisen lyhyen alustuksen (rivit 1–5). Kaikki muut kolme osallistujaa, puheenjohtaja mukaan lukien, reagoivat tavalla, joka osoittaa, että Hazardin alustus on riittämätön. Katkelmassa on merkkejä useista ongelmista vuorovaikutuksessa. Tämän luvun kannalta erityisen kiinnostavia ovat katkelman loppupuolella olevat puheenjohtajan päällekkäin tuottamat vuorot (riveillä 15 ja 18). Keskitynkin tarkastelemaan erityisesti näitä vuoroja.

Esimerkki 9. Napakka. 031012 ensimmäinen.

```

01      Hazard: no
02                (0.6)
03                kuten kaikki ↑muutkin (.) myös meidän (.) on (.)
04                tarpeellista ottaa kantaa tähän (.) tämän viikon
05                kysymykseen elikkä .hhh ↓ensimmäinen sairaspäivä
06                (0.3)
07                palkaton (.) vai palkallinen.
08                (2.4)
09      Hazard: [olkaa hyvät.
10      Seppänen: [he he he
11      Hämäläinen: mitäs si[nä,
```

12 pj: [AIKA[NAPAKKA JOHDANTO,
 13 Seppänen: [ole ite hyvä.
 14 Hazard: [on (.) on siis (.),
 15 on siis ehdotettu et]tä,
 16 pj: mutta sanoppa ensin itse.]
 17 Hazard: ihminen sairastaisi ensimmäisen päivän
 18 o[malla kustannu]ksellaan,
 19 pj: [omaan piikkiin.]
 20 Hazard: .hhh ja siitä↑, minu- jos nyt @jatkan↑ sitten t(h)ähän
 21 hie[man .hh alustusta↑ .hh he he n(h)iin tuota@,]
 22 pj: [voisit ehkä toisenkil lauseen vielä @jatkaa@.]
 23 Hazard: .hhh niin. (.) niin on nyt sitten myöskin sanottu näin,

Hazardin lyhyttä alustusta seuraa pitkähkö tauko (rivi 8), kun kukaan toisista keskustelijoista ei ota vuoroa itselleen. Vuorottelusäännösten mukaan alkuperäinen puhuja on oikeutettu jatkamaan puhetta, ellei kukaan toisista keskustelijoista ota vuoroa itselleen vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa. Niinpä Hazard jatkaakin vuoroaan kehotuksella *olkaa hyvät* (rivi 9) samanaikaisesti Seppäsen naurahduksen kanssa.

Ongelmalliseksi osoittautuneen alun jälkeen muut keskustelun osallistajat näyttävät kääntävän puheenvuoron takaisin Hazardille. Niin Hämmäläisen, puheenjohtajan kuin Hazardinkin vuoroissa on havaittavissa merkkejä ongelmista vuorovaikutuksessa. Hämmäläinen jättää vuoronsa kesken. Puheenjohtaja lisää äänenvoimakkuutta vuoronsa alkupuolella. Hazardin vuorontuottamisongelmista kielivät puolestaan toistot ja niiden väliset tauot vuoron alussa (rivi 14). Hazard myös merkitsee vuoronsa jollakin tavoin selittäväksi tai lisääväksi *siis*-partikkelilla (ks. ISK 2004: 822).

Takeltelusta huolimatta Hazardin vuorossa ei ole varsinaisia merkkejä sanahausta, ei varsinkaan sen loppupuolella. Puheenjohtaja kuitenkin tuottaa Hazardin vuoron päälle vuoroon sopivan ilmaisun *omaan piikkiin*, joka on tyyliältään puhekielinen, mutta merkitykseltään kutakuinkin sama kuin Hazardin tuottama, sävyltään yleiskielinen *omalla kustannuksellaan*. Hazard ei osoita hyväksyvänsä puheenjohtajan tuottamaa täydennystä, vaan hän jatkaa omaa vuoroaan päällekkäispuhuntana puheenjohtajan vuoron kanssa. Näin puheenjohtajan täydennys saa keskeyttävän implikaation (ks. Lerner 2004: 235) ja se voisi olla tulkittavissa yritykseksi päättää Hazardin vuoro yhteisesti tuotetun rakenteen avulla. Tämä saattaa näkyä Hazardin jatkovuoron takelteluna: sana *minu-* jää kesken ja vuorossa esiintyy naurua, vaikka semanttisesti ottaen lausumassa ei näytä olevan mitään humoristista. Vuorossa on myös metakommunikatiivista ainesta *jos nyt jatkan sitten alustusta*. Lausuma- ja sävyartikkelit *jos*, *nyt* ja *sitten* antavat lausumalle jonkinlaisen ehdollisen tai kysyvän merkityksen.

Puheenjohtaja tuottaa kolmannen ja viimeisen päällekkäisen vuoronsa (rivi 22) kohdassa, jossa Hazardin vuorosta on pääteltävissä hänen epävarmuutensa siitä, onko hän oikeutettu jatkamaan vuoroaan vai ei. Vuorossaan puheenjohtaja osoittaa eksplisiit- tisesti, että Hazard voi jatkaa vuoroaan ja siten keskustelunaiheen alustusta. Puheenjoh- taja merkitsee vuoron modaaliseksi käyttämällä modaalista adverbiiä *ehkä*. Hymyilevä ääni viittaa siihen, että puheenjohtaja tarkoittaa vuoronsa jollain tavoin humoristiseksi.

Päällekkäispuhunnoillaan puheenjohtaja tukee Hazardin jatkovuoron tuottamista vuorovaikutustilanteessa, jonka keskustelijat ovat osoittaneet ongelmalliseksi Hazardin niukan alustuksen vuoksi. Kehotuksellaan, täydennystarjouksellaan ja eksplisiittisellä vuoron osoituksellaan puheenjohtaja osoittaa, että vuoro kuuluu Hazardille ja ilmaisee myös, mitä tämän tulisi tehdä vuorossaan. Esimerkkikatkelman puolivälissä oleva täy- dennystarjous on kuitenkin tulkittavissa myös yritykseksi päättää edeltävä vuoro, mikä saattaa heijastua takelteluna Hazardin jatkovuorossa.

Tässä luvussa olen käsitellyt puheenjohtajan päällekkäin tuotettuja vuoroja, jotka ovat jollakin tavoin meneillään olevaa vuoroa tukevia tai täydentäviä. Päällekkäin tuot- tamillaan vuoroilla puheenjohtaja ei pyri ottamaan vuoroa itselleen tai edesauttamaan edeltävän vuoron päättymistä, vaan pikemminkin auttamaan edeltävää puhujaa jatka- maan vuoroaan. Aineistossani tällaisia vuoroja on myös keskustelijoiden keskinäisissä päällekkäispuhuntuilanteissa (ks. luku 4). Seuraavassa luvussa käsitelen sellaisia pu- heenjohtajan tuottamia yhteistyöhakuisia vuoroja, joilla puheenjohtaja osoittaa ymmär- rystään edeltävän vuoron tuottajaa ja tämän vuoroa kohtaan. Näissä puheenjohtajan roo- lin voi tulkita olevan heikoimmillaan siten, että puheenjohtaja on rinnastettavissa yh- deksi keskustelijoista.

3.2.2 Kiinnostuksen ja samanmielisyyden osoitukset

Tässä luvussa tarkastelen puheenjohtajan tuottamia vuoroja, jotka ovat luonteeltaan sa- manmielisiä ja jotka tuotetaan edeltävän vuoron kanssa päällekkäin. Vatanen (2014) on väitöskirjassaan tutkinut samanmielisiä päällekkäispuhuntuilanteita. Hän luokittelee varhain puhkeavat samanmieliset päällekkäisyydet kolmeen luokkaan, joista yksi tyyppi on ymmärryksen osoitukset. Jälkimmäisen, päällekkäin tuotetun vuoron puhuja osoittaa ymmärrystään edeltävälle kannanotolle monin tavoin: esittämällä yleistyksen, täsmen- nyksen, ehdon tai lisäyksen, tai tarjoamalla lisätietoa tai selityksen (Vatanen 2014: 121– 122). Vatasen mukaan puhuja voi osoittaa suurempaa yhteistyökykyä tai vuorovaikut-

teisuutta lisätessään jotakin edeltävässä vuorossa esitettyyn kannanottoon. Yhteistyötä tai vuorovaikutteisuutta voi osoittaa esimerkiksi lisätietoa tarjoamalla. Vatanen esittää tutkimuksessaan, että päällekkäin tuotetulla samanmielisellä yleistävällä lausumalla puhuja voi myös pysäyttää edeltävän vuoron ja ilmaista jo ymmärtävänsä, mitä toinen on aikeissa sanoa. Varhainen vuoron alkaminen on siten osoitus osallistujien yhteistyöstä ja mielipiteestä, jonka molemmat jakavat. (Vatanen 2014: 142–147.)

Esimerkissä DESIGN-VUOSI keskustelijat puhuvat Helsingin design-pääkaupunkivuoden toteutuksesta. Hazard ilmaisee pettymyksensä design-vuoden toteutumiseen. Puheenjohtaja esittää luonteeltaan samanmielisen yleistävän lausuman, joka alkaa vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan ulkopuolella.

Esimerkki 10. Design-vuosi. 031012 toinen.

```

01      Hazard: tänään tänne tullessani (.) näin sellasen julisteen
02          missä (.)luki jotaki tämän tyyppistä kuin .hhh
03          ↓nauti >disainvuodesta< .hhh ennen kuin se on liian
04          myöhäistä >ja siinäki oli sellanen< masentava
05          u[h:kaava lause .hhh niin et se pitäs ninku,]
06      pj: [mahtava syyllisyyden niinku .hhh leima.]
07      Hazard: jostakin tota etsiä nyttej ja kaivaa ja näi 't ↑se
08          tuntuu (.) siis ↑joltaki semmoselta
09          sisäänpäin lämpiävältä,
```

Puheenjohtajan päällekkäisyys (rivi 6) alkaa keskellä Hazardin vuoron rakenneyksikköä. Hazardin vuoron ydin on tilalause *siinä oli lause*, jonka predikatiivi *lause* on vielä tulematta päällekkäispuhunnan alkaessa. Puheenjohtajan vuoro kommentoi Hazardin siteeraamaa julisteen mainostekstiä. Hazardin oma, päällekkäispuhunnan alle jäävä rakenneyksikkö kommentoi mainostekstiä samansuuntaisesti: kumpikin puhuja on yhtä mieltä siitä, että mainostekstin synnyttämät konnotaatiot ovat kielteisiä. Hazardin vuorossa ei muutamaa alun mikrotaukoa lukuun ottamatta näy merkkejä taketelusta, sanausta tai muistakaan tuottamisongelmista. Szczepekkin (2000) mukaan tällainen ongelmattomuus edeltävässä vuorossa on tyypillistä yhdessä tuotetuille rakenteille silloin, kun kysymyksessä on nimenomaan ymmärryksen osoittaminen edelliselle puhujalle. Ymmärryksellä voidaan tarkoittaa kahta asiaa: lausuman merkityksen ymmärtämistä tai lausuman sanojen tekojen ja tunteiden ymmärtämistä. (Szczepek 2000: 19–20.) Tällaiset ymmärrystä osoittavat vuorot tuotetaan nimenomaan päällekkäin edellisen vuoron kanssa. Ymmärrystarjokkaan esittäjänä puheenjohtaja ei pyri ottamaan vuoroa itselleen, vaan asettuu vastaanottajan rooliin, kun taas Hazard jatkaa vuoroaan erittelemällä mainosjulisteen tekstin herättämiä tuntemuksiaan.

Vatanen (2014) on tarkastellut myös niitä vuoroja, jotka jäävät päällekkäin tuotetun vuoron alle. Vatasen aineistossa tällaiset vuorot ovat väitelausemuotoisia kannanotovuoroja, joilla puhuja usein esittää jonkin asiointilan itsestään selvänä ja totena. Vatasen aineistossa kannanotot pitivät sisällään arvioivia elementtejä, esimerkiksi adjektiiveja ja asennetta ilmaisevia sanoja. Kannanoton ilmaisija näyttää myös oletttavan, että vastaanottajalla on asiasta jonkinlainen näkemys tai ymmärrys. Jälkimmäiset, päällekkäin tuotetut vuorot ovat eräänlaisia ”palautuksia” edeltävään vuoroon ja ne panevat toimeen saman vuorovaikutustoimen kuin edeltävä vuoro. Edeltävä vuoro ja päällekkäin tuotettu vuoro edustavat jonkinlaista näkökulmien vaihtoa. (Vatanen 2014: 196–209.) Esittämällä jälkimmäisen vuoron hyvin lähellä tai oikeastaan päällekkäin edeltävän vuoron kanssa sanoja antaa ymmärtää, että hänellä on yhtäläinen pääsy ja oikeus puheena olevaan asiaan. Kun vuorojen puhkeamisen välinen ajallinen ero pienenee, pienenee samalla myös puhujien välinen epäsymmetria (Vatanen 2014: 214).

Jälkimmäinen, päällekkäin tuotettu samanmielinen vuoro voi siten olla jonkinlainen ymmärrystarjokas, jolla ensimmäisen vuoron vastaanottaja voi tarkistaa, onko ymmärtänyt tai tehnyt oikean päätelmän vuorosta. Tarkistus voidaan tehdä väitelauseella tai lyhimmillään tarjoamalla vahvistettavaksi yksittäistä sanaa tai lauseketta. Ymmärrystarjokkaaseen voi liittyä kysyviä tai päättelyä osoittavia partikkeleita, kuten *nii että* ja *ai*. (ISK 2004: 1152, Sorjonen 1997: 131.) Ymmärrystarjokkaan voi ajatella tarjoavan edellisen vuoron esittäjälle jonkin tulkinnan joko vahvistettavaksi tai kumottavaksi. Edellisessä esimerkissä DESIGN-VUOSI Hazard ei tuota puheenjohtajan vuoroon minäänlaista eksplisiittistä hyväksyntää tai hylkäystä. Sen sijaan seuraavassa esimerkissä, joka on peräisin samasta design-vuotta koskevasta keskustelusta, puheenjohtajan päällekkäispuhunta tuottamaan ymmärrystarjokkaaseen liittyy myös jälkijäsen. Esimerkissä SLOGAN keskustelijat ovat keskustelleet design-pääkaupunkivuoden vaikutuksista Helsingissä ja teemavuoden näkymisestä osana kaupunkilaisten arkea. Ennen katkelmaa Seppänen on esittänyt näkemyksensä, että suomalaiset käyttävät design-esineitä, kuten Fiskarsin, Iittalan ja Artekin tavaroita, poikkeuksellisen paljon verrattuna monen muun maan kansalaisiin. Tämän näkemyksen nojalla Hazard kyseenalaistaa koko designvuoden iskulauseen (”Design osana elämää”) tarkoituksenmukaisuuden.

Esimerkki 11. Slogan. 031012 toinen.

```
01 Hazard: oliko sitten tää (.) tää slougan (.) tää et disain osana
02 elämää vääl- väärin valittu siinä mielessä että se on jo
03 osana eläm[ää]. .hhh
```

04 Hämäläinen: [°mm.°
 05 Hazard: että [mitä tähän tää tuo lisää.
 06 pj: [niin että se ei tarvitse mitään tä[llasta,]
 07 Hazard: [nii.]
 08 pj: valtiollista (.) hyväksyntää (.) voi olla näinkin.
 09 Hazard: mm.

Hazard pohtii Helsingin design-vuoden tunnuslausetta ja arvioi sen osuvuutta interrogaatiivimuotoisella lauseella *oliko tää slougan sitten väärin valittu*. Kysymyksessä on retorisen kysymyksen piirteitä, kuten esimerkiksi sävyartikkeli *sitten* (ISK 2004: 1609). Hämäläisen vaimeaa, samanmielisyyttä ilmentävää dialogipartikkelivuoroa (rivi 4) lukuun ottamatta kukaan keskustelijoista ei näytä ottavan vuoroa itselleen. Hazard jatkaa vuoroaan täsmentämällä esittämänsä ajatusta. Puheenjohtajan aloittaa oman vuoronsa (rivi 6) vuoronvaihdon mahdollistavan saumakohtan tuntumassa Hazardin tuottaman lisäyksen päälle. Tällaiset jälkilisäykset, joissa puhuja jatkaa vuoroaan vielä senkin jälkeen, kun vuoron sekventiaalinen tai syntaktinen kehityskaari on saavuttanut päätepisteensä, ovat vaikeasti ennakoitavissa. (Auer 2002: 22–25.) Myös Schegloffin mukaan pidemmät päällekkäisyydet voivat johtua siitä, että toinen osallistuja arvioi väärin edeltävän vuoron lopetuksen ja sen vuoksi aloittaa oman vuoronsa toisen puhujan vuoron kanssa päällekkäin (Schegloff 2000: 24).

Puheenjohtaja muotoilee oman kiteytyksensä Hazardin moniyksikköisen vuoron ytimeistä ja tuottaa sen osittain päällekkäin Hazardin vuoronloppuisen lisäyksen kanssa. Puheenjohtajan vuoron alussa on kausaalista suhdetta ilmentävä merkitsin *niin että*, joka ennakoi päätelmää (ISK 2004: 1078–1079). Hazard hyväksyy puheenjohtajan esittämän päätelmän sanomalla *nii* (rivi 7) ja *mm* (rivi 9). Puheenjohtajan vuoron alussa oleva päätelmän merkitsin saattaa laukaista jälkijäsenen esittämisen tarpeen. Tämäkin esimerkki muistuttaa Vatasen kolmatta päällekkäispuhunnan varhaisen puhkeamisen tyyppiä, jossa päällekkäin tuotetun vuoron puhuja osoittaa ymmärrystään edeltävälle kannanotolle esittämällä jonkinlaisen täsmennyksen (Vatanen 2014: 121–122).

Esimerkissä VAALIT puheenjohtaja osoittaa kiinnostusta Hazardin vuoroa kohtaan pyytämällä aiheesta lisää tietoa. Esimerkkikatkelma on peräisin ohjelman alkuun sijoituvasta lämmittelyjaksosta, jossa puheenjohtaja on kysynyt keskustelijoilta, mitä mieltä nämä ovat ehdotuksesta, että kaikki vaalit järjestettäisiin samalla kertaa. Hazard ilmaisee vastustavansa ehdotusta.

Esimerkki 12. Vaalit. 031012 aloitus.

01 Hazard: minä tota nii ehdottomasti vastustan tätä koska

02 minä haluan mennä (.) vanerikoppiin.
 03 pj: monta kerta[a (0.2) vuodessa.]
 04 Hazard: [niin mon:ta ker:]taa kun on mahdollista ja
 05 se[j jälkeen (0.6) vaal- vaa]llikahville.
 06 pj: [miksi muuten viihdyt siellä vanerikopissa.]
 07 Hazard: koska minä @↑tunnen toteutuvani kansalaisena täy:dimmin@
 08 (0.3)
 09 sillä kohdalla.

Hazard kertoo haluavansa mennä ”vanerikoppiin”, toisin sanoen äänestämään, niin usein kuin mahdollista. Puheenjohtaja esittää Hazardin vuoron jatkoksi täydennyksen (rivi 3), jonka Hazard hyväksyy toistamalla siitä keskeisen osan. Tämän jälkeen Hazard jatkaa vuoroaan lisäyksellä *ja sen jälkeen vaalihakville* (rivi 5). Puheenjohtaja esittää jatkokysymyksensä osittain Hazardin tuottaman lisäyksen päälle (rivi 6), jolloin seurauksena on päällekkäispuhuntaa.

Hazardin tuottaman lisäyksen keskellä on pitkäkö tauko. Hän ei kuitenkaan ota puheenjohtajan vuoron loppuun, vaan jatkaa lisäävää rakenneyksikköään puheenjohtajan vuoron loppuosan päälle. Jatkovuorossa on jonkin verran takeltelua, joka voi kieliä Hazardin halusta jatkaa vuoroaan. Mahdollisesti Hazard pystyy jatkamaan vuoroaan puheenjohtajan vuoron päälle myös siksi, että puheenjohtajan vuoron kysyvä luonne selviää jo pelkästä interrogatiivisesta proadverbista *miksi*. Kysyvän vuoron luomat sekventiaaliset odotukset voivatkin synnyttää päällekkäispuhuntaa, kun vastausvuoro aloitetaan päällekkäin kysymysvuoron päältä. (Ks. esim. Drew 2009: 78.) Hazard tuottaa *koska*-adverbiaalialkuisen vastauksen puheenjohtajan kysymykseen. Hazardin vastaus muodostaa uuden rakenneyksikön suoraan hänen edellisen vuoronsa jatkoksi siten, että vuoro jatkuu käytännössä yhtäjaksoisesti (rivit 4–5 ja 7–8) huolimatta puheenjohtajan esittämästä kiinnostusta osoittavasta vuorosta, joka siis sijoittuu Hazardin moniyksikköisen vuoron lomaan. Vaikka katkelmassa onkin havaittavissa muutamia taukoja, tilanteen vuorovaikutuksellinen luonne vaikuttaa olevan melko ongelmaton. Hazard jopa tuottaa sujuvan vastauksen puheenjohtajan päällekkäispuhuntaa tuottamaan kysymykseen suoraan edellisen vuoronsa jatkoksi.

3.3 Huumorivuorot

Tutkimissani keskusteluissa on havaittavissa lukuisia nauru- ja huumorijaksoja, joissa esiintyy päällekkäisyyksiä niin naurun kuin puheenkin osalta. Aineistoni perusteella näyttää siltä, että puheenjohtaja on keskustelijoita aloitteellisempi humoristiseen moo-

diin siirtymisessä. Useimmissa aineistoni humoristisia piirteitä sisältävissä katkelmissa puheenjohtajalla on keskeinen rooli. On mahdollista, että puheenjohtaja nauttii jonkinlaista hegemoniaa siinä, milloin keskustelu siirtyy huumorilinjalle ja milloin pysytellään asiallisempina. Tässä luvussa analysoin neljä esimerkkiä, joissa puheenjohtaja tuottaa päällekkäispuhuntana vuoron, jota seuraava vuorovaikutustilanne on tavalla tai toisella humoristiseksi merkitty. Tulkintani mukaan joidenkin humorististen vuorojen taustalla on pyrkimys tehdä myös muita vuorovaikutuksellisia tekoja kuin pelkästään hauskuuttaa. Humorististen vuorojen avulla puheenjohtaja voi vaikuttaa keskustelun kulkuun ja käsitellä vuorovaikutuksellisia tai jopa moraalisia ongelmia. Haakana (1993) on pohtinut huumorin käyttöä jonkinlaisena vuorovaikutusta ohjailevana linjana. Huumorin avulla voidaan vaikuttaa myös vakavampiin asioihin tai tilanteisiin (Haakana 1993: 72). Tässä sellaisia tilanteita ovat esimerkiksi keskustelu, joka on vaarassa ajautua väittelyksi, tai vuoro, jossa käytetään sopimatonta kieltä. Esimerkeissäni puheenjohtaja huumorin varjolla keskeyttää väittelyn tai huomauttaa puhujaa sananvalinnasta.

Naurua pidetään systemaattisesti tuotettuna ja vuorovaikutuksellisesti järjestäytyneenä toimintana siinä kuin puhettakin, ja nauru voi toimia relevanttina seuraavana toimintona (Jefferson ym. 1987: 152, 156). Huumori on sekventiaalisesti motivoitunutta eli se on vahvasti sidoksissa kontekstiinsa. Huumoriin liittyvät piirteet ovat myös kulttuurisidonnaisia. Siten ryhmille muodostuu tietynlaisia huumorikonventioita, joita ryhmään kuulumattomat eivät ymmärrä tai näe humoristisina. Tällaisia asioita ovat vaikkapa stereotyyppit, joiden avulla ryhmän jäsenet hahmottavat maailmaa. (Haakana 1993: 27.) Huumori voi myös aiheuttaa vuorovaikutuksellisesti hankalan tilanteen silloin, kun kaikki osallistujat eivät suuntaudu tilanteen humoristiseen diskurssiin. Haakana (1996) on tarkastellut vuorovaikutustilanteiden huumoria keskusteluanalyttisen metodin keinoin. Hänen mukaansa huumoria voidaan tarkastella tietynlaisena ”merkittynä diskursina”. Huumori täytyy siis vuorovaikutuksessa osoittaa huumoriksi. Tällaisia huumorin signaaleja ovat esimerkiksi äänen muuntaminen, nauru, koodin vaihto, leksikaaliset ja syntaktiset valinnat tai vitsin eksplikoiminen. (Haakana 1996: 147; 1993: 18–21.)

Huumorin kulttuurisidonnaisuutta kuvaa esimerkiksi SIIAISKÄRSIJÄT, jonka huumori ei välttämättä avaudu suomalaista poliittista henkilögalleriaa tuntemattomalle radion-

kuuntelijalle. Katkelma on keskustelusta, jossa pohditaan syntipukkien ja sijaiskärsijöiden roolia.⁵ Uusivirta käyttää esimerkkeinä Jeesusta ja Ilkka Kanervaa.

Esimerkki 13. Sijaiskärsijät. 120912 toinen.

```
01 Uusivirta: †niinku Jeesus esimerkiksi sijaiskärsijä tai .hh
02           tai sitte <Ilkka Kanerva> .hh joka on tämmönen
03           niinku donhuan[ismin si-,
04           pj:           [no nii heidätkin
05           sama[an lausee[seen saatiin mah]tumaan.]
06 Uusivirta: [si-fs(h)i hi hi[(h)ja(h)is-f .hhh]kärsijä,
07 Hazard:    [mhy mhy mhy mhy]
08 Uusivirta: .hh niin tota nii tavallaan se niinku jossain määrinhän
09           jos se kääntyy usein niinku vastakkaiseks
```

Puheenjohtaja esittää edeltävää vuoroa kommentoivan kannanoton, joka alkaa kesken Uusivirran vuoron rakenneyksikön. Puheenjohtajan kannanoton alussa on partikkeliketju *no niin*, jota käytetään merkinä keskustelun avauksesta tai sen jaksottamisesta (ks. ISK 2004: 819–821). Partikkeliketjun avulla puheenjohtaja erottaa kommenttivuoronsa varsinaisesta keskustelunaiheesta: kannanotto ei käsittele sijaiskärsijyyttä, vaan kommentoi Uusivirran vuoroa. Puheenjohtajan päällekkäisen vuoron alettua Uusivirta jättää sanan kesken, mutta jatkaa vuoroaan lähes saman tien puheenjohtajan vuoron päälle. Uusivirta tuottaa loput vuorostaan naurunsekaisena. Myös Hazard tuottaa nauruvuoron osittain puheenjohtajan ja osittain Uusivirran vuoron päälle.

Puheenjohtajan vuoron predikaatti *saatiin mahtumaan* on lausuman loppupuolella (rivi 5). Tiedon esittämisjärjestys on sen ymmärtämisen kannalta tärkeää. Yleensä uusi asia sijoittuu lausuman loppupuolelle ja korostaa sen merkitystä. Siten puheenjohtajan lausuman sanajärjestys korostaa Ilkka Kanervan ja Jeesuksen ”mahtumista” samaan lauseeseen. Kommenttivuoro ei sisällä eksplisiittisiä huumori-indikaattoreita, kuten naurua, mutta kommenttivuoroa seuraavat Uusivirran jatkovuoro ja Hazardin nauruvuoro ilmaisevat keskustelijoiden humoristista orientaatiota. Keskustelijat lienevät virittyneet jo valmiiksi huumorimoodiin, sillä juuri ennen esimerkkikatkelmaa Hazard on täydentänyt Uusivirran vuoron tavalla, jota keskustelijat ovat myös kohdelleet humoristisena (ks. luku 4.1.2 esimerkki JEESUS). Puheenjohtajan päällekkäin tuotettu humoristinen kommentti saattaakin motivoitua lähinnä kontekstistaan, ei niinkään puheenjohtajan roolista. Puheenjohtajan ei osoita merkkejä vuorosta kilpailemisesta, vaan vuoro pysyy edelleen Uusivirralla.

⁵ Katkelma on jatkoa esimerkille JEESUS, jota tarkastelen keskustelijoiden keskinäisiä sanahakuja käsittelevässä luvussa 4.1.2

Seuraavassa esimerkissä puheenjohtajan merkitsee päällekkäin tuottamansa vuoron naurahduksella huumoriksi. Vuoro keskeyttää orastavan väittelyn ja vaikuttaa siten keskustelun kulkuun. Samalla vuoro siirtyy keskustelijalta toiselle. Katkelma OHJELMAJOHTAJA on keskustelusta, jossa osallistujat ovat käsitelleet Helsingin onnistumista design-vuoden pääkaupunkina. Seppänen on puolustanut ja Hazard moittinut design-teemavuoden järjestelyjä. Puheenjohtaja nimittääkin Seppästä teemavuoden ”ohjelmajohtajaksi” (rivi 16). Katkelmassa on useita päällekkäispuhuntoja, joista tässä tarkastelen rivillä 16 olevaa puheenjohtajan päällekkäin tuottamaa ja sitä seuraavia vuoroja.

Esimerkki 14. Ohjelmajohtaja. 031012 toinen.

```

01 Seppänen: mä uskon että tää on tarjonnu paljo erilaisia
02             mahdollisuuksia< (.) suomalaisille nuorille .hh
03             disainihmisille et kehittyvät tästä eteenpäin ja
04             tuottavat tulevaisuudessa jotai
05             [hyvää >em mä nää] et< SINÄnsä se että,
06 Hazard: [.hhhh mutta,]
07 Seppänen: .hhh tämmönen titteli on nii sillen mitään a[rvoa. ]
08 Hazard:             [mut Pek]ka,
09             .hh ↑missä ne on näitä mahdollisuuksia saanu?
10             ja voisiko päästä myöskin tätä nuorison
11             toimeliaisuutta jonnekki ihastelemaan.
12             .hhh >vai onko tää vaan niinku< (.)
13             kommunikaatio-ongelma että tieto ei oo minua
14             saavuttanu ja >minu olis pitänyt olla ah:kerampi<
15             .hh[h sitä tieto[a (--.) .hhh hhhh
16 pj:         [Pekkahan on [tän vuoden ohjelmajoht(h)aja.] he he
17 Seppänen:             [VARmaan, ]
18 Seppänen: varmaan [↓en >oo] toi oli vitsi< .hh varmaanhan (.) on,
19 Hazard:             [°fnihf°.]
20 Seppänen: niin että sä et oo (.) riittävästi saanu tietoa tai
21             hankkinu tietoa koska ↑sä et ole niin kauhean
22             ↑kiinnostunut ehkä,
```

Puheenjohtajan päällekkäispuhuntaa (rivi 16) edeltää Seppäsen ja Hazardin erimieliisyys, joka näkyy vuorojen affektisissa piirteissä. Hazard tavoittelee vuoroa itselleen vuorovaihdon mahdollistavan kohdan tuntumassa rivillä 6, mutta Seppänen osoittaa kilpailevansa vuorosta nopeuttamalla puhettaan ja korottamalla ääntään (rivi 5). Myös nimellä puhutteleva (rivi 8) voi vihjata affektisuudesta. Lisäksi Hazardin vuorossa on ilmauksia, kuten *nuorison toimeliaisuus* ja *ihastelemaan*, jotka varsinkin hienoiseen litteraatiossa vaikeasti merkittävään prosodiseen vivahteeseen ja sanojen painottamiseen yhdistettyinä saavat affektiivisen sävyn. Vuoronsa loppupuolella Hazard esittää vielä itseään vähättelevän tai syyttävän lausuman *minun olisi pitänyt olla ahkerampi* ja asettaa siten itsensä alttiiksi arvostelulle.

Puheenjohtaja aloittaa päällekkäisen vuoronsa (rivi 16) Hazardin vuoron päältä kohdassa, jossa on hengitystauko, mutta prosodisesti ottaen vuoro näyttää olevan keskenäinen. Puheenjohtajakin kutsuu Seppästä etunimeltä, mutta ei puhutellakseen tätä, vaan esittääkseen tästä kannanoton. Puheenjohtaja merkitsee kannanottonsa kliittisellä sävyartikkelilla *-hAn*, joka merkitsee lauseen sisältämän väitteen tunnetuksi, itsestään selväksi tosiasiaksi (ks. ISK 2004: 796–798). Lausuman loppuksi ja jo sen viimeisen sanan aikana puheenjohtaja naurahtaa.

Seppänen aloittaa oman vuoronsa puheenjohtajan vuoron ja osittain jo Hazardinkin vuoron päälle. Vuoron jatkon merkityssisällöstä on pääteltävissä, että Seppäsen vuoro on osoitettu Hazardille: vuoron jatko pitää sisällään vastauksia Hazardin esittämiin kysymyksiin. Toisteisuus Seppäsen vuoron alussa voi olla seurausta ongelmista, joita kolmen vuoron päällekkäisyys aiheuttaa vuorovaikutukselle. Seppänen jättää alun perin Hazardille osoitetun vuoron kesken ja tuottaakin sen sijaan vuoron, jossa eksplikoi puheenjohtajan edellisen vuoron vitsiksi (rivi 18). Seppäsen tuottaa tämän rakenneyksikön matalammalla äänellä ja selvästi nopeammin kuin muut, Hazardille osoitetut rakenneyksiköt. Näin hän erottaa puheenjohtajalle osoitetun kannanoton muusta puheesta.

Keskusteluun syntyy näin kannanottojen muodostama välisekvenssi (ks. esim. Schegloff 2007: 97–114). Välisekvenssin etujäsen on puheenjohtajan kannanotto (rivi 16), joka saa kaksi jälkijäsentä: Seppäsen vastakannanoton (rivi 19) ja Hazardin samanmielisyyttä osoittavan, naurahtuen sanotun dialogipartikkeli *nih* (rivi 18.).

Auer (2002) huomauttaa, että vuoro tai sen rakenneyksikkö voi olla syntaktisesti, semanttisesti tai prosodisesti muotoiltu niin, että vastaanottaja pystyy ennakoimaan koko vuoron tai sen vuorovaikutuksellisen merkityksen projektion avulla. Projektio toimii, koska tunnistamme tietynyyppiset lausumat niiden kontekstissaan ja tiedämme, millaisia sekventiaalisia odotuksia lausumat luovat. (Auer 2002: 9.) Vuorovaikutukseen perustuva projektio muistuttaakin jossain määrin preferenssin synnyttämää odotusta seuraavan vuoron suhteen. Projektio voi myös unohtua tai raueta esimerkiksi välisekvenssien aikana. Auerin havaintojen mukaan on epäselvää, kauanko ennakoitua jälkijäsentä voi odottaa, ennen kuin projektion luoneen vuoron tuottaja voi päätellä että sitä ei tulekaan. Auer tiivistää, että lausuman sisällön muisti on pidempi kuin sen muodon muisti. Tämä näkyy myös projektion kestossa. (Auer 2002: 28–29.) Projektion toteutumatta jäämistä voi käyttää myös hyväksi ja vaikuttaa siten keskustelun kulkuun. Esimerkiksi erimielisyyttä provosoivan vuoron jälkeen joku osallistujista voi aloittaa välisekvenssin, jonka aikana erimielisyyttä unohtuu tai ainakin laimenee. Esittämällä esimerkiksi humo-

ristisen kannanoton osallistuja voi viivyttää projektion synnyttämää ei-toivottua jälkijäsentä ja saada sen mahdollisesti raukenemaan. Edellä oleva esimerkki havainnollistaa ajatusta ainakin jossain määrin, vaikka erimielisyydestä vihjaava projektio ei siinä aivan raukeakaan. Seppäsen ja Hazardin keskinäiseksi ja sävyltään haastavaksi muuttunut sananvaihto keskeytyy ja saa aikaan jopa pientä naurahtelua.

Puheenjohtajan vuoron semanttinen merkitys liittyy laajempaan keskustelun kontekstiin. Seppänen on pitkin keskustelua esittänyt design-vuotta puoltavia näkökulmia ainoana keskustelijoista, joten puheenjohtaja kutsuu häntä leikillisesti tapahtuman ohjelmajohtajaksi. Puheenjohtajan vuoro ajoittuu keskustelussa kohtaan, jossa Hazard on esittänyt Seppäselle suoran haasteen ja pyytänyt Seppästä todistamaan teemavuotta puolustavat argumenttinsa todeksi. Puheenjohtajan kannanottovuoro katkaisee väittelyn hetkeksi ja merkitsee tilanteen huumorilla. Puheenjohtajan humoristiseksi merkitsemän vuoron seurauksena Hazardin affektiivinen vuoro jää kesken, Seppänen saa jälleen vuoron itselleen ja tilanne jossain määrin kevenee.

Seuraavassa esimerkissä huumoria ei eksplikoida ja vain yksi keskustelijoista orientoituu huumoriin nauramalla. Esimerkki KAUPUNKI on peräisin aivan keskustelun alusta. Hämäläinen alkaa alustaa keskustelua valitsemastaan aiheesta. Puheenjohtaja esittää oman, päällekkäin tulevan vuoronsa heti alustuksen alkupuolella. Katkelmassa on muitakin päällekkäispuhuntakohtia, kun myös Seppänen yhtyy keskusteluun.

Esimerkki 15. Kaupunki. 031012 toinen.

```
01 Hämäläinen: .mt .hhh niin minä puh- hh k- kysyisin teiltä että
02             kuinka paljon te olette huomanneet että Helsinki on
03             maailman disainpääkaupunki (.) .hh ja sen piti olla
04             nimenomaa[n,
05             pj:             [on vai.
06 Hämäläinen: orj- arje[n-,
07 Seppänen:     [mikä on Helsinki.
08 Hämäläinen: ar-[a(h)r(h)jen hhhhe,]
09             pj:     [mikä on kaupunki.]
10 Hämäläinen: täss' on tämmöinen fespoolainenf he he .hhh näkökulma
11             tulee selvästi (.) >siit' oli aikamoine
12             etukäteisrummutus ja< (.) ja sitte ku katsoo oikein,
```

Hämäläinen kehystää tulossa olevan puheenaiheen alustamiseen liittyvän kysymyksensä preesensissä olevalla konditionaalilauseella *minä kysyisin teiltä*. Tällainen kehystäminen on tyypillistä etenkin muodollisille keskustelu- ja haastattelutilanteille (ISK 2004: 1609–1609). Varsinainen kysymys on hakukysymys, jossa astemääräite *kuinka* määrittää adverbiä *paljon*. Tämäntyyppistä hakukysymystä käytetään yleensä määrän tai intensi-

teetin kysymiseen. (ISK 2004: 1593–1594.) Hakukysymyksen yhteydessä on alisteinen väitelause *Helsinki on maailman disainpääkaupunki*. Kehys, hakukysymys ja väitelause muodostavat Hämäläisen vuoron ensimmäisen rakenneyksikön. Puheenjohtaja esittää partikkelikysymyksen on vai Hämäläisen vuoron toisen rakenneyksikön päälle (rivi 5). Päällekkäisyys sijoittuu rakenneyksikön keskelle, ei vuoronvaihdon mahdollistavaan kohtaan. Hämäläisen jatkovuorossa esiintyy takeltelua (rivi 6), mikä kertoo ongelmista vuoron tuottamisessa.

Seppänen tuottaa oman hakukysymysvuoronsa *mikä on Helsinki* (rivi 7) niin ikään Hämäläisen vuoron päälle vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan ulkopuolella. Hämäläinen tavoittelee edelleen kesken olevaa sanaa *arjen*, kun puheenjohtaja esittää vielä kolmannen hakukysymyksen *mikä on kaupunki* (rivi 9) päällekkäin Hämäläisen vuoron kanssa. Puheenjohtajan ja Seppäsen kysymysten merkityssisältö kohdistuu siihen, onko Helsinki design-pääkaupunki, ja mikä Helsinki tai ylipäätään kaupunki on. Kysymyslauseiden tasainen tai laskeva intonaatio ei tässä kuitenkaan tunnu tukevan lausumien kysyvää merkitystä, vaan pikemminkin antaa niille jonkinlaisen arvioivan tai epäilevän vivahteen. Hämäläinen merkitsee tilanteen huumoriksi nauramalla.

Hämäläisen alustuksessa on havaittavissa keskusteluohjelman viihteelliseen sävyyn huonosti istuvia muodollisia piirteitä, kuten alun kehysrakenne ja sitä seuraava hankalasti vastattava, intensiteettiä mittaava kysymys. Puheenjohtajan kääntää vuorovaikutustilanteen humoristiseen suuntaan päällekkäispuhuntojen avulla yhdessä Seppäsen kanssa.

Edellisessä esimerkissä huumori kevensi tilanteen muodollisuutta. Huumori voi myös toimia hyvänä keinona selvittää hankalasta tai sopimattomasta tilanteesta. Esimerkissä MAUTONTA keskustelijat ovat keskustelleet venäläisen performanssiryhmän saamasta rangaistustuomiosta. Stiller kääntää keskustelun itse tekoon, performanssiin, josta tuomio on annettu. Hän käyttää keskustelussa voimasanaa, joka ei istu radio-ohjelman konventioihin. Puheenjohtaja tarttuu ilmaukseen kesken Stillerin vuoron.

Esimerkki 16. Mautonta. 150812 kolmas.

```
01   Stiller:  mun täytyy sanoa näin että että itse performanssi (.)
02           #e# se että että he tulevat (.) Kristus #öö-ö-ö# t-t-t
03           Vapahtajan #öö# katedraaliin käsittääkseni? .hhh
04           en pidä tästä ajatuksesta (.) mä (.) mun mielestä e- i-
05           itse esitys oli lähinnä mauton .hh ja ei olis saanu (.)
06           mä ihmettelen et vallanpitäjät on niin helvetin (.)
07           anteeksi (.) tämä (.) helvetin .hh sana >pyydän
08           anteeksi kuuntelijat< siis erittäin .hhh tyhmiä (.)
09           Ve[näjän,      ]
```

10 pj: [sanoit sen] kuitenkin kahdesti
 11 s[iinä [°anteeksi pyytäessä°.
 12 Stiller: [#Y- E-[Ö-# SAN- hhhah [ha ha ha ha he he
 13 Vilkkumaa: [he he he he he he
 14 pj: [ha ha ha fjatka vaa ole hyväf.
 15 Stiller: k(h)i(h)ito[s, hi hi hi
 16 Hazard: [@aika↑ mautonta mau[tonta@.
 17 Stiller: [#ee tuota [öö#,
 18 pj: [fpaheksummef.
 19 Hazard: [mm. he[he he
 20 Vilkkumaa: [hi hi [hi hi hi
 21 Stiller: [he he [he he he
 22 pj: [floukkaa[nnuimmef.]
 23 Stiller: [mun mun]kysymys on
 24 [tämä et (.) minkä ihmeen t-, ehhhh]
 25 Hazard: [@(-)performanssisi (.) suorassa radios-] lähetyksessä@.
 26 Stiller: he he @e- h olis tuot-@ tää olis ollu, he he

Stiller esittää vuorossaan kannanoton *mä ihmettelen että vallanpitäjät on niin tyhmiä*. Hän korostaa kannanottoaan affektiivisella voimasanalla *helvetin* (rivi 6). Heti voimasan lausumisen jälkeen, keskellä kannanottoa, Stiller pyytää käyttämäänsä sanaa *anteeksi* kuuntelijoilta ja samalla toistaa sanan. Varsinaisen kannanoton loppuosassa Stiller käyttää voimasanan sijasta intensiteettisanaa *erittäin*. Tämän jälkeen Stiller jatkaa vuoroaan.

Puheenjohtaja aloittaa oman vuoronsa kohdassa, jossa Stillerin kantaa ottava vuoro vaikuttaa olevan vielä kesken. Tulkintani keskeneräisyydestä perustuu siihen, että vuorossaan Stiller on esittänyt kaksi kannanottoa: performanssi oli mauton ja vallanpitäjät tyhmiä. Ilman perusteluja kannanottojen välinen yhteys jää kuulijalta ymmärtämättä. On siis oletettavaa ja myös keskusteluohjelman konventioiden mukaista, että Stiller jatkaa vuoroaan perustelemalla kannanottonsa. Puheenjohtajan päällekkäin tuottaman vuoron ensimmäinen rakenneyksikkö *sanoit sen kahdesti* on väitelause, joka eksplikoi Stillerin vuoron leksikaalista sisältöä. Kannanottoa seuraa lisäys *anteeksi pyytäessä* (rivi 11), joka on Stillerin toiminnan kuvaus. Lausuman verbialkuisuus sekä proadverbi siinä antaa lausumalle moittivan tai päivittelevän sävyn (ks. ISK 2004: 1619–1620). Puheenjohtaja kuitenkin naurahtaa vuoronsa loppuksi.

Puheenjohtaja reagoi päällekkäin tuotetulla vuorollaan epäsopivaan sanavalintaan. Reagointi tapahtuu tekemällä epäsopiva teko näkyväksi ja siten huomion kohteeksi. Lausuma ei tuomitse tekoa leksikaalisesti tai edes semanttisesti. Lausuma asettaa kuitenkin Stillerille jonkinlaisen odotuksen jälkijäsenestä. Vaikka jälkijäsenen tuottaminen kannanotolle onkin yleistä, se ei aina ole välttämätöntä (ks. esim. Stivers 2013: 204–206). Stiller yrittääkin tuottaa jälkijäsenen päätellen siitä, että hänen seuraavassa vuorossaan on kesken jäänyt lekseemi *san-* (rivi 12). Hän kuitenkin takeltelee ja purskahtaa

lopuksi nauruun. Sanaa hakiessaan Stiller korottaa ääntään, mikä voi olla reaktio päällekkäispuhuntaan tai huomion kohteeksi joutumisen synnyttämään hämmennykseen.

Puheenjohtaja ei pyri päällekkäin tuottamallaan vuorolla ottamaan vuoroa itselleen, vaan korjaamaan vuorovaikutuksessa olleen häiriön, jonka radio-ohjelman konventioihin sopimaton kielenkäyttö aiheuttaa. Kysymyksessä on siis eräänlainen korjaussekvenssin etujäsen. Korjaussekvenssille tyypillisesti puheenjohtajan vuoro alkaa heti havaitun häiriön jälkeen, jopa rakenneyksikön keskeltä (ks. Sorjonen 1997), eikä esimerkiksi vuoron lopussa.

Puheenjohtajan päällekkäispuhunta näyttää laukaisevan muitakin päällekkäispuhuntoja, jotka jatkavat tilanteen humoristisuutta ja antavat koko voimasanaepisodin loppuosalle allegorisen luonteen. Tarkastelen seuraavaksi kahta muuta puheenjohtajan päällekkäin toisten vuorojen kanssa tuottamaa vuoroa. Katkelman kokonaisuuden hahmottamiseksi käsittelen myös muiden keskustelijoiden vuoroja ja niiden päällekkäisyyksiä.

Katkelman puolivälissä puheenjohtaja eksplisiittisesti kehottaa Stilleriä jatkamaan vuoroaan (rivi 14), johon Stiller vastaa naurunsekaisella kiitoksella. Hazard kuitenkin esittää kannanoton (rivi 16) aivan Stillerin kiitosvuoron lopun kanssa päällekkäin. Hazardin teatraalisella äänellä esittämä kannanotto *aika mautonta, mautonta* lienee suunnattu Stillerin kiroilua kohtaan. Muun muassa juuri äänen muuntaminen sekä leksikaaliset valinnat ovat merkkejä, jolla voidaan osoittaa siirtymistä vakavasta diskurssista huumorimoodiin (Haakana 1993: 18–26). Puheenjohtajan seuraavassa vuorossa *paheksomme* (rivi 18) on havaittavissa samanlaisia merkkejä: monikon kolmannen persoonan käyttäminen vaikuttaa muodolliselta sananvalinnalta, joka voidaan tulkita siirtymiseksi huumorimoodiin yhdessä hymyilevän äänen kanssa. Puheenjohtaja jatkaa vielä toisella hymyillen sanotulla, niin ikään monikon kolmannessa persoonassa olevalla lausumalla *loukkaannuimme*. Puheenjohtaja tuottaa vuorot päällekkäin Stillerin epäröintiäänteiden ja toisten keskustelijoiden nauruvuorojen kanssa.

Rivillä 23 Stiller koettaa noudattaa puheenjohtajan aiempaa kehotusta jatkaa alkuperäisestä aiheesta. Stillerin vuoro alkaa puheenjohtajan vuoron rakenneyksikön keskeltä. On mahdollista, että yleisen pilailun ja naurun ilmapiirissä Stiller ei ehdi kuulla puheenjohtajan rivillä 22 olevan vuoron alkua. Stillerin vuorossa on toistoa, mikä voi viitata päällekkäisyydestä johtuvaan ongelmallisuuteen. Hazard kuitenkin jatkaa vielä huumorimoodissa tuottamalla teatraalisella äänellä vuoron (rivi 25), joka alkaa kesken Stillerin vuoron rakenneyksikön. Sekä Hazardin että Stillerin vuorossa esiintyy takelte-

lua, mikä voi olla seurausta päällekkäisyydestä sekä edeltäneestä yleisestä naurusta. Kiinnostavaa on myös Hazardin vuoron semanttinen sisältö: hän eksplikoi Stillerin kiroilun performanssiksi. Näin syntyy katkelman loppuosan allegorinen tulkinta. Katkelman alussa Stiller on ilmaissut, ettei pidä ajatuksesta, että *Pussy Riot* -ryhmä on esittänyt performanssinsa kirkossa, ja että sellaista ei tulisi sallia. Eksplikoimalla Stillerin vuoron performanssiksi Hazard rinnastaa Stillerin kiroilun ja performanssiryhmän teon.

Päällekkäin tuotetuilla vuoroilla on katkelmassa useita tehtäviä: puheenjohtajan tuottama ensimmäinen päällekkäinen vuoro paitsi estää Stilleriä jatkamasta myös tekee tämän sopimattoman sanavalinnan näkyväksi. Se toimii siten keskustelua ohjaavana vuorona. Katkelmassa on myös paljon päällekkäisiä nauruvuoroja. Katkelman loppupuolella päällekkäin tuotetuilla vuoroilla jatketaan huumorimoodia ja samalla luodaan episodille allegorinen merkitys. Katkelmasta syntyy vaikutelma, että Stillerin ei hevin sallita jatkaa vuoroaan yrityksistä huolimatta, joskin tätä ajatusta vastaan sotii puheenjohtajan eksplisiittinen kehoitus *jatka vaan* (rivi 14). Herää kuitenkin kysymys, käytetäänkö päällekkäispuhuntaa kiusoittelun ohella tässä myös jonkinlaisena sanktiona.

Myös seuraavassa esimerkissä edeltävä vuoro jää kesken, kun puheenjohtajan vuoro alkaa edeltävän vuoron päältä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että keskeytys on tässä tilanteessa tervetullut. Puheenjohtaja ei merkitse vuoroaan humoristiseksi esimerkiksi nauramalla, mutta niin edeltävän, kesken jääneen vuoron tuottaja kuin muutkin osallistujat ilmentävät tilanteen humoristisuutta naurulla. Esimerkki KANSAINVÄLINEN RIKOLLISUUS on keskustelusta, jossa on pohdittu muun muassa syntipukin käsitettä. Uusivirta kehittelee edelleen ajatusta sijaiskärsijyydestä, mutta ei pääse ajatuksessaan eteenpäin. Puheenjohtaja tulee hätiin.

Esimerkki 17. Kansainvälinen rikollisuus. 120912 toinen.

```

01 Uusivirta: no onhan itse asiassa ky- mutta mä mietin sitä että (.)
02           eiks tää tämmönen niinku sijaiskärsiminen sijaiskärsijän
03           (.) positio .hh o jotenki tämmönen (.) ainakin tietyissä
04           (.) yhteyksissä jotenki tämmönen aika arvossapidetty ja
05           niinku kunnial- kunniakas tehtävä .hh jos (.) niinkun
06           (.) <rikollisuuden sisällähän> .hh saattaa (.) >em mä
07           tiiä suom-< varmaan Suomessaki että .hhh e- et m-
08           [jär- (.) järjestetään,]
09           pj: [>tunnetko kansainvälisen ri]kollisuuden
10           p[aremmiin siihenkö viittaat<.]
11 Uusivirta: [f mh mh mh mä tun-]
12           >nii mä sen takia käännysin käänsin .hh pääni sinuun
13           [.hhh Paulif,
14 Seppänen: [he he
15 Hazard: [he he he
16           pj: [he he he he he he he

```

Uusivirran vuorossa ilmenee merkkejä ongelmallisuudesta: lukuisia mikrotaukoja, toistoja, puheen editointipartikkeleita sekä kesken jääviä sanoja tai rakenteita. Lisäksi hän eksplikoii epätietoisuutensa ilmaisulla *em mä tiää* (rivi 6). Takeltelu synnyttää usein vastaanottajan toimintaa, jolloin seuraava puhuja aloittaa vuoron päällekkäispuhunnana takeltelua sisältävän vuoron kanssa (Jefferson 1983: 27). Koska mitä ilmeisimmin Uusivirta myös kääntää katseensa puheenjohtajaan (ks. rivi 12), puheenjohtaja ottaa vuoron itselleen kohdassa, joka näyttää olevan vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan ulkopuolella päätellen siitä, että Uusivirran vuoro näyttää jäävän syntaktisesti ottaen kesken.

Puheenjohtajan vuoro on muotoiltu kysymyslauseeksi. Päällisin puolin vuoro näyttää kiinnostuksen osoitukselta (ks. kiinnostuksen osoituksista myös luku 3.2.2), jolla puhuja ilmentää kiinnostustaan pyytämällä lisätietoa. Kysymyksen lakoninen, loppua kohti laskeva intonaatio kuitenkin vihjaa, että sitä ei ole tarkoitettu vakavasti otettavaksi. Uusivirta tuottaakin nauruvuoron osittain puheenjohtajan vuoron lopun päältä. Myös muut keskustelijat orientoituvat tilanteen saamaan humoristiseen käänteeseen nauramalla.

Omassa vuorossaan Uusivirta ilmaisee epävarmuutta ja ilmentää vaikeuksia jatkaa vuoroaan. Puheenjohtaja tuottaa humoristiseksi tulkittavan vuoron päällekkäispuhunnana Uusivirran vuoron kanssa siten, että ongelmalliseksi osoittautuva vuoro jää kesken ja vuorovaikutustilanne kääntyy humoristiseksi.

3.4 Yhteenveto

Luvussa 3 tarkastelun kohteena ovat olleet puheenjohtajan tuottamat päällekkäispuhunnat. Olen jakanut esimerkit kolmeen pääryhmään: edellisen vuoron päättymistä edistäviin vuoroihin, edellisen vuoron jatkumista tukeviin vuoroihin ja huumorivuoroihin. Havaintojeni mukaan puheenjohtaja näyttää päällekkäispuhunnan avulla pyrkivän päättämään edeltävän vuoron esimerkiksi silloin, kun keskustelu ei etene yhden keskustelijan hallitessa sitä, tai silloin, kun keskustelija haluaa palata aiheeseen, jota on jo käsitelty. Puheenjohtaja näyttää tavoittelevan vuoroa myös silloin, kun joku puhujista on pitänyt vuoroa liian pitkään hallussaan tai ei ole vielä saanut vuoroa lainkaan itselleen. Myös tilanteessa, jossa keskustelu on ajautumassa sivuun aiheesta, puheenjohtaja voi estää sen päällekkäispuhunnalla ja ottaa tilanteen haltuunsa. Puheenjohtaja voi ohjata keskustelua myös estämällä keskustelijaa esittämällä virheellisiä tai ristiriitaisia väitteitä tai pyytämällä keskustelijaa esittämään lisätietoja.

Meneillään olevaa vuoroa tukevia tai täydentäviä päällekkäin tuotettuja vuoroja puheenjohtaja voi käyttää esimerkiksi tilanteessa, jossa edeltävä puhuja on ilmentänyt merkkejä sanahausta tai edeltävässä vuorovaikutustilanteessa on muita ongelmia. Päällekkäin tuottamallaan vuoroilla puheenjohtaja ei pyri ottamaan vuoroa itselleen tai edesauttamaan edeltävän vuoron päättymistä, vaan pikemminkin hän auttaa keskustelijaa jatkamaan vuoroaan. Lisäksi puheenjohtaja voi myös osoittaa ymmärrystään edellisen vuoron tuottajan lausumaa ja tunnetilaa kohtaan päällekkäisillä vuoroillaan.

Puheenjohtaja voi päällekkäisillä vuoroillaan myös katkaista kärjistymässä olevan sananvaihdon tai muutoin keventää tilanteen muodollisuutta. Päällekkäin tuotettu vuoro, joka kääntää vuorovaikutuksen luonteeltaan huumorimoodiin, toimii keinona käsitellä radio-ohjelmaan sopimaton tai kiusallinen tilanne. Päällekkäin tuotetulla, humoristiseksi tarkoitettulla lausumallaan puheenjohtaja voi myös keskeyttää ongelmalliseksi osoittautuneen vuoron ja näin ottaa vuoron itselleen ongelmavuoron tuottajalta.

Vaikka puheenjohtajan päällekkäin tuottamat vuorot voivat asettaa edeltävän vuoron sisällön kyseenalaiseksi tai keskeyttää sen, niin institutionaalisessa kontekstissaan vuorot näyttävät silti yhteistyöhakuisina. Päällekkäisten vuorojen avulla puheenjohtaja paitsi ohjaa keskustelun kulkua myös pitää keskustelun radiokontekstin määrittämisen rajojen, kuten ohjelma-ajan tai soveliaan kielenkäytön, puitteissa.

4 Keskustelijat päällekkäisen vuoron tuottajina

Tässä luvussa käsittelen sellaisia keskinäisiä päällekkäispuhunta tapauksia, jotka selittyvät vuoron vuorovaikutuksellisella luonteella tai tehtävällä, eivät esimerkiksi vuorottelujärjestelmän rakenteella. Tällaisia vuoroja ovat esimerkiksi korjausaloitteet, tiimiytymispyrkimykset, saman- tai erimielisyyden osoitukset sekä huumorivuorot.

Sidnell (2010: 44) huomauttaa, että tavoitellessaan seuraavaa vuoroa tilanteessa, jossa puhujaa ei ole nimetty, osallistujan täytyy aloittaa ajoissa, ennen kuin noudatetaan vuorottelujärjestelmän seuraavaa sääntöä, jossa ensimmäinen puhuja jatkaa. Varsinkin tilanteissa, joissa on enemmän kuin kaksi osallistujaa, voi osallistujilla olla suurempi tarve aloittaa oma vuoro varhain, jopa ennen edellisen vuoron varsinaista lopetuskohtaa. Kilpailu seuraavasta vuorosta näkyisi siis siten, että oma vuoro pyritään aloittamaan mahdollisimman aikaisin. Tällöin tuloksena on usein lyhyt päällekkäispuhunnan jakso, kun varhaiset aloittajat aloittavat oman vuoronsa edeltävän vuoron lopun päältä ja voivat tuottaa myös keskenään päällekkäiset vuorot. Etukäteen oletin, että omassa aineistossani, joka muodostuu kolmen keskustelijan ja puheenjohtajan välisistä väittelyistä, tällaisia vuoroja olisi runsaasti. Niitä ei kuitenkaan juuri esiinny, mikä voi johtua siitä, että tarvittaessa vuorot jaetaan muulla tavoin, esimerkiksi käsimerkein tai puheenjohtajan johdolla. Kasvokkaisuviestintätilanteessa keskustelijoilla on käytettävissään runsaasti erilaisia tapoja, kuten kielioppi, prosodia, eleet ja katseet, joilla he voivat ennakoita ja projisoida kanssakeskustelijoiden vuoroja ja vuoronlopetuksia. On siis oletettavaa, että keskustelijat pyrkivät välttämään päällekkäispuhunta tilanteita. Juuri siksi on erityisen kiinnostavaa selvittää sitä, millaisissa vuorovaikutuksellisissa tilanteissa keskustelijat päätyvät puhumaan päällekkäin.

Lukuun 4.1 olen koonnut korjausaloitteita, joiden avulla keskustelijat käsittelevät vuorovaikutuksessa ilmenneitä ongelmia. Olen jakanut korjausaloitteet edelleen tarkistuskysymyksiin ja sanahakuihin. Luvussa 4.2 tarkastelen päällekkäispuhunta tilanteita, jotka kumpuavat tiimiytymispyrkimyksestä toisen puhujan kanssa. Havaintojeni mukaan tiimiytymispyrkimyksen taustalla voi olla kyse myös vuorosta kilpailemisesta. Päällekkäispuhunta on tyypillistä myös tilanteissa, joissa päällekkäin tuotettu vuoro ilmaisee samanmielisyyttä tai erimielisyyttä edeltävän puhujan suhteen. Esimerkkejä näistä päällekkäisyyksistä olen koonnut lukuihin 4.3 ja 4.4. Viidentenä luokkana keskustelijoiden välisten päällekkäispuhunta tapauksien laukaisijana on huumori, jota havainnollistan esimerkein luvussa 4.5.

Keskustelun kaikissa vaiheissa esiintyy korjausaloitteita, joita käsittelen ensimmäiseksi.

4.1 Korjausaloitteet

Korjausjäsenitys on kattotermi sellaisille käytänteille, joilla keskustelijat käsittelevät ja ratkovat vuorovaikutuksen ongelmia. Ongelmalla tarkoitetaan tässä sitä, että keskustelijat itse käsittelevät jotain puheen kohtaa ongelmallisena. Keskustelunanalyttisestä näkökulmasta korjaus on rajattu prosessi, jolla on alku ja loppu ja jonka tuloksena on yleensä ratkaisu ongelmaan. Korjausjakson aloittaja ja lopettaja voi olla joko ongelma-
vuoron tuottaja tai sen vastaanottaja. Preferoitua on, että ongelma-
vuoron tuottaja korjaa ongelman ja siten sekä aloittaa että lopettaa korjausjakson. (Sorjonen 1997: 111–113.)
Korjaamisen keinot vaihtelevat sen mukaan, millaisessa sekventiaalisessa ja toiminta-
kontekstissa korjausjakso tuotetaan (Sorjonen 1997: 116). Vaikka yleisesti ottaen pääl-
lekkäispuhunutta tulisi radio-ohjelmissa vältellä, on toisaalta vaikea kuvitella, miten täs-
sä luvussa esiteltyjen esimerkkien ongelmatilanteita voitaisiin ratkaista ilman pääl-
lekkäispuhunutta. Esimerkiksi edeltävään vuoroon kohdistuvia ymmärrysongelmia olisi
vaikea ilmentää ja esittää nonverbaalilla tavalla ainakaan ilman, että keskustelun luon-
tevuus tai dynaamisuus kärsisi.

Vuorovaikutuksellisesti tarkasteltuna korjausaloitteiden avulla voidaan tehdä muutakin kuin vain korjata ongelmia. Szczepek (2000) tarkastelee artikkelissaan niitä vuorovaikutuksellisia tekoja, joita jälkimmäinen puhuja tekee silloin, kun hän täydentää edeltävän puhujan vuoron. Tällaisia ovat esimerkiksi yhdessä kertominen, ymmärryksenosoitukset, edeltävän vuoron lainaaminen sekä tiedon houkuttelevuus (Szczepek 2000: 2–31). Esimerkiksi tarkistuskysymykset ja sanahaut voidaan nähdä pohjimmiltaan ymmärryksenosoituksina, joilla keskusteluun osallistuja joko ilmaisee ymmärtävänsä, mitä toinen on sanomassa, tai ainakin ilmaisee oman ymmärryksensä edeltävän tai meillä olevan vuoron merkityksestä.

Tässä luvussa tarkastelen keskustelijoiden välisissä vuorovaikutustilanteissa esiin-
tyviä päällekkäisyyksiä, jotka ovat luonteeltaan tarkistuskysymyksiä tai sanahakuja. Tarkistuskysymykset kohdistuvat edeltävään puheeseen, sanahaut sen sijaan eivät suun-
taudu samalla tavoin vuorovaikutuksessa taaksepäin.

4.1.1 Tarkistuskysymykset

Tarkistuskysymys voi olla muodoltaan interrogatiivi- tai deklaratiiivilause. Interrogatiivista hakukysymystä käytetään vuorovaikutuksessa ilmenneiden ongelmien korjaamiseen. Tällaisia kysymyksiä sanotaan tarkistuskysymyksiksi tai korjausaloitteiksi. (ISK 2004: 1156–1157.) Deklaratiivista eli väitelauseen muotoista selvennyspyyntöä kutsutaan puolestaan ymmärrystarjokkaaksi (ISK 2004: 1152–1153). Tässä luvussa havainnollistan esimerkkien avulla kumpaistakin tarkistuskysymysmuotoa. Esimerkin PAKKO avulla esittelen päällekkäispuhuntaa tuotetun interrogatiivilauseen eli hakukysymysmuotoisen tarkistuskysymyksen. Esimerkki RÄTTEJÄ havainnollistaa sitä, että päällekkäispuhuntaa voi esiintyä myös tarkistuskysymyksen jälkijäsenen kohdalla, vaikka itse interrogatiivimuotoinen tarkistuskysymys olisikin aloitettu vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa. Esimerkin KOSKEMATON avulla esittelen väitelauseen muotoisten tarkistuskysymysten yhteydessä esiintyviä päällekkäin tuotettuja vuoroja.

Katkelma PAKKO on loppupuolelta keskustelua, jonka aiheena on jääkiekkoväkivalta ja julkisuuden tapa käsitellä jääkiekkoväkivaltaa.⁶ Aihetta on lähestytty tietyn pelaajan ja tietyn pelitapahtuman kautta. Hazard on esittänyt taklannutta jääkiekkoilija Semir Ben-Amoria puolustavia näkemyksiä ja perustellut niitä sillä, että kiekkoilijan oli ollut pakko toimia kuten toimi eli taklata vastustajajoukkueen jääkiekkoilija Ville Peltonen. Uusivirta esittää tarkistuskysymyksen. Korjausjakso alkaa verrattain myöhään, sillä sen voi katsoa alkavan neljännessä, jopa kuudennessa positiossa.

Esimerkki 18. Pakko. 120912 ensimmäinen.

```

01      Hazard: mun mielestä Ben-Amoria on kohdeltu niin törkeästi
02          tässä se o jätetty täysin yksin vaikka kaikki näkee
03          sen .hh että se keräs voimansa nimeomaa siihen
04          hyökkäykseen sen takii että sen oli pakko .hhh eikä se
05          turhaan s- heti sen perään sanonu .hh miten paljo hää
06          Peltosta arvostaa .hh
07 Uusivirta: [mm .]
08      Hazard: [mite]n hän ei halua sille mitään pahaa.
09 Uusivirta: mm.
10      Hazard: se oli musta kaikki täysin uskottavaa
11          .hh >must se o jätetty n- o-<
12          [jätkät on jättäny sen,]
13 Uusivirta: [mikä se pakko oli.]

```

⁶ Katkelman jatkon, jossa Hazard vastaa Uusivirran tarkistuskysymykseen päällekkäispuhuntaa puheenjohtajan kanssa, analysoin itsevalintatilanteita käsittelevässä luvussa 5.3. esimerkissä KÄSKY.

Hazard viittaa eksplisiittisesti jääkiekkoilija Semir Ben-Amoria (väkivaltaiseen tekoon) velvoittaneeseen pakkoon jo rivillä 4. Uusivirta ei vielä tässä vaiheessa suhtaudu vuorovaikutustilanteeseen ongelmallisena, vaan ilmaisee samanmielisyyttään tai vastaanottajan asemaansa dialogipartikkelein (rivit 7 ja 9). Hazard painottaa Ben-Amorin esittämien perusteluiden uskottavuutta (rivi 10) ja jatkaa vuoroaan kannanotolla, jonka mukaan jääkiekkoilija on jätetty (vastaamaan teostaan yksin). Rivillä 13 Uusivirta aloittaa tarkistuskysymyksensä Hazardin vuoron päältä kohdassa, jossa Hazardin ensin takeltelee vuoroa tuottaessaan ja sen jälkeen jättää lausuman kesken (rivi 11) ja aloittaa sen uudestaan. Uusivirran vuoron alku sijoittuu näiden kahden rakenneyksikön väliin kohtaan, jonka voi Hazardin takeltelun takia tulkita vuoronvaihdon mahdollistavaksi kohdaksi. Jeffersonin (1983) mukaan puhujan takeltelu synnyttää usein vastaanottajan toimintaa, jolloin seuraava puhuja aloittaa vuoron päällekkäispuhuna takeltelua sisältävän vuoron kanssa (Jefferson 1983: 27).

Uusivirran korjausaloite *mikä se pakko oli* on muodoltaan hakukysymys. Tällaisiin korjausaloitteisiin odotetaan vastaukseksi selvennystä edelliseen puheenvuoroon tai sen osaan (ISK 2004: 1156). Hakukysymysten kysymyssana paljastaa yleensä korjattavan elementin, mutta korjausaloitteessa voi olla kysymyssanan lisäksi myös ongelmakohtan toisto (Sorjonen 1997: 127; Schegloff ym. 1977: 368). Tässä toisto on tarpeen, sillä Uusivirran korjausaloite ei kohdistu edelliseen vuoroon, vaan johonkin, mitä Hazard on sanonut useita vuoron rakenneyksiköitä aiemmin. Uusivirta täsmentää ongelmakohtaa myös artikkelimaisella *se*-pronominilla, jota voidaan käyttää tietyn tarkoitteen uudelleenmaininnoissa tai kun puhuja vetoaa esimerkiksi aiemmassa puhetilanteessa käsiteltyihin tarkoitteisiin (ISK 2004: 1356). Pronomini vihjaa, että Uusivirran tarkistuskysymys koskee seikkaa, joka on tullut keskustelussa esiin jo aiemmin, ei esimerkiksi tarkistuskysymystä edeltävässä vuorossa.

Päällekkäispuhuntaa syntyy, kun Uusivirta tuottaa tarkistuskysymyksen kohdassa, jossa edeltävässä vuorossa esiintyy takeltelua. Siten päällekkäispuhunnan voi katsoa alkavan vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa. Kysymyssanan ja ongelmakohtan toiston sisältävä hakukysymyksen muotoinen korjausaloite kohdistuu usean vuoron tai vuoron rakenneyksikön verran taaksepäin. Tarkistuskysymys ilmentää Uusivirran ymmärrysongelmaa: hän ei tiedä, mistä pakosta Hazard puhuu. Kun kyseessä on aiemmin sanottuun kohdistuva ymmärrysongelma, on keskustelijalla sen nojalla oikeus tuottaa tarkistuskysymys päällekkäispuhuna (Sacks ym. 1974: 720).

Esimerkissä RÄTTEJÄ Hämäläinen arvostelee Helsingin onnistumista maailman desing-pääkaupunkina. Hazard esittää tarkistuskysymyksen Hämäläisen käyttämän ilmauksen täsmentämiseksi. Tarkistuskysymystä itseään ei tuoteta varsinaisesti päällekkäispuhunta (johtuen osin siitä, että Hämäläinen pitää pienen tauon ja yskäisee ennen vuoronsa jatkamista), mutta sen sijaan tarkistuskysymyksen jälkijäsen eli Hämäläisen vastaus alkaa, kun Hazardin tuottama tarkistuskysymysvuoro on vielä kesken.

Esimerkki 19. Rättejä. 031012 toinen.

```

01 Hämäläinen: >siit oli aikamoine etukäteisrummutus ja< (.) ja sitte
02             ku katsoo oikein mitä >ainakin tavallisen näkök-<
03             siis mähän puhun ihan tavallisen (.)
04             kaduntallaajan näkökulmasta n' >mä en kauheen paljon<
05             nähny muuta ku semmosii .hhhhh epämääräsiä (.) mhh
06             sanoisin suoraan vähän niin kun rättejä jota tuolla
07             l- h- riehuu e- h- liehuu tangossa jotka on niinku
08             disainvuoden (.) merkkiä,
09             .hh[hh krhm
10 Hazard:    [.hhh sä olet nähnyt rättejä tangoissa (.)
11             puhutsä siis nytten
12             niink[u vaatteista vai lipuista lipuist[a joo.
13 Hämäläinen: [LIPPUJA KADUIILLA ja (.) ja .hhh [joo jotka on,]
14 Seppänen:  ((naurahtelee)) [ftangoista.f ]
15 Hämäläinen: ikään kuin se se ja se on minusta (.) ne ei (.)
16             minust ne ei edes (.) tee kunniaa niinku,
```

Hämäläisen vuoro rakentuu monesta rakenneyksiköstä ja Hazard aloittaa vuoronsa rakenneyksiköiden välissä eli kohdassa, joka on vuoronvaihdon mahdollistava kohta. Vaikka Hazardin vuoroa edeltävä Hämäläisen vuoron rakenneyksikkö onkin syntaktisesti ja semanttisesti ottaen valmis, niin tasainen intonaatio rivin 8 lopussa osoittaa, että Hämäläinen on aikeissa jatkaa vuoroaan. Toisaalta Hämäläisen vuorossa esiintyy jonkin verran takeltelua (rivi 7), mikä saattaa laukaista vastaanottajassa toimintaa (Jefferson 1983: 27). Myös Hakulisen mukaan puheen katkonaisuus muodostaa vastaanottajalle ikään kuin sallitun paikan ottaa vuoro itselle (Hakulinen 1997: 53). Hazard esittää vuoronsa aluksi deklaratiiivilauseen, jota seuraa disjunkttiivinen vaihtoehtokysymys *puhutsä vaatteista vai lipuista*. Kysymykseksi sen paljastaa verbialkuisuus, sillä lauseen verbistä *puhut* puuttuu kysymystä osoittava liitepartikkeli *-kO* (ks. ISK 2004: 1597–1598).

Hämäläinen aloittaa vastauksensa Hazardin vuoron päältä kohdassa, jossa verbikysymys on vasta rakenteilla: adverbiaalitäydennys *vaatteista vai lipuista* on vielä kuulematta. Hazardin esittämää kysyvää lausetta edeltävä väitelause ja varsinkin sen *rättejä tangoissa* -lauseketta painottava prosodia kuitenkin paljastaa, mikä kohta edeltävässä vuorossa oli ongelmallinen. Korjausaloitteen merkitys on siten pääteltävissä, joten Hämäläinen voi aloittaa vastausvuoronsa Hazardin vuoron päältä. Hämäläinen tuottaa vas-

tauksensa alun voimakkaammalla äänellä, mikä saattaa johtua päällekkäispuhunnan ongelmallisuudesta tai halusta painottaa oikeaa vastausta Hazardin tarkistuskysymykseen: räteillä Hämäläinen tarkoittaa (mainos)lippuja. Äänenvoimakkuuden nostaminen ja vastausvuoron varhainen puhkeaminen voivat olla merkkejä myös vuorosta kilpailemisesta, toisin sanoen Hämäläisen halusta pitää vuoro itsellä.

Hazard toistaa *lipuista*-sanan (rivillä 12). Toisto ei tässä osoittane ongelmaa vuoron tuottamisessa vaan kysymyksessä on pikemminkin kolmannen position vuoro, jolla Hazard laajentaa tarkistuskysymyksen ja vastauksen muodostamaa vierusparia jäljestäpäin ja kuittaa näin Hämäläisen vastauksen riittäväksi. Tätä vahvistaa myös lauseenloppuinen *joo*-partikkeli (vierusparilaajennuksista ks. esim. Raevaara 1997: 82). Vastauksensa jälkeen Hämäläinen jatkaa topiikin kehittelyä useilla rakenneyksiköillä, jotka näyttävät syntaktisesti ottaen jollain tapaa keskeneräisiltä.

Esimerkkini havainnollistaa, kuinka Hazard esittää tarkistuskysymyksen kohdassa, jossa on vuoronvaihdon mahdollistava kohta ja jota edeltää takellessa tuotettu vuoro. Tarkistuskysymystä pohjustaa väitelause, joka osoittaa edeltävässä vuorossa olleen ongelmakohdan, johon tulossa oleva tarkistuskysymys kohdistuu. Näin tarkistuskysymyksen sisältö on projisoitavissa ja Hämäläinen voi aloittaa vastauksensa jo kesken tarkistuskysymyksen. Hämäläinen kohtelee päällekkäispuhuntaa lievästi ongelmallisena korottamalla äänenvoimakkuutta. Hazard ja Hämäläinen kuitenkin vievät vuoronsa pääsääntöisesti loppuun ja tuottavat jopa kolmannen position vuorot: Hazard toistaa *lipuista*-sanon (rivi 12) ja Hämäläinen tuottaa vahvistavan *joo*-partikkelin (rivi 13). Päällekkäispuhuntaa seuraavan Hämäläisen jatkovuoron lievä ongelmallisuus (vuoron jättäminen kesken ja sanan toisto) voivat olla seurausta joko päällekkäispuhunnasta tai Seppäsen naurahtelusta. Hämäläisen jatkovuoron varhainen alkaminen ja sen seurauksena päällekkäispuhunta voivat olla merkkejä Hämäläisen pyrkimyksestä hallita keskustelua ja pitää vuoro itsellä.

Edellisessä esimerkissä tarkistuskysymyksen interrogatiivisuus ilmeni siis lauseen verbialkuisesta sanajärjestyksestä. Myös deklaraatiivilause voidaan tulkita kysymykseksi silloinkin, kun edeltävässä vuorossa ei ole ollut tulkinta- tai ymmärrysepäselvyyttä. Vastaanottaja voi tällä tavoin esimerkiksi tarkistaa, onko tehnyt oikean päätelmän edeltävän vuoron sisällöstä. Tarkistus voidaan tehdä tarjoamalla vahvistettavaksi väitelauseetta tai jopa yksittäistä sanaa. Ymmärrystarjokkaaksi sen paljastaa esimerkiksi päätteilyä osoittavat partikkeliketjut kuten *nii että*, *ai (että)*, tai *(eli) siis*. (ISK 2004: 1152–1153.) Vatanen (2014) esittää väitöskirjatutkimuksessaan, että päällekkäin tuotetulla

samanmielisellä yleistävällä lausumalla puhuja voi pysäyttää edeltävän vuoron ja ilmaista ymmärtävänsä, mitä toinen on aikeissa sanoa. Varhainen puhkeaminen voikin olla osoitus osallistujien harjoittamasta yhteistyöstä ja mielipiteestä, jonka molemmat jakavat. (Vatanen 2014: 142–147.) Toisaalta osoittamalla oman ymmärryksensä asiasta päällekkäin tuotetun vuoron puhuja voi vihjata, että aihetta ei ole tarvetta kehitellä enempää (Vatanen 2014: 194). Päällekkäin tuotetun ymmärrystarjokkaan taustalla voi siis olla varsin monenlaisia pyrkimyksiä. Esimerkissä KOSKEMATON Hazard hahmottelee ajatusta siitä, että tietyt jääkiekonpelaajat nauttivat tietynlaista arvostusta, jonka voi tunnistaa vain jääkiekkokulttuurista ymmärtävä henkilö. Uusivirta pyrkii kiteyttämään ajatuksesta päätelmän vuorossaan, joka alkaa vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan ulkopuolella.

Esimerkki 20. Koskematon. 120912 ensimmäinen.

```

01      Hazard: kyllä? mutta tota kun puhutaan näin puhu-
02              sillon ihmiset tarkoittavat siis sitä että .hhh
03              että vaa- vain jääkiekkoa halveksiva (.) voi (.)
04              hakata ysiviismaailmanmestarin et se ei
05              tav- [tavallaan et sille joka,]
06 Uusivirta:   [<nii et hän on kos]kemat[on siis>]
07      Hazard:              .hh [nii ja jolka
08              sen hakkaa nii osottaa sellasta öö niinku
09              kulttuurinlukutaidottomuutta mitä jääkiekkoon tulee.
```

Hazardin vuorossa (rivit 1–5) on piirteitä, jotka viittaavat siihen, että varsinainen ajatus on vielä kehitteillä. Hazardin puheessa esiintyy toistoa, keskeneräisiä sanoja ja mikrotaukoja. Spontaanin puheen reaaliaikaisuus ilmenee puheessa esiintyvissä editointi- tai itsekorjausaineiksissa, kun puhuja joutuu hakemaan sopivaa sanaa tai ilmaisua samanaikaisesti puheen tuottamisen kanssa. (ISK 2004: 821–822, 1021–1023.) Uusivirran vuoro (rivi 6) alkaa kohdassa, jossa Hazardin vuoron rakenneyksikkö ja oikeastaan jopa sana on vielä kesken. Uusivirran vuorossa on päätelmää tai selitystä osoittavia partikkeleita *nii et* ja *siis* sekä vuoron alussa että lopussa (ks. ymmärrystarjokkaan merkitsemisestä partikkelilla ISK 2004: 1152–1153). Päällekkäispuhunta jatkuu lähes koko Uusivirran vuoron ajan, sillä Hazard ei keskeytä omaa vuoroaan heti Uusivirran aloitettua oma vuoronsa, vaan vasta kun Uusivirran lausuman merkitys on kutakuinkin projisoitavissa. Kohdassa, jossa Hazard aloittaa jatkovuoronsa (rivi 7), on tulematta enää Uusivirran tuottaman lauseen predikatiivin loppuosa *-ton* ja päättelyä osoittava partikkeli *siis*. Tällöin Hazard jättää edeltävän vuoronsa syntaktisesti kesken (relatiivilauseesta on kuultu vasta pronomini *joka*), mutta jatkaa vuoroaan lähes saman tien tuottamalla Uusivirran

ymmärrystarjokkaaseen jälkijäsenen tähän käyttöön vakiintuneella *nii*-partikkelilla (ks. ISK 2004: 994–996). Partikkelin jälkeen Hazard jatkaa vuoroaan ja vie sen loppuun saakka.

Uusivirta tuottaa päällekkäispuhuntaa väitelauseen muotoisen päätelmän edeltävän vuoron sisällöstä ja tarjoaa sitä Hazardin hyväksyttäväksi. Keskustelijat eivät osoita ongelmia vuoron tuottamisessa, vaan jatkavat päällekkäispuhunnasta huolimatta vuoronsa loppuun saakka. Uusivirran vuoron voi ajatella olevan myös jonkinlainen jatko Hazardin ajatukselle, näkökulman laajennus parafrasoin sijasta. Tarkistuskysymyksen, tässä siis ymmärrystarjokkaan muotoon muotoiltuna, tehtävät vaihtelevatkin sen mukaan, millaisessa tilanteessa se tuotetaan (Sorjonen 1997: 116). Uusivirran ymmärrystarjokkaassa on yhtäläisyyksiä esimerkiksi tiimiytymispyrkimysten (ks. luku 4.2) tai samanmielisten kannanottojen (ks. luku 4.3) kanssa.

Tässä luvussa olen kolmen esimerkin avulla havainnollistanut tarkistuskysymysten yhteydessä esiintyviä päällekkäispuhuntoja. Päällekkäispuhuntaa voi esiintyä niin tarkistuskysymysten kuin myös niiden jälkijäsenten yhteydessä. Analysoimieni esimerkkien perusteella korjausaloitteet ovat yhteistyöhön tähtääviä: niiden esittäjä ei tavoittele vuoroa itselleen eikä osoita kilpailevansa vuorosta. Keskustelijat voivat kuitenkin kohdella tarkistuskysymyksiä jonkin verran ongelmallisina. Esimerkki RÄTTEJÄ vihjaa, että keskustelukumppani voi tulkita tarkistuskysymyksen myös pyrkimykseksi ottaa vuoro itselle. Tähän viittaavat kilpailevat piirteet Hämäläisen tuottamassa tarkistuskysymyksen jälkijäsenessä.

Rajan vetäminen väitelauseen muotoisen tarkistuskysymyksen ja sanahaussa auttamisen välillä ei ole aivan yksinkertaista. Esimerkissä KOSKEMATON oleva väitelauseen muotoinen tarkistuskysymys on tulkittavissa sanahaussa auttamiseksi: Hazardin hieman hapuillen tuotettu vuoro kutsuu täydentämään itseään ja sen Uusivirta tekee. Szczepek (2000) näkee auttamisvuorot vuorovaikutukselliselta teoltaan ymmärryksen osoituksina, joilla osallistuja paitsi osoittaa ymmärrystä edeltävälle lausumalle myös tarjoaa sellaista täydennystä, jota uskoo edeltävän vuoron tuottajan hakevan (Szczepek 2000: 14–15). Seuraavaksi tarkastelen sellaisia päällekkäispuhunta-tilanteita, jotka tulkintani mukaan selvemmin edustavat sanahakuja.

4.1.2 Sanahaussa auttaminen

Keskustelijoilla on käytössään erilaisia resursseja, joilla he voivat käsitellä puheen tuottamisessa ilmeneviä ongelmia ja osoittaa vastaanottajalle, että tämän apua tarvitaan. Esimerkiksi sanan jättäminen kesken, sanan nopeutus ja lausumansisäinen tauko voivat olla merkkejä sellaisen korjausjakson aloittamisesta, joka alkaa ennen vuoron rakenneyksikön loppua (ks. Sorjonen 1997: 114–121). Päällekkäin tuotettu vuoro näyttyy yhteistyöhakuisena myös sanahakujen yhteydessä: joko sanahakuun tarjottu vastaus tai vastauksen hyväksyvä kolmannen position vuoro voidaan tuottaa osin päällekkäin edeltävän vuoron kanssa. Tämän luvun esimerkissä MAAILMAN päällekkäisyys alkaa kohdassa, jossa ensimmäinen puhuja hyväksyy vastaanottajan tarjoaman sanahaun ja jatkaa vuoroaan vastaanottajan vuoron päältä. Lyhimmillään päällekkäisyys on esimerkissä JEESUS, jossa vastaanottajan tuottama sanahaun vastausvuoro alkaa sanahakua ilmentävän vuoron päältä.

Tuottamalla sanahaun vastausvuoron tai sanahaun hyväksymisvuoron osin päällekkäin edeltävän vuoron kanssa keskustelijat sujuvoittavat keskustelua sekä välttävät taukojen tai pitkien epäröintivuorojen syntymistä. Esimerkissä JEESUS Hazard tuottaa nopean vastauksen Uusivirran sanahakuun niin, että vastaus muodostaa lähes saumattoman jatkon Uusivirran vuorolle.⁷ Katkelmassa Uusivirta muotoilee ajatustaan sijaiskärsijyydestä ja käyttää esimerkkinä rikollisliigojen tapaa järjestellä tuomioita niin, että yksi tuomittu ottaa kontolleen toisen tekemän rikosrangaistuksen, ”kakun”. Uusivirta hakee sopivaa esimerkkiä sijaiskärsijästä. Sellaista tarjoaa Hazard.

Esimerkki 21. Jeesus. 120912 toinen.

```
01 Uusivirta: mutta tota että et järjestetään siis #eer#
02           sijaiskärsijöitä että ota ota sä tää mun kakku
03           >järjestetään niin< että tää .hh tyyppi niinku o-
04           yks tyyppi ottaa niinku useiden .hhh #muiden rikokset#
05           .hh esimerkiksi [#eer#,
06 Hazard:           [niin↑ku Jeesus.
07 Uusivirta: ↑niinku [Jeesus,
08 Seppänen:           [mhe
09 Uusivirta: esimerkiksi sijaiskärsijä tai .hh tai sitte <Ilkka
10 Kanerva> .hh joka on tämmönen niinku donhuanismin,
```

Uusivirran vuorossa on useita merkkejä puheen tuottamisprosessista ja editoimisesta. Näitä ovat sanojen toistaminen, kuten *että et* (rivi 1) ja *ota ota* (rivi 2), suunnittelupar-

⁷ Katkelman jatkon olen analysoinut puheenjohtajan huumorivuoroja käsittelevässä luvussa 3 esimerkissä SIIJAIKÄRSIJÄT.

tikkeli *niinku* (rivit 3 ja 4) ja empimisäänteitä (rivit 1 ja 5). Hän myös jättää lausekkeen *tää tyyppi niinku o-* kesken ja aloittaa sen uudestaan vaihtamalla lausekkeessa olevan artikkelimaisen demonstratiivipronominin *tämä* indefiniittiseen kvanttoripronomiin *yksi*. Kvanttoripronomi voi viitata spesifiseen indefiniittisyyteen, jolla puhuja antaa ymmärtää, että hänellä on mielessään joku tietty tarkoite, joka ei kuitenkaan välttämättä ole vastaanottajan tunnistettavissa (ISK 2004: 1353–1354). Todennäköisempää on, että kvanttoripronominia käyttämällä Uusivirta korostaa sijaiskärsijyyden ajatusta: nimenomaan yksi ihminen ottaa usean muun rikokset kontolleen. Editointi-ilmaukset eivät siis välttämättä ilmennä vielä sanahakua, vaan ovat merkkejä ajatuksen kehittelemisestä.

Sen sijaan sanahaku ilmenee eksplisiittisesti *esimerkiksi*-sanasta, jonka avulla Uusivirta ilmaisee hakevansa esimerkkiä sijaiskärsijästä. Sanahakuun viittaa myös Uusivirran seuraavaksi tuottama empimisäänteen (rivi 5). Hazard täydentää vuoron tarjoamalla Uusivirralla sopivaa sijaiskärsijää. Hazardin vuoron alussa olevaa *niinku*-partikkelia käytetään usein itsekorjauksissa merkityksessä ’kuten’ (ISK 2004: 822). Hazardin vuoro toimii siten täydennyksenä Uusivirran vuoroon paitsi syntaktisessa myös leksikaalisessa mielessä, sillä lausuma *niinku Jesus* voisi olla Uusivirran itsensä tuottama.

Vuorovaikutukselliselta kannalta tarkasteltuna Hazardin täydennys on tulkittavissa vuoron lainaamiseksi. Szczepek (2000) on tarkastellut täydennysten taustalla olevia vuorovaikutuksellisia tekoja ja löytänyt tapauksia, joissa täydentäjän tuottama täydennys ei olekaan juuri se, jota täydennettävän vuoron tuottaja tavoittelee. Tällöin kyse voi olla siitä, että täydentäjä joko arvaa vuoron jatkon väärin, tai siitä, että täydentäjä tarkoituksella tuottaa täydennyksen eri tavalla kuin mitä edeltävä vuoro projisoi, toisin sanoen lainaa edeltävää vuoroa omiin tarkoituksiinsa sopivammaksi. Tarkoituksella odotuksenvastaiset täydentävät vuorot tuotetaan usein hiukan nopeutetusti ja hiljaisemmalla äänellä ja niiden taustalla on usein humoristinen pyrkimys. (Szczepek 2000: 21–22.) Seppäsen naurahdus (rivi 8) osoittaa, että hän kohtelee Hazardin tuottamaa täydennystä huumorina.

Hazard tuottaa täydennyksen Uusivirran vuoroon Uusivirran empimisäänteen kanssa päällekkäin. Hazardin täydennysvuoron laskeva intonaatio vihjaa, että hän ei tavoittele vuoroa itselleen. Uusivirta hyväksyy Hazardin tarjoaman täydennyksen toistamalla sen, minkä jälkeen hän jatkaa vuoroaan. Päällekkäisyys on lyhytaikainen eivätkä keskustelijat osoita merkkejä vuorovaikutuksen ongelmallisuudesta. Pikemminkin Hazardin tarjoama täydennys asettuu luonnolliseksi jatkoksi Uusivirran vuoroon. Ha-

zard ei tavoittele vuoroa itselleen, vaan päällekkäispuhunta näyttäytyy yhteistyöhakuisena toimintana.

Sanahaku voi ilmetä myös eksplisiittisenä kysymyksenä, kuten esimerkissä MAAILMAN. Katkelma on keskustelusta, jonka aiheena on Helsingin onnistuminen design-pääkaupungin roolissaan. Keskustelussa ei ole tuotu vielä esiin teemavuoden mittakaavaa: kysymyksessä on koko maailman design-pääkaupunkius. Seppänen ilmaisee sanahakua sekä hakukysymyspronomeilla että ehdottamalla oikeaa sanaa. Sanahausta syntyy pieni itsenäinen keskustelukatkelma Seppäsen moniyksikköisen vuoron keskelle.

Esimerkki 22. Maailman. 031012 toinen.

```
01 Seppänen: .hhh eihän ts- varmangaan se et Helsinki on (.)
02           >↓mikä minkä maailman<,
03 Hämäläinen: ma[ailman?
04 Seppänen: [Suomen Euroopan,
05 Hämäläinen: mailma[n?
06           pj: [yks[i niistä.
07 Seppänen: [maa:ilman disainpääkaupunki tarkota sitä
08           että ulkomaalaiset tänne rientäisivät .hhh,
```

Seppäsen vuorossa esiintyy sanahakuun liittyviä aineksia, kuten mikrotauko (rivi 1) sekä eksplisiittinen kysymys hakukysymyspronominien *mikä minkä* muodossa. Myös nopeutettu puhe ja matalampi ääni erottavat sanahaun muusta puheesta. Hämäläinen vahvistaa Seppäsen ehdotuksen toistamalla sanan *maailman* (rivi 3). Seppänen ei vielä hyväksy tarjottua sanaa, vaan jatkaa vuoroaan luettelemalla muitakin vaihtoehtoja oikeaksi sanaksi. Siten Seppänen puhuu osittain Hämäläisen tuottaman sanahakuvahvistuksen päälle. Hämäläinen toistaa oikean sanan. Puheenjohtaja esittää täsmennyksen design-pääkaupunkiuden mittakaavaan toteamalla, että Helsinki on vain yksi monesta design-pääkaupungista (rivi 6). Seppänen hyväksyy Hämäläisen tarjoaman sanan toistamalla sen ja palaa jatkamaan alkuperäistä ajatustaan.

Katkelmassa on kolme päällekkäispuhuntaa: Seppänen jatkaa vuoroaan osin Hämäläisen vuoron päälle (rivi 4), puheenjohtaja tuottaa täsmennyksen osin Hämäläisen toisen vuoron päälle (rivi 6) ja Seppänen tarttuu tarjottuun vahvistukseen ja lausuu sen painokkaasti venyttäen (rivi 7) puheenjohtajan vuoron päältä kohdassa, jossa puheenjohtajan lyhyestä vuorosta on kuultu noin tavu. Sekä Seppänen että puheenjohtaja vievät vuoronsa loppuun ilman merkkejä ongelmista vuoron tuottamisessa.

Ensimmäisen päällekkäisyyden (rivi 4) voi olettaa syntyvän siitä, että Seppänen ei tartu Hämäläisen ensimmäiseen sanahakuvahvistukseen, vaan jatkaa luettelemalla eri

vaihtoehtoja. On mahdollista, että Seppänen ei ehdi reagoida Hämmäläisen vahvistukseen ja siksi jatkaa sanahakua ilmaisevaa vuoroaan. Hämmäläisen nousevan intonaation voi tulkita myös kysyväksi ja ilmaisevan siten epävarmuutta oikeasta ilmaisusta. Vasta kun Hämmäläinen toistaa vahvistuksensa (rivi 5), Seppänen hyväksyy vastauksen toistamalla sen ja jatkamalla alkuperäistä vuoroaan. Puheenjohtajan vuoro ei ole vastaus Seppäsen sanahakuun, vaan se täsmentää puheena olevaa asiaa. Hämmäläisen vastausta täsmentävä puheenjohtajan vuoro muistuttaa Vatasen (2008) kuvailemaa tiimiytymistilannetta, jossa kaksi puhujaa vastaa kolmannen tekemään kysymykseen yhdessä (Vatanen 2008: 76). Puheenjohtajan vuoro sijoittuu osin Hämmäläisen, osin Seppäsen vuorojen päälle. Päällekkäisyydet eivät näytä tuottavan ongelmia vuorovaikutuksen etenemiselle, vaan niihin suhtaudutaan pikemminkin yhteistyötä edistävinä, ongelmattomina vuoroina.

Jotkut korjausaloitteet, kuten esimerkiksi sanahaut, voivat olla yhdessä tuotettuja rakenteita. Myös tiimiytymisessä on kyse yhdessä tuotetuista rakenteista, mutta niissä taustalla on havaittavissa merkkejä myös vuorosta kilpailemisesta. Tällaisia esimerkkejä käsittelen seuraavassa luvussa.

4.2 Tiimiytyminen

Erilaiset tiimit ja liittoumat ovat tyypillisiä erityisesti monenkeskisille keskusteluille, jollainen myös Pyöreä pöytä on (monenkeskisistä keskusteluista ks. Londen 1997: 73). Vatanen (2008) käsittelee päällekkäispuhunta tapauksia, joissa kaksi puhujaa tuottaa vuoroa yhdessä. Osallistujien suhtautuminen tiimiytymiseen voi vaihdella: kun molemmat osapuolet orientoituvat tiimiytymiseen, tiimin muotoutuminen on yleensä ongelmattonta. Toisinaan taas keskustelija pyrkii muodostamaan tiimin toisen kanssa, mutta tämä osoittaakin toiminnallaan, että suhtautuu tiimiytymispyrkimykseen välinpitämättömästi tai jopa kielteisesti. Tiimiytyminen on yleensä lyhytaikaista ja se on usein reaktio edelliseen vuoroon. Tiimin osapuolten vuorot tuotetaan usein keskenään päällekkäisinä. (Vatanen 2008: 74–85.) Tiimiytyminen on siis toisaalta yhteistyöhakuista toimintaa, toisaalta sen taustalla voi olla myös vuorosta kilpaileminen. Vatanen (2014) toteaa, että samanmielisissä päällekkäisissä vuoroissa voi esiintyä samanmielisyyttä osoittavia piirteitä, mutta myös lievää vastustusta edeltävässä vuorossa ilmenevälle implikaatiolle, että edeltävän vuoron tuottaja olisi jotenkin tietävämpi puheenaolevassa asiassa. Päällekkäin tuotettu vuoro voi siis ilmentää jonkinlaista neuvottelua puhujien episteemisestä statuksesta. (Vatanen 2014: 90–91.)

Tiimiytymisessä on samoja piirteitä kuin Szczepekin (2000) kuvailemissa yhdessä tuotetuissa rakenteissa, joissa kaksi puhujaa muodostaa ikään kuin dueton. Dueton osapuolet eivät asetu puhujaksi ja vastaanottajaksi, vaan he tuottavat vuoroa yhdessä tasaveroisina tai lähes tasaveroisina puhujina. Yhdessä tuotettu vuoro edustaa siten yhtä näkökulmaa. Toisen puhujan täydennystä ei tällöin yleensä kohdella keskeytyksenä. Toisella puhujalla voi kuitenkin olla pääkertojan, toisella täydentäjän rooli. Puhujilla voi esimerkiksi olla erilainen tietämys puheena olevasta asiasta tai erilainen pääsy puheena olevaan asiaan. Dueton osapuolet voivat myös käydä neuvottelua oikeuksistaan esimerkiksi korottamalla ääntään tai eksplikoimalla oman kokemuksensa. (Szczepek 2000: 2–12.)

Vatosen (2008: 74) havaintojen mukaan tiimiytymistä esiintyy usein kertomussekvenssien yhteydessä. Kertomussekvenssejä voi pitää haasteena vuorottelujäsennykselle, sillä kertomussekvensseissä muut osanottajat antavat kertojalle tilaisuuden tuottaa useasta rakenneyksiköstä koostuva vuoro ilman keskeytystä (Routarinne 1997: 139). Omassa aineistossani tällaisia kertomussekvenssejä muistuttavia jaksoja esiintyy usein keskustelun alkupuolella, kun keskustelijat pohjustavat aihevalintojaan ja perustelevat mielipiteitään useasta rakenneyksiköstä koostuvissa vuoroissa. Esimerkki TUSSAHTANUT on alkupuolelta keskustelua, jossa Hämäläinen on juuri esitellyt valitsemansa keskustelunaiheen, Helsingin design-pääkaupunkivuoden, jonka toteutusta hän on moittinut. Hazard alkaa pohjustaa omaa mielipidettään kertomalla kokemuksistaan designvuoteen liittyen. Hämäläinen tavoittelee osallistumista vuoroon kahteen otteeseen: ensin lisäämällä Hazardin kertomukseen oman kokemuksensa ja myöhemmin esittämällä vaimean retorisen kysymyksen. Molemmat Hämäläisen vuorot alkavat päällekkäin Hazardin vuoron kanssa.

Esimerkki 23. Tussahtanut. 031012 toinen.

01 Hazard: mä olen nähnyt jonkun (.) valokuvan hh ööö jostakin
 02 (.) öö pysäkistä? joka kai on jotenkin disainasiaa,
 03 sitte mä muistan sellaset .hhh sellaset öö <puna:iset
 04 ihmeelliset tuolihäkkyrät?> siellä sun täällä Helsingin
 05 keskustass[a mihin voi mennä,] .hhh
 06 Hämäläinen: [ja komeet tötsält s- öö Senaatintorilla
 07 [semmoset ((naksauttaa kieltään)) he he,]
 08 Hazard: [mm (.) joo-o? (.) tämmöset ja sit]ten olen toki
 09 käynyt kahvilla Designmuseon takana olevassa .hh öö puu?
 10 rakennuksessa .hh >väliaikaisessa sellaisessa joka oli
 11 ihan kiva< .hhh [mutta olen<,
 12 Hämäläinen: [.mt kuinkahan] montaa kaupunkilaista
 13 °se ma[hto koskee.°]
 14 Hazard: .hhh [niin ja tota] olen sitä mieltä kyllä kanssa

15 että että tota ni on ihan tussahtanut suutariksi koko
16 tämä hanke,

Hämäläinen merkitsee *ja*-partikkelin avulla oman vuoronsa (rivi 6) jatkoksi Hazardin vuorolle. Päällekkäispuhunnan alle jää adverbiaalilauseke *mihin voi mennä*, joka toimii Hazardin vuorossa lisäyksenä ja on siten tavallaan ennakoimaton. Hämäläisen vuoro alkaa näin kohdassa, jota voi pitää vuoronvaihdon mahdollistavana kohtana. Hazard tuottaa samanmielisyyttä indikoivan *mm*-dialogipartikkelin ja nousevalla intonaatiolla lausutun *jo*-partikkelin (rivi 8) päällekkäin Hämäläisen vuoron kanssa. Myös Hazardin vuoro alkaa kohdassa, jossa on vuoronvaihdon mahdollistava kohta ennen Hämäläisen vuoron tarkentavaa lauseadverbialia. Hämäläisen vuorossa esiintyy myös jonkin verran takeltelua ennen päällekkäispuhunnan puhkeamista.

Myös toisen vuoronsa, retoriseksi tarkoitettun tai ainakin sellaiseksi jäävän kysymyksen (rivit 12–13) Hämäläinen aloittaa vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa rakenneyksiköiden välistä, jossa Hazard on aloittamassa *mutta*-alkuista sivulausetta. Päällekkäispuhunnan alkaessa Hazard jättää oman vuoronsa kesken (rivi 11). Myös tähän Hämäläisen tuottamaan vuoroon Hazard tuottaa vastausvuoron (rivi 14), jossa on samanmielisyyttä indikoiva *niin*-dialogipartikkeli sekä *tota*-partikkeli, jolla voidaan ilmaista puhetilanteen keskeneräisyyttä⁸. Vastausvuoro alkaa Hämäläisen vuoron päältä kohdassa, jossa vuoro on syntaktisesti vielä kesken – päällekkäispuhunta alkaa kesken predikaatin – mutta jossa Hämäläinen on vaimentanut ääntään. Partikkeli- ja editointi-ilmausten jälkeen Hazard näyttää jatkavan vuoroaan *olen*-verbillä siitä, mihin se jäi Hämäläisen aloittaessa toisen päällekkäispuhuntansa.

Keskusteluyhteydestä ilmenee, että niin Hazard kuin Hämäläinenkin suhtautuvat Helsingin design-vuoden toteutukseen kriittisesti. Hämäläinen pyrkii vuoroillaan täydentämään tai tukemaan Hazardin havaintoja design-vuoden toteutuksesta. Hazard tuottaa Hämäläisen vuoroihin minimipalautteeksi laskettavat dialogipartikkelivuorot, jotka alkavat jo Hämäläisen vuorojen päältä. Kertojien yhteinen tieto tai kuten tässä, jaettu kokemus, näyttää olevan Hämäläisen yksipuolisen tiimitymisytkimykseen taustalla. Hazard osoittaa hyväksyntänsä dialogipartikkelein, mutta samalla ilmaisee kilpailevansa vuorosta jatkamalla kesken jäänyttä moniyksikköistä vuoroaan Hämäläisen vuorojen päältä.

⁸ *Tota*-partikkelin käytöstä ks. esim. Etelämäki & Jaakola 2009.

Esimerkki muistuttaa Szczepekin (2000) havainnollistamaa duettoa, jossa toisella puhujalla on eräänlainen pääkertojan, toisella täydentäjän rooli. Hazard ja Hämäläinen tuntuvat käyvän jonkinlaista neuvottelua siitä, kummalla on oikeus tai pääsy puheenaolevaan asiaan. Vatasen (2014) mukaan etenkin vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan ulkopuolella alkavan päällekkäispuhunnan avulla puhuja voi osoittaa esimerkiksi aiempaa kokemusta tai muuten riippumatonta pääsyä puheenaolevaan asiaan. Tällaisessa päällekkäisessä vuorossa on siten samanmielisyyttä osoittavia piirteitä, mutta myös lievää vastustusta edeltävässä vuorossa ilmenevälle implikaatiolle, että edeltävän vuoron tuottaja olisi jotenkin tietävämpi puheenaolevassa asiassa. Päällekkäin tuotettu vuoro ilmentää näin jonkinlaista neuvottelua puhujien episteemisestä statuksesta. Päällekkäisyyden lisäksi vastaanottaja voi ilmaista omakohtaista kokemustaan puheenaolevasta asiasta esimerkiksi käyttämällä tietämistä ilmaisevien elementtejä, kuten *olen kuullut* (Vatanen 2014: 87, 90–91). Hazardin vuoroissa korostuu hänen näkökulmansa: Hazardin jokaisen lausuman predikaatti on yksikön ensimmäisessä persoonassa ja alleviivaa siten sitä, että Hazard puhuu omista kokemuksistaan. Hämäläisen tuottamat täydentävät vuorot puolestaan eivät korosta omaa kokijuuutta, vaan ne esittävät asioita yleisessä valossa.

Edellisessä esimerkissä Hazardin suhtautuminen Hämäläisen tiimitymisyrymyksiin vaikutti verrattain neutraalilta. Seuraavassa esimerkissä kanssakeskustelijan osallistumispyrkimykset saavat osakseen selvemmin torjuntaa. Esimerkissä SYNTIPUKKI Seppänen tarjoaa toista sanaa Hazardin käyttämän ilmaisun tilalle. Katkelma on keskustelusta, jonka teemana on erilaisten väkivallantekijöiden julkisuudessa saama kohtelu. Keskustelijat ovat sivunneet niin jääkiekkoväkivaltaa kuin lapsenmurhaakin. Hazard rakentaa moniyksikköisessä vuorossaan ajatusta siitä, että tapausten julkinen ruotiminen ei lopulta enää käsittele väkivaltatapauksia itsessään, vaan tapaukset nousevat symboleiksi, joiden kautta käydään yhteiskunnallista keskustelua kanssaihminen kohtelusta. Ajatuksen kehittäminen on vielä kesken, kun Uusivirta ja Seppänen osallistuvat keskusteluun. Hazard tuottaa useita päällekkäisiä dialogipartikkeleita Seppäsen vuoron lomaan.

Esimerkki 24. Syntipukki. 120912 toinen.

```

01 Hazard: .hhh kuh et eihän niitä otettu niinkun .hh jostakiv vaan
02          lusimaan joku jonka yhteisö ol- >tavallaan yhteisö sen
03          tietysti on tehny mä ymmärrän mut< näähän nousee
04          symboleiksi [.hhhh ja,]
05 Uusivirta: [mut se taakk]a on tuhannen ihmisen taakka
06          minkä [he,]
07 Seppänen: [ <sy]n[tipu]kki>.
```

08 Hazard: [joo;]
 09 Seppänen: lienee nyt [parempi sana,
 10 Hazard: krhm [mm;
 11 Seppänen: itse käytin [sitä ja siis mun mielestä,]
 12 Hazard: [mm niin käytit (.) joo;]
 13 Seppänen: tässä on niiku paljon [sit][ä.
 14 Uusivirta: [mm.]
 15 Hazard: [joo hh mut et nehän
 16 nousee siis jonkin .hh tämmösen öö niinku kulttuurisen
 17 .hh öö tavan (.) symboleiksi (.) ö- itse sitä
 18 valitsematta niinku nytten Ben-Amorinki kanssa on
 19 puhuttu <koko jääkiekkokulttuurista> ja siitä mitä me
 20 ajattelemme väkivallasta tai sitten Eerikan isän
 21 kohdalla on kuitenkin koko ajan puhuttu siitä miten me
 22 kohtelemme toisiamme,

Hazardin moniyksikköisessä vuorossa on merkkejä puheen editoinnista, kuten *niinkun* ja *tavallaan*, ja kesken jäänyt sana *ol-*. Jonkinlaiseen modaalisuuteen, esimerkiksi itsensäselvyyteen tai yhteiseen tietoon, viittaa myös kliittinen sävyartikkeli *-han*. Uusivirta aloittaa vuoronsa (rivi 5) kohdassa, jossa Hazardin vuoron rakenneyksikkö näyttää syntaktisessa ja semanttisessa mielessä valmiilta, sillä vuoronvaihtokohtaa edeltää lausemainen *näähän nousee symboleiksi*. Lausuman tasainen intonaatio kuitenkin osoittaa vuoron olevan vielä prosodisessa mielessä keskeneräisen. Uusivirran vuoron alussa on *mut(ta)*, joka varsinkin vuoronalkuisena voi osoittaa lausuman sisältämän väitteen kontrastiivisuutta edellisessä vuorossa esitettyyn nähden (ISK 2004: 985). Uusivirta jättää oman vuoronsa kesken, kun Seppänen aloittaa vuoronsa (rivi 7). Hazard puolestaan tuottaa dialogipartikkelin *joo* Seppäsen vuoron kanssa päällekkäin. Se saattaa olla jälkijäsen Uusivirran kesken jääneeseen vuoroon. *Joo*-partikkelilla osoitetaan usein samanmielisyyttä tai kuulolla oloa, mutta sillä voidaan implikoida myös erimielisyyttä tilanteissa, joissa partikkelia edeltävällä lausumalla on selvä affektinen ulottuvuus (Sorjonen 1999: 183). Tässä esimerkissä Uusivirran ilmaisun *tuhannen ihmisen taakka* voi tulkita affektiiviseksi paitsi sen kvantifioivasta genetiiviattribuutista *tuhannen* myös pääsanasta *taakka*, jolla Nykysuomen sanakirjan (1958) mukaan on kuvaannollinen merkitys ”vai-va, huoli, paino, ies” (Nykysuomen sanakirja II 1958: 471).

Seppänen aloittaa vuoronsa lausumalla sanan *syntipukki* korostetun hitaasti. Tämän jälkeen hän jatkaa vuoroaan (rivit 9 ja 11) viittaamalla keskustelun alkupuolella käyttämäänsä ilmaisuun, jota pitää parempana kuin Hazardin käyttämää sanaa *symboli*. Hazard asettuu vastaanottajaksi Seppäsen jatkovuoron rakenneyksiköille tuottamalla dialogipartikkeleita (rivit 10 ja 12). Dialogipartikkelit sijoittuvat keskelle Seppäsen vuoron rakenneyksiköitä. Hazardin rivillä 12 olevassa vuorossa *mm niin käytit joo* on useita samanmielisyyttä indikoivia ja siten preferoituja dialogipartikkeleita, mutta vuoron tois-

teisuus vihjaa, että Seppäsen edeltävä vuoro ei tuo keskusteluun mitään uutta, vaan asia on Hazardille entuudestaan selvä. Vatasen (2014) näkemyksen mukaan päällekkäin tuotetut samanmieliset vuorot voivatkin olla vihje puhujalle siitä, että tämä saattaa olla toistamassa itseään jollain tavoin. Osoittamalla oman ymmärryksensä asiasta päällekkäin tuotetun vuoron puhuja voi vihjata, että toisen keskustelijan ei ole tarve jatkaa asiassa pidemmälle. (Vatanen 2014: 194.) Hazardin ilmaisu saa siten affektiivisen sävyn, jota korostavat hankalasti litteroitavissa oleva lakoninen äänensävy ja rivillä 10 oleva rykäisy. Hazardin vuoronalkuinen *joo mut* rivillä 15 viittaa jo selvästi erimielisyyteen. Lopulta rivillä 15 Hazard jatkaa kesken jäänyttä vuoroaan käyttämällä lähes samoja sanoja *nehän/näähän nousee symboleiksi* kuin kesken jääneessä vuorossa (rivi 4). Hazardin moniyksikköinen jatkovuoro riveillä 15–22 viimeistelee katkelman alkupuolella kesken jääneen vuoron niin semanttisessa kuin prosodisessakin mielessä, samankaltainen leksi-kaalinen muotoilu huomioon ottaen myös syntaktisessa mielessä.

Hazardin alkuperäinen ajatuskehittely – väkivallanteot kulttuurisen tavan symboleina – jää kesken, kun ensin Uusivirta aloittaa erimieliseltä vaikuttavan, kesken jäävän vuoronsa ja sen jälkeen Seppänen tarjoaa vaihtoehtoisia ilmaisuja Hazardin käyttämän ilmaisun tilalle. Hazardin vuorossa on esiintynyt lievää takeltelua, mutta ne näyttävät olevan merkkejä puheen suunnittelusta, ei merkkejä esimerkiksi sanahausta. Hazard ei myöskään hyväksy Seppäsen tarjoamaa sanaa esimerkiksi toistamalla sitä. Hazard ei osoita vuorosta kilpailemisen merkkejä, kuten äänen korottamista tai toistamalla jo sanomansa asian, vaan dialogipartikkelien avulla hän ilmaisee toisaalta asettuvansa Seppäsen vuoron vastaanottajaksi, toisaalta tasaisella intonaatiolla pitää omaa vuoroaan yllä ja siten merkitsee dialogipartikkelit kilpaileviksi. Dialogipartikkelien prosodia ei vaikuta ilmaisevan tukea edelliselle puhujalle. Dialogipartikkelivuorojen kilpaileva luonne näkyy myös niiden päällekkäisyydessä, sillä dialogipartikkelivuorot alkavat kesken edellisen vuoron rakenneyksikön. Hazardin halusta pitää vuoro itsellään kielii myös se, että Seppäsen osittain päällekkäin tuottaman moniyksikköisen vuoron päätyttyä Hazard näyttää palaavan alkuperäiseen vuoroonsa. Seppäsen pyrkimys tiimiytymiseen saa osakseen päällisin puolin samanmielisen, mutta pohjimmiltaan torjuvan vastaanoton Hazardilta.

Jarkko Niemi (2015) on tutkinut myönnyttelyä, jolla hän tarkoittaa sellaista vuorovaikutuksellista toimintaa, jossa vastaanottaja ilmaisee puhujalle varauksellista samanmielisyyttä ja vihjaa erimielisyydestä (Niemi 2015: 2). Myönnyttävän vuoron muotoilulla puhuja voi muokata vuoron merkitystä siten, että näennäisesti samanmieli-

nen vuoro voidaankin tulkita vihjaavan erimielisyyteen (Niemi 2015: 38). Niemi pitää myönnyttelyä eri toimintona kuin samanmielisyyden tai erimielisyyden osoitus, vaikka myönnyttelyllä onkin yhteys kumpaankin (Niemi 2015: 44). Erimielisyyden ilmaisu myönnyttelyn varjolla on siten affektista toimintaa, jonka avulla keskustelijat voivat erimielisyystilanteissa säilyttää potentiaalisen yhteisymmärryksen, vaikka asia itsessään jääkin avoimeksi (Niemi 2015: 49–50). Tuottamalla myönnytteleviä päällekkäisiä vuoroja Seppäsen tiimiytymistä tavoitteleviin vuoroihin Hazard ylläpitää näennäistä samanmielisyyttä, mutta ilmaisee samalla varauksellista erimielisyyttä ja torjuu Seppäsen tiimiytymispyrkimykset.

Tiimiytyminen voi olla luonteeltaan saman- tai erimielistä toimintaa. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin luonteeltaan samanmielisiä vuoroja, jotka tuotetaan päällekkäin edeltävän vuoron kanssa.

4.3 Samanmielisyyden osoittaminen

Samankielinen vuoro ilmaisee tukea tai vahvistusta edeltävälle vuorolle. Samankielisyyttä ilmaisevat vuorot tuotetaan usein joko välittömästi edeltävän vuoron jälkeen tai jopa päällekkäin sen kanssa (Pomerantz 1984: 64, 69; Tainio 1996: 89–90). Tässä luvussa osoitan esimerkein, kuinka keskustelijat ilmaisevat samanmielisyyttä edeltävän vuoron kanssa tuottamalla päällekkäispuhuntaa samankielisen tai kehuvaan kannanoton. Esimerkissä SELONTEKO puhuja esittää kannanoton, joka sisällöllisesti on samansuuntainen edeltävän vuoron kanssa. Toisessa esimerkissä MITÄTÖIDÄ on kyse kanssakeskustelijaan kohdistuvasta myönteisestä arviosta eli kehuista, joka toimintana on sukua kannanottamiselle (kehumisesta ks. Etelämäki ym. 2013). Yhteistä tämän luvun esimerkeille on, että samankielisten vuorojen esittäjät eivät näytä kilpailevan vuorosta edeltävän puhujan kanssa, vaan pikemminkin ilmaisevat tukeaan tai myönteistä asennoitumistaan ja siten vahvistavat edeltävän vuoron merkitystä.

Vatanen (2014) on havainnut samankielisiä päällekkäin tuotettuja vuoroja tutkiessaan, että ne pitävät sisällään elementtejä, jotka sitovat vuoron edeltävään vuoroon. Samankieliset vuorot eivät ilmaise pelkästään samankielisyyttä, vaan ne yleensä myös lisäävät jotakin edeltävään vuoroon. (Vatanen 2014: 79–80.) Vatanen luokittelee varhain puhkeavat samankieliset päällekkäisyydet kolmeen luokkaan, joita ovat 1) oletus keskustelijoiden välisestä yhteisestä tiedosta ja kokemuksesta, 2) sanojan omaan tietämykseen tai näkemyskseen perustuvat samankielisyydet, 3) ymmärryksen osoitukset.

Vatosen havaintojen mukaan vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan ulkopuolella puhkeavan päällekkäispuhunnan avulla puhuja voi osoittaa esimerkiksi aiempaa kokemusta tai muuten riippumatonta pääsyä puheena olevaan asiaan (Vatanen 2014: 87, 90–91). Vatanen esittää tutkimuksessaan, että päällekkäin tuotetulla samanmielisellä yleistävällä lausumalla puhuja voi myös pysäyttää edeltävän vuoron ja ilmaista jo ymmärtävänsä, mitä toinen on aikeissa sanoa. Varhainen puhkeaminen on silläkin tavoin osoitus osallistujien harjoittamasta yhteistyöstä ja mielipiteestä, jonka molemmat jakavat. (Vatanen 2014: 142–147.)

Vatanen (2014) tuo esiin myös kontekstin merkityksen päällekkäispuhunnan puhkeamiselle. Erityisesti vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan ulkopuolella alkava päällekkäispuhunta sijaitsee usein topiikin tai sekvenssin keskivaiheilla. Tällöin aihe on kehittynyt ja kypsytynyt niin, että osallistujilla on jo jaettu näkemys puheena olevasta aiheesta sekä käsitys omasta ja toisen osallistujan tietämyksestä. Nämä muodostavat edellytykset samanmielisen, tietämystä tai asennetta ilmaisevan vuoron alkamiselle (Vatanen 2014: 187, ks. myös Sidnell 2010: 52). Myös Tainion (1996) havaintojen mukaan suomenkielisissä arkikeskusteluissa puhujat pohjustavat tulossa olevaa kannanottoaan ja näin vastaanottaja voi ennakoida kannanoton ja osoittaa samanmielisyyttään päällekkäispuhunta (Tainio 1996: 90).

Esimerkki SELONTEKO on peräisin keskustelusta, jonka aiheena on Suomen tulevaisuusselonteko. Seppänen kysyy, ovatko aiemmat tulevaisuusselonteot kyenneet ennustamaan Suomen tulevaisuutta, ja esittää selonteolle vaihtoehtoisia tapoja luoda tulevaisuuden suuntaviivoja. Katkelmaa on edeltänyt noin viisitoista riviä Seppäsen vuoroa, jossa hän esittää kritiikkiä selonteon laatimista kohtaan.

Esimerkki 25. Selonteko. 120912 kolmas.

01 Seppänen: siis mitä mikä niistä (.) selonteoista ja mikä niiden
 02 kohdista on vienyt Suomea .hh menestyksekkääseen
 03 tulevaisuuteen joka on siis nyt ja joka on menestysekäs
 04 ja kaikkee muuta .hhh eikö vois kerranki
 05 [lopettaa ja todeta että ei] yhtään selontekoo;
 06 Uusivirta: [ja hyvin pärjättäis ilman.]
 07 Seppänen: ei y[htää]n työryhmää;
 08 Hazard: [joo.]
 09 Seppänen: ei mitää .hh <senku oltas vaan> ja tehtäs kaikkee kivaa.

Uusivirta esittää samanmielisen kannanoton (rivi 6), joka alkaa kesken Seppäsen moniyksikköisen vuoron rakenneyksikön. Myös Hazard osoittaa samanmielisyyttään dialogipartikkelilla (rivi 8). Seppänen jatkaa vuoron loppuun ilman merkkejä ongelmista

puheen tuottamisessa tai vuorovaikutuksessa. Seppäsen pitkä ja moniyksikköinen vuoro, jossa hän on esittänyt kritiikkiä tulevaisuusselontekoa kohtaan, saattaa toimia pohjustuksena samanmielisille kannanotoille ja siten mahdollistaa Uusivirran kannanottovuoron puhkeamisen kesken rakenneyksikön. Uusivirran vuoron alussa oleva *ja*-partikkeli sitoo vuoron edeltävään vuoroon, mutta myös lisää siihen uuden näkökulman: ilman selontekojakin pärjättäisiin aivan hyvin. Uusivirta esittää kannanoton, joka on jonkinlainen laajennus tai tarkennus edeltävään kannanottoon nähden ja toimii samanmielisenä ymmärryksen osoituksena. Vatasen (2014) havaintojen mukaan puhuja voi lisätä edeltävään vuoroon jotakin sellaista, joka ilmentää sitä, että puhuja ymmärtää edellisen vuoron, ja myös sen, millä tavoin puhuja sen ymmärtää. Samalla kannanotto osoittaa puhujan riippumatonta pääsyä puheena olevaan aiheeseen. Uusivirran vuoro paitsi ilmaisee, että hän ymmärtää Seppäsen pitävän selontekoa turhana, myös tuo keskusteluun jotakin uutta: suomalaiset pärjäävät hyvin ilman selontekoakin. Ensimmäinen puhuja ei yleensä keskeytä vuoroaan eikä toista päällekkäisyyden alle jäänyttä vuoron osaa, vaan vie vuoron loppuun, kuten Seppänen tässä tekee (ks. Vatanen 2014: 138–139). Samanmielinen, täydentävä kannanottovuoro ei siten tuota ongelmia vuorovaikutukselle. Seppäsen vuoron lopun laskeva intonaatio (rivi 9) viittaa siihen, että Seppänen sanoo sanottavansa ja vie vuoronsa loppuun päällekkäisyyksistä huolimatta.

Etelämäki ym. (2013) huomauttaa, että kehut voidaan lukea erityislaatuiseksi kannanotoiksi, sillä ne ovat vastaanottajaan kohdistuvia myönteisiä arvioita (Etelämäki 2013: 461). Esimerkki MITÄTÖIDÄ havainnollistaa tällaista kannanottoa, kehua, joka ilmentää tukea edeltävälle vuorolle, vaikka kehun sanoja ei suoranaisesti ilmaisekaan olevansa samaa mieltä edeltävässä vuorossa esitettyjen asioiden suhteen. Katkelma on keskustelusta, jossa on käsitelty venäläisen *Pussy Riot* -performanssiryhmän joutumista pitkään tutkintavankeuteen ja ehdotettu performanssiryhmän vapauttamista. Hazard asettaa esitetyt ehdotukset uuteen valoon huomauttamalla, että vaatimalla ryhmän vapautusta samalla väheksytään heidän tekoaan. Muut keskustelijat, puheenjohtaja mukaan lukien, kehuvat Hazardin keskusteluun tuomaa uutta näkökulmaa.

Esimerkki 26. Mitätöidä. 150812 kolmas.

```
01      Hazard: >tai siis kuvittelen että< he halusivat tällä krhm
02          tällä teollaan <aiheuttaa hämmennystä ja olla
03          vaarallisia>? ja nyt sitten me täällä erilaisissa
04          pyssy rio- riot .hh teepaidoissamme huutelemme että
05          @no eihän toi oo mitään hei eihän se ollu hei mitään
06          päästäkää ne vapaaks@ .hh eli me täällä .hh heitä
07          puolustaessamme (.) haluamme mitätöidä heidän tekonsa,
```


08 Stiller: >mie:[lenkiintonen pointti (.)hyvä pointti.<]
 09 Hazard: .hhh [mum mielestä tää on(.)aika niinku moni- mo]nimutkanen
 10 as[etel[ma.
 11 pj: [tot [ta. toi oli hy[vä (.) [näkökulma.]
 12 Vilkkumaa: [mm. [mm.
 13 Hazard: [me sano[m-me sanot]aan
 14 että .hh >@no eihän ne eihän ne eihän ne oo< mitään@
 15 ne ov_vaan tollasii likkoi .h tuskin ne sitä haluais
 16 kuulla.

Monyksikköiset vuorot ovat tyyppisiä Pyöreän pöydän keskusteluille, jossa ei vain esitetä mielipiteitä tai kannanottoja, vaan myös perustellaan ne. Hazard ensin pohjustaa ja sitten kiteyttää ajatuksensa *heitä puolustaessamme haluamme mitätöidä heidän tekonsa* (rivit 6–7). Lausuma on syntaktisessa mielessä kokonaisuus ja sen lopussa siten vuoronvaihdon mahdollistava kohta, jossa Stiller aloittaa vuoronsa kehumalla edellisessä vuorossa esitettyä näkökulmaa. Päällekkäispuhuntaa syntyy, kun Hazard jatkaa vuoroaan uudella rakenneyksiköllä (rivit 9–10). Myös puheenjohtaja aloittaa oman, niin ikään Hazardin esittämää näkökulmaa kehuvan vuoronsa kohdassa, jossa Hazardin jatkovuorosta on jäljellä pari, kolme tavua. Puheenjohtajan kehuvan kannanottovuoron saattaa laukaista Hazardin vuorossa oleva takeltelu. Toisaalta rivillä 9 olevan lausuman alussa oleva ja jonkinlaiseen yhteenvetoon viittaava *mun mielestä* saattaa auttaa puheenjohtajaa ennakoimaan Hazardin monyksikköisen vuoron loppua. Samalla se tekee Hazardin vuorosta kannanoton ja kutsuu sille jonkinlaista vahvistusta, jonkalainen puheenjohtajan vuoro on. Hazard ei kuitenkaan jää odottamaan puheenjohtajan vahvistavan vuoron loppua, vaan jatkaa vuoroaan. Siten Hazardin jatkovuoro alkaa kesken puheenjohtajan vuoron rakenneyksikön (rivi 13).

Kehuvien lausumien rakenne vaihtelee suuresti, mutta Etelämäen ym. (2013) havaintojen mukaan kehut ovat useimmiten yksinkertaisia kopulalauseita tai esimerkiksi adjektiivista ja substantiivista muodostuvia luonnehdintoja. Suomalaiset kehulausumat ovat usein persoonattomia: niissä ei ole viittauksia kehujaan. (Etelämäki ym. 2013: 464–469.) Kehuja myös usein esittää kannanottonsa yleisenä tosiasiana eikä merkitse sitä pelkästään omaksi mielipiteekseen (Etelämäki ym. 2013: 469). Tällainen on myös Stillerin adjektiivista ja substantiivista muodostuva kehuvuoro *mielenkiintonen pointti hyvä pointti* (rivi 8). Hazard jatkaa vuoroaan Stillerin samanmielisen, kehuvan vuoron päältä. Hazardin vuorossa on lieviä merkkejä ongelmallisuudesta, kuten mikrotauko ja toistoa. Ne voivat olla merkkejä puheen editoimisesta tai seurausta päällekkäispuhunnasta. Myös kehujen vastaanottaminen tai tässä tapauksessa vastaanottamatta jättäminen voi näkyä lievänä takelteluna Hazardin jatkovuorossa. Etelämäen ym. (2013) mukaan

kehut tyypillisesti joko hyväksytään tai torjutaan saman- tai erimielisyyden ilmauksilla, mutta ne voidaan vastaanottaa ja hyväksyä myös jonkinlaisella selityksellä täydennettynä (Etelämäki ym. 2013: 461, 473–475.) Hazardin päällekkäin tuotettu jatkovuoro *tää on aika monimutkainen asetelma* on jollakin tavoin selittävä: ei ole helppoa sanoa, mikä performanssiryhmän kohtalossa olisi viisainta. Kehun muotoileminen yleiseksi mielipiteeksi voi edesauttaa kehun hyväksymistä (Etelämäki ym. 2013: 476). Hazard ei eksplisiittisesti hyväksy tai torju kehua, vaan jatkaa vuoroaan kehuista huolimatta. Kehuvien vuorojen huomiotta jättäminen hyväksyy kehun samalla välttäen itsekehun (Etelämäki ym. 2013: 477).

Päällekkäisyyttä siis syntyy, kun Hazard jatkaa moniyksikköistä vuoroaan huolimatta toisten keskustelijoiden kehuista ja vahvistavista kannanottovuoroista. Kanssakustelijoiden vahvistavat kannanotot alkavat vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa tai sen tuntumassa. Toiset keskustelijat eivät osoita kilpailevansa vuorosta, joten Hazard saattaa jatkaa alkuperäistä ajatustaan päällekkäispuhunnana. Hazardin jatkovuoroissa on havaittavissa merkkejä ongelmista vuoron tuottamisessa. Ongelmat voivat aiheutua päällekkäispuhunnasta tai kehuja ja niiden vastaanottamisen synnyttämästä konfliktista: on preferoitua olla samaa mieltä edellisen puhujan kanssa, mutta preferoimaton kehua itseään.

4.4 Erimielisyyden osoittaminen

Pyöreä pöytä -ohjelmassa keskustelun institutionaalisuus näkyy siinä, että keskustelijoiden erimielisyys on odotuksenmukaista: keskusteluohjelman idea on tarkastella asioita monista eri näkökulmista. On siis odotuksenmukaista, että keskustelijat ovat keskenään eri mieltä puheena olevasta asiasta. Vakiintuneissa sosiaalisissa käytänteissä erimielisyys on kuitenkin toimintana preferoimatonta. Siksi erimieliset vuorot ja sekvenssit muotoillaan usein niin, että niissä on lievennyksiä, laajennuksia, korjausaloitteita tai niitä edeltää tauko. Erimielisen vuoron alussa saattaa olla samanmielisyyttä ilmaiseva ilmaisin tai preferoimaton toiminta saatetaan muotoilla preferoiduksi. (Pomerantz 1984: 70–74.)

Tässä luvussa esittelen neljän esimerkin avulla vuoroja, joiden päällekkäisyys näyttää kumpuavan nimenomaan vuoron erimielisestä luonteesta. Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä, PROVOKAATIO ja JOKU IHMETTELI, ensimmäiset vuorot jäävät kesken, kun niiden kanssa päällekkäin tuotetaan erimielinen vuoro. Sidnell huomauttaa, että

keskeyttäminen ei johdu esimerkiksi epäkohteliaisuudesta, vaan päällekkäin tulevan vuoron tuottaja ennakoi meneillään olevan vuoron ja estää sen jatkamisen (Sidnell 2010: 53). Päällekkäin tuotettu vuoro näyttää estävän edeltävän vuoron jatkumisen esimerkiksi siksi, että puhuja perustaa vuoronsa paikkansapitämättömille tiedoille tai muutoin kestävämmille perusteille – ainakin päällekkäin tuotetun vuoron tuottajan mielestä. Keskusteluohjelman luonteen huomioon ottaen edeltävän vuoron perusteiden kiistämisessä voi yhtä hyvin olla kyse myös vuorosta kilpailemisesta, ei pelkästään edeltävän puhujan erehtymisen oikaisemisesta.

Kahdessa jälkimmäisessä esimerkissä, MUUTKIN ja MAKSAJAT, jokainen osallistuja tuottaa vuoronsa päällekkäisyydestä huolimatta loppuun saakka. Näissä esimerkeissä erimielisyyden voi havaita muun muassa vuorojen kilpailevista piirteistä, kuten toistosta ja äänenvoimakkuuden lisäämisestä.

PROVOKAATIO-esimerkki on peräisin keskustelusta, joka käsittelee venäläisen *Pussy Riot* -performanssiryhmän provokatiivista esiintymistä. Stiller alkaa muotoilla kannanottoa, joka perustuu olettamukselle, että kirkossa esiintyneen performanssiryhmän esityksen tavoitteena oli provokaatio. Hazard on eri mieltä ryhmän tavoitteesta. Tarkastelen lähinnä Hazardin ja Stillerin vuorojen päällekkäisyyksiä, jotka alkavat riveillä 4, 9 ja 11, mutta sivuan lopuksi myös muita katkelman päällekkäispuhuntoja.

Esimerkki 27. Provokaatio. 150812 kolmas.

```

01   Stiller: jos provokaatio on niinku ainoa viesti et et y-
02           niinku et on saatava voimakas reaktio aikaiseks,
03           [.hhh ni,
04   Hazard: [>mut siitä kai tässä ei ollu kysymys
05           tai näin en ole ymmärtäny< mutta siis
06           kyllähän Jeesus oli ensimmäinen suunnannäyttäjä näissä
07           provokaatioissa kaataessaan rahavvaihtajiem
08           [pöydät että ei SIINÄ MITÄÄN,]
09   Stiller: [mutta huonostihan (.) huo]n[ostihan hänelle kävik[in.
10   Vilkkumaa: [huonf(h)ost(h)i kävif.
11   Hazard: [nii
12           [mutta kuitenkin >tavallaan aika monet allekirjottaa<,]
13   Vilkkumaa: [no (.) tavallaan huonosti mutta aa- ]
14   Hazard: kuitenkin tän< tän niinku keikan [edelleen. mm.
15   Stiller: °he he° [steitmentin, kyllä?]

```

Rivillä 4 Hazard asettuu Stillerin kanssa erimieliseksi *mutta*-alkuisella, eksplisiittisesti vastakkaisella näkemyksellä *siitä kai ei ollu kysymys*. Hazardin vuoro alkaa kahden rakenneyksikön välisessä vuorovaihdon mahdollistavassa kohdassa, jossa kahden konditionaalisisessa suhteessa olevan lauseen ensimmäinen lause on kuultu (konditionaalisisesta suhteesta ks. ISK 2004: 1080–1081). Päällekkäisyys ei näytä aiheuttavan erityisiä on-

gelmia vuorovaikutukselle ja päällekkäisyys jää lyhyeksi, sillä Stiller jättää vuoronsa kesken. Hazardin vuorossa on tiettyjä erimielisyyttä lieventäviä elementtejä, kuten modaalin *kai* sekä sävyartikkeli *-hAn* (rivit 4 ja 5). Myös rivillä 5 oleva *näin en ole ymmärtänyt* näyttäytyy jonkinlaisena lieventävänä tai selittävänä lausumana (ks. Pomerantz 1984: 70). Hazardin vuoro näyttää syntaktisesti valmiilta, mutta vuoron prosodia viittaa siihen, että vuoro jää kesken Stillerin jatkaessa vuoroaan (rivi 9). Stillerin jatkovuoro on myös erimielinen ja Hazardin tavoin hänkin aloittaa jatkovuoronsa muttasanalla. Stillerin vuoron alku sijoittuu vuoronvaihdon mahdollistavien kohtien väliin, sillä rivillä 7 olevan genetiiviattribuutin *rahanvaihtajien* pääsana on vielä kuulematta. Toisaalta pääsana *pöydät* lienee helposti ennakoitavissa, sillä Raamatun kertomus, johon Hazard viittaa, on yleisesti tunnettu ja oletettavasti myös Stillerin tiedossa. Myös Stillerin vuorossa on sävyartikkeli *-han*, joka merkitsee sanotun jollain tavoin yhteisessä tiedossa olevaksi. Hazard ja Stiller kohtelevat päällekkäisyyttä ongelmallisena, sillä Hazard korottaa ääntään (rivi 8) ja Stillerin vuorossa esiintyy toistoa (rivi 9). Erimielisyydet ilmenevät vielä rivillä 11 olevasta kolmannelta päällekkäisyydestä Hazardin ja Stillerin välillä. Hazardin vuoron alussa oleva *nii mut* -lausuma merkitsee Hazardin vuoron erimieliseksi. Vuoro alkaa Stillerin vuoron viimeisen tavun päältä eli vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumasta.

Katkelmassa on mukana myös Vilkkumaa, jonka vuorot sijoittuvat osittain päällekkäin Stillerin ja Hazardin vuorojen kanssa. Vilkkumaan päällekkäiset vuorot ovat luonteeltaan samanmielisiä (rivit 10, 13 ja 16). Rivillä 10 oleva Vilkkumaan vuoro alkaa kohdassa, jossa Hazard on juuri jättänyt vuoronsa kesken ja Stiller on toistamassa sanaa *huonostihan*. Vilkkumaan nauraen sanottu vuoro on samankaltainen Stillerin vuoron kanssa. Kun Hazard asettuu edelleen erimieliseksi Stillerin kanssa, asettuu Vilkkumaa vuorostaan samanmieliseksi Hazardin kanssa (rivi 13) lisäämällä kannanottoonsa *no*-artikkelin, joka voi viitata varauksellisuuteen (ISK 2004: 1160–1161), ja *tavallaan*-artikkelin, joka tuntuu lieventävän Vilkkumaan aiempaa kannanottoa *huonosti kävi*. Päällekkäisyys on melko pitkä, ennen kuin Vilkkumaa jättää vuoronsa kesken.

Stiller ja Hazard ovat erimielisiä provokaation ajatuksesta. Erimielisten vuorojen päällekkäisyydet alkavat pääsääntöisesti vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa tai kohdassa, jossa vuoronvaihdon mahdollistavaa kohtaa edeltävä sana on jo projisoitavissa. Erimielisyyden ilmaisemista lievennetään modaalilla ja sävyartikkeleilla. Vaikka erimielisyys onkin keskusteluohjelman kontekstissa tiettyyn mittaan saakka preferoitua toimintaa, modaalisten ja sävyartikkeleiden käyttäminen osoittaa puhujien merkitsevän

erimieliset vuoronsa preferoimattomiksi. Vuorovaikutuksessa on jonkin verran merkkejä ongelmallisuudesta, joka voi olla seurausta päällekkäispuhunnasta: Hazard korottaa ääntään (rivi 8) ja Stillerin vuoroissa esiintyy toistoa (rivi 9). Hazardin tuottama päällekkäinen vuoro muistuttaa Drew'n (2009) mainitsemaa neljättä päällekkäispuhunnan tyyppiä, jossa puhuja käytännössä keskeyttää edellisen vuoron, jonka arvelee hedelmättömäksi esimerkiksi siksi, että se perustuu väärälle tiedolle tai paikkansapitämättömälle oletukselle (Drew 2009: 90). Hazardin ensimmäinen päällekkäispuhuntana tuotettu vuoro keskeyttää Stillerin ajatuksenkehittelyn siitä, että performanssiryhmän esityksessä olisi ollut kyse pelkästä huomionhakuisesta provokaatiosta. Samalla Hazard saa vuoron itselleen ja pääsee esittämään oman näkökantansa provokaatiosta ja sen suhteesta kirkkoon tai uskontoon.

Hazardin ja Stillerin vuorojen välillä on vielä neljäs päällekkäisyys rivillä 15. Kyse on sanahausta, sillä Hazardin vuorossa esiintyy puheen editoimiseen viittaavaa toistoa ja *niinku*-partikkeli (rivi 14). Stiller tarjoaa sopivaksi arvelemaansa ilmaisua *steitmentin*, joka tulee päällekkäin Hazardin vuoron lopussa olevan adverbin *edelleen* kanssa. Sopivan sanan tarjoaminen Hazardin vuoron päältä vihjaa siitä, että Stiller jossain määrin omaksuu Hazardin näkökulman ja pyrkii osallistumaan Hazardin vuoron tuottamiseen. Niinpä viimeinen päällekkäisyys (rivi 15) muistuttaa myös luvussa 4.2 esiteltyjä tiimiytymistapauksia.

Sidnell (2010) ja Drew (2009) määrittelevät keskeyttävän vuoron siten, että se alkaa vuoronvaihdon mahdollistavien kohtien välissä. Tältä osin esimerkkini eivät täytä keskeyttävän vuoron tunnusmerkistöä. Päällekkäin tuotetut vuorot kuitenkin estävät edeltävän puhujan moniyksikköisen vuoron jatkumisen ja pysäyttävät ajatuksen kehittelyn, joten vuorovaikutuksellisesti katsoen päällekkäin tuotettujen vuorojen voi katsoa olevan keskeyttäviä. Myös seuraavassa katkelmassa ensimmäisen puhujan topiikin kehittäminen jää kesken, kun toinen puhuja aloittaa erimielisyyttä indikoivan vuoron ensimmäisen puhujan vuoron päältä. Päällekkäin tulevat vuorot implikoivat, että edeltävän puhujan tiedot eivät pidä paikkaansa. Tällaiseen tilanteeseen liittyy aina edeltävän puhujan kasvojen menettämisen mahdollisuus, joka saattaa vaikuttaa siihen, että jälkimmäinen puhuja, Uusivirta, aloittaa erimielisyyttä ilmaisevan vuoron moneen otteeseen Hazardin vuoron kanssa päällekkäin, ensin vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntuessa, sitten vuoron rakenneyksikön päältä. Esimerkki JOKU IHMETTELI on peräisin keskustelusta, jossa sivutaan yritysjohtajien ja poliitikoiden tekemiä yksityisiä taloudellisia järjestelyjä. Talouskytköksiä ja rahankeruuta on laajalti arvosteltu julkisuudessa ja

tapauksista on myös aloitettu vähintään syyteharkinta. Hazard mainitsee Ilkka Kanervan syntymäpäiväjuhlien rahoituksen ja esittää, että juhlien aikaan rahoitusjärjestelyjä ei vielä osattu epäillä, vaan varsinainen kohu asiasta nousi vasta syntymäpäivien jälkeen. Uusivirta on eri mieltä.

Esimerkki 28. Joku ihmetteli. 120912 toinen.

```

01 Hazard: ja toi Ilkka Kanervahan oli (.) oli kauheen kiinnostava
02 keissi sen takia että silloin kun ne varsinaiset
03 syntymäpäivät oli ne oli suuresti lehdissä ei mitään
04 salaista tapahtunut me kaikki tiesimme niistä paljon
05 kuvattii[n (.) oli tuhansia vieraita, .hhh]
06 Uusivirta: .hhhhh [mutta kyllä (0.4) >voin sanoa<,]
07 Hazard: nii silloin ei [kukaan tavallaan siitä ihmeteltyt että,
08 Uusivirta: [mm. ]
09 Hazard: .hhh et mää [ymmärrän,]
10 Uusivirta: [kyl silloin jo,
11 Hazard: .hh joku ihmetteli [mut, ] ((yskäisee))
12 Uusivirta: [ihmet]teli mä muistav vaan niinku,
13 Hazard: [mm.]
14 Uusivirta: [mä ] tiedän joitain ihmisiä jotka on ollu
15 esiintymispuuhissa siellä ni .hh kuulemma silloin on ollu
16 jotenki niinku vähä semmone fhh .hh hämäreperäisyhd(h)en
17 tunnelma liittyy siihenf miter rahoja on liikkunu ja,

```

Hazard kuvailee vuorossaan Ilkka Kanervan syntymäpäiväjuhlien saamaa julkisuutta ja sitä, että kaikki tapahtui ainakin näennäisen avoimesti. Uusivirta aloittaa useita erimielisyyttä implikoivia vuoroja (rivit 6, 10, 12) Hazardin moniyksikköisen vuoron päältä. Ensimmäinen päällekkäisyys (rivi 6) alkaa kohdassa, jossa syntaktisesti on vuoronvaihdon mahdollistava kohta ennen lausumaa *oli tuhansia vieraita*. Uusivirran vuoron alussa on *mutta*-konjunktio, joka viittaa erimieliseen näkemykseen. Uusivirran vuoron päällekkäisyydestä huolimatta Hazard jatkaa vuoroaan eikä osoita erityisiä merkkejä ongelmista vuoron tuottamisessa tai vuorovaikutuksessa. Pienen tauon jälkeen Uusivirta jatkaa vuoroaan modaalisella verbiliitolla *voin sanoa*. Uusivirran vuoro muodostuu siten reaktiivisesta alkuosasta ja sitä seuraavasta modaalisesta verbiliitosta. Niiden välissä oleva tauko (rivillä 6) viittaa siihen, että Uusivirta toisaalta pyrkii välttämään päällekkäispuhunutta ja siten noudattaa yksi puhuja kerrallaan -periaatetta, mutta vuoroaan jatkamalla ilmaisee kilpailevansa vuorosta. Hän ei kuitenkaan jatka vuoroaan loppuun saakka, vaikka siihen tarjoutuu mahdollisuus, kun Hazardin moniyksikköisen vuoron seuraava rakenneyksikkö tulee syntaktisessa ja semanttisessa mielessä valmiiksi (rivillä 5). Hazard jatkaa vuoroaan kiteytyksellä, jonka mukaan juhlien ajankohdan aikaan kukaan ei ihmetellyt (juhlien rahoitusta). Uusivirta tavoittelee vuoroa uudemman kerran rivillä 10. Tällä kertaa Uusivirran päällekkäisyys alkaa Hazardin vuoron rakenneyksi-

kön keskeltä. Päällekkäispuhunnan puhjetessa Hazardin lausuma *et mää ymmärrän* on keskeneräinen ja jää keskeneräiseksi niin semanttisessa, syntaktisessa kuin prosodisessa mielessä. Myös Uusivirran vuoro jää kesken. Uusivirta tuottaa vuoron alkuun adverbialilausekkeen *kyl sillon jo*, jonka Hazard täydentää verbilausekkeella *joku ihmetteli*. Uusivirta hyväksyy Hazardin tarjoaman täydennyksen toistamalla sen verbin *ihmetteli* ja jatkaa sitten vuoroaan lausumalla *mä tiedän joitain ihmisiä jotka on ollut esiintymispuuhissa siellä*. Uusivirran hyväksyntä tulee päällekkäin Hazardin vuoron lopussa olevan, varauksellisuutta implikoivan *mut*-konjunkttiivin kanssa. Jatkovuorossaan Uusivirta esittää perusteluita väitteelleen, että syntymäpäiväjuhlien rahoitusepäselvyydet ovat olleet jo juhlien aikaan tiedossa ainakin joillakuilla.

Uusivirran useat päällekkäispuhunta aloitetut mutta kesken jäävät vuorot voivat johtua tulossa olevan vuoron preferoimattomuudesta. Preferoimattomalle vuorolle tyypillisiä piirteitä ovat sanotun viivyttäminen tai lykkääminen vuoron loppupuolelle tai vuoron laajentaminen esimerkiksi selittämällä (Schegloff 2007: 67–70). On myös preferoitua, että puhuja korjaa erheensä itse. Niinpä Hazard itse tuottaa lopulta lausuman *joku ihmetteli*, joka on vastakkainen hänen aiemmin esittämänsä näkemyksen *silloin ei kukaan ihmetellyt* kanssa. Ensimmäinen Uusivirran erimielisyyttä indikoivista vuoroista alkaa vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumassa, toinen keskeltä edeltävän puhujan vuoron rakenneyksikköä. Vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan ulkopuolella tapahtuva päällekkäisyyden puhkeaminen voikin olla selvempi merkki siitä, että Uusivirta haluaa estää Hazardia jatkamasta vuoroaan tai koettaa saada tämän muuttamaan käsitystään. Päällekkäin tuotetut vuoronaloitukset johtavat lopulta siihen, että Hazard keskeyttää topiikinkehittelynsä ja tuottaa itse täydennyksen Uusivirran vuoroon. Uusivirta hyväksyy täydennyksen ja jatkaa tämän jälkeen omaa, moniyksikköistä vuoroaan Hazardin vuoron lopun päältä. Asiasta ei käydä enempää väittelyä, vaan Hazard jättää oman näkökantansa jossain määrin avoimeksi ja keskustelu jatkuu yhteisymmärryksen vallitessa.

Seuraavissa kahdessa esimerkissä on lukuisia päällekkäin tuotettuja vuoroja, jotka alkavat sekä vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa että sen ulkopuolella. Vuorojen erimielisyys näkyy muun muassa niiden kilpailevina piirteinä, kuten äänneiden venytyksenä, äänenvoimakkuuden lisäämisinä ja sanojen toistoina. Katkelma MUUTKIN on keskustelusta, jossa monen keskustelijan suulla on esitetty kritiikkiä Helsingin designpääkaupungin käytännön toteutusta kohtaan. Seppänen asettuu kuitenkin erimieliseksi muihin keskustelijoihin nähden. Katkelmassa on paljon niin samanmielisyyttä kuin eri-

mielisyyttäkin keskustelun lainehtiessa valitun aiheen ympärillä. Tarkastelen seuraavaksi lähinnä Seppäsen selvimmin erimielisiä vuoroja (rivit 8, 12, 18 ja 23), joissa hän osoittaa myös kilpailevansa vuorosta.

Esimerkki 29. Muutkin. 031012 toinen.

01 Hazard: mutta että .hh ottaen huomioon että tämä radio
 02 kuuluu muuallakin kuin Helsingissä niin hei vaan
 03 loppu-Suomi .hhh ei mitään kadeh:dittavaa tällä
 04 saral[la,
 05 Hämäläinen: [ei ta[pahtunu mitn (---)
 06 pj: [>joo ei tätä ei
 07 [kannata kadehtia ol[lenkaan joo<]
 08 Seppänen: [he:::i::: [älkääs nyt]ten,
 09 pj: [<hyvä että loppu.>]
 10 Hämäläinen: [tääll' on miljoona ihmist] sentään
 11 He- pääkaupunkiseudul[la et (---) (---)]
 12 Seppänen: [tää on Suomen pääkaupun]ki,
 13 täällon niin paljon kaikkee muutakin ettei yks
 14 disainpääkaupunkius (.)
 15 hetk[auta tä[tä kokONAISUUTTA minnekään,
 16 pj: [.mt (.)]Lah:tiki oli muuten disainpääkaupu[nki (-)
 17 Hämäläinen: [nii
 18 Seppänen: [TOTTAKAI PIE:NEmissä kaupungeissa,]
 19 pj: [älkää unohtako (.) nii (.) tää on laajemp-]
 20 Hämäläinen: [joo ne on muka- ne on mukana siinä tää ol] laajempi
 21 [joo.
 22 pj: [nii. tää o [laajempi (-) yksi Helsinki.]
 23 Seppänen: [PIE:nemmissä kaupung]eissa
 24 kaikki tällanen saattaa tuoda jotain (.) vahvaa buustia
 25 m't Helsingissä on niin paljon kaikkea muutakin että
 26 eihän se tietenkään kokonaisuudessa näy.

Hazard ja Hämäläinen vähättelevät Helsingin onnistumista design-pääkaupunkina ja puheenjohtaja esittää samansuuntaisen kannanoton. Seppänen aloittaa oman, erimielisen vuoronsa (rivi 8) keskeltä puheenjohtajan vuoroa, jonka ydin *ei kannata kadehtia* on vielä kuulematta. Seppäsen vuoron alussa on venyttäen lausuttu huomionkohdistin *hei*, jonka jälkeen hän esittää kieltävän lausuman *älkääs nytten*. Lausumassa on mukana kieltoa lieventävä sävyartikkeli *-s*. Seuraava Seppäsen vuoro (rivi 12) on kannanotto, joka on perustelu Seppäsen muiden keskustelijoiden mielipiteistä eriävälle mielipiteelle. Kannanottovuoro alkaa tavun verran ennen kohtaa, jossa Hämäläinen on saamassa syntaktisen kokonaisuuden valmiiksi. Kohtaa edeltää lievä takeltelu, kun Hämäläinen vaihtaa aloittamansa sanan sanaksi *pääkaupunkiseudulla*. Hämäläisen ja Seppäsen vuorojen päällekkäisyys jatkuu jonkin aikaa, eikä tallenteesta selviä, viekö Hämäläinen lopulta vuoronsa loppuun saakka (rivi 11). Seppänen jatkaa vuoroaan (rivi 18) ja korottaa ääntään. Äänenvoimakkuuden lisääminen voi johtua joko halusta kilpailla vuorosta, vuoron erimielisestä luonteesta tai siitä, että hetkellisesti äänessä on kolme keskustelijaa. Pu-

heenjohtaja tuottaa oletettavasti Hämmäläisen kannanottoon vielä samanmielisen vuoron, jonka aikana Seppänen jatkovuorollaan osoittaa edelleen kilpailevansa vuorosta: vuoron merkityssisällön kannalta keskeinen sana *pienemmissä* on tuotettu ääntä voimistaen sekä sanaa painottaen ja venyttäen (rivi 23). Tässä vuorossa on selvästi havaittavissa Pomerantzin (1984) mainitsemia lievän erimielisyyden piirteitä: vuoron alussa on samanmielisyttä ilmentävä elementti (*pienemmissä kaupungeissa voi tuoda buustia*), joka erotetaan varsinaisesta erimielisestä lausumasta *mutta*-sanalla (Pomerantz 1984: 72).

Katkelmassa Seppänen asettuu erimieliseksi toisten keskustelijoiden kanssa ja tuottaa erimielisiä vuoroja päällekkäispuhunnana. Osa vuoroista alkaa vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumassa, osa kesken edellisen vuoron rakenneyksikön. Vuoroissa on havaittavissa muotoiluja, kuten sävyartikkeleita tai osittaista samanmielisyttä, joilla sinänsä preferoimattomasta toiminnasta tehdään preferoidumpaa. Seppänen myös osoittaa kilpailevansa vuorosta korottamalla ääntään ja toistamalla sanoja. Muiden keskustelijoiden päällekkäin tuotetuissa vuoroissa ei näy merkkejä vuorosta kilpailemisesta tai ongelmista vuorovaikutuksessa. Aina osallistujat eivät vie vuoroaan aivan loppuun saakka, vaan heille riittää se, että vuoron ydin on tullut esiin tai ainakin tunnistettavissa (Schegloff 2000: 30). Seppänen kuitenkin jatkaa vuoroaan, vaikka sen ydinajatus (Helsingin kokoisessa kaupungissa design-pääkaupunkius ei näy) on jo tullut esiin. Jatkovuorossaan, jonka Seppänen saa kilpailun jälkeen, hän muotoilee saman ajatuksen toisin sanoin. Jatkovuoron prosodia, sen lopun laskeva intonaatio, osoittaa, että Seppänen vie vuoronsa loppuun saakka.

Katkelman vuorojen sekventiaalisessa järjestäytyneisyydessä on kiinnostavia piirteitä. Puheenjohtajan ja Hämmäläisen (ja alussa myös Hazardin) samanmielisyttä indikoivat vuorot näyttävät olevan responsiivisia keskenään ja niiden päällekkäisyys näyttää kumpuavan samanmielisyydestä. Puheenjohtaja ja Hämmäläinen muodostavat jonkinlaisen yksimielisen tiimin, jossa keskustelijat toimivat vuorovaikutuksessa yhdessä ikään kuin he olisivat yksi keskustelun osapuoli. Tällaisen tiimin jäsenten vuorot tuotetaan usein päällekkäisinä. (Vatanen 2008: 45, ks. myös tiimiytymistä käsittelevä luku 4.3). Sen sijaan Seppänen erimieliset vuorot eivät saa muilta keskustelijoilta osakseen suoraa responsiivisuutta, sen paremmin eri- kuin samanmielistäkään, vaan toiset keskustelevat keskenään ohi Seppänen erimielisten vuorojen. Seppänen jää erimielisyyksineen yksin. Pomerantzin (1984) mukaan hiljaisuus, tai kuten tässä kannanoton huomiotta jääminen, saattaa implikoida erimielisyttä (Pomerantz 1984: 76). Seppänen voi tulkita responsin

puutteen siten, että muut eivät yhdy hänen erimieliseen näkökulmaansa, ja sen vuoksi jatkaa oman näkemyksensä argumentoimista toisten keskustelijoiden vuorojen kanssa päällekkäin.

Edellisissä esimerkeissä keskustelijoiden välinen erimielisyys eksplikoidaan jollain tavoin: joko eksplisiittisesti tai esimerkiksi kontrastiivisilla ilmaisuilla. Esimerkissä MAKSAJAT erimielisyys on implisiittistä, kun kumpikin keskustelija tyytyy lähinnä painottamaan omaa argumenttiaan toistamalla sen. Tainio (1996: 93–94) kutsuu tällaista erimielisyyttä taloudelliseksi: implisiittinen erimielisyys ei vaadi selitystä eikä muita erimielisyyden ilmauksia seurakseen. Vatanen puolestaan on samanmielisiä kannanottoja tutkiessaan havainnut, että myös ymmärryksenosoituksia voi käyttää erimielisyyden osoittamiseen (Vatanen 2014: 123). Puhuja voi tällöin lisätä edeltävään kannanottoon esimerkiksi yleistyksen, täsmennyksen tai lisäyksen, tai tarjota lisätietoa ja siten osoittaa olevansa tietävämpi asiasta (Vatanen 2014: 121–122). MAKSAJAT on katkelma rahamarkkinaveroi aiheisesta keskustelusta. Seppänen ja Hämäläinen ovat olleet yhtä mieltä siitä, että odotettavissa oleva rahamarkkinaveron verokertymä jää pieneksi, samoin kuin siitä, että rahaa täytyy joka tapauksessa kerätä jostain. Yksimielisyys kääntyy kuitenkin hymyillen käydyksi kinasteluksi siitä, mitä väestöryhmää loppujen lopuksi verotetaan. Kumpikin puolustaa näkemystään omista lähtökohdistaan käsin.

Esimerkki 30. Maksajat. 031012 kolmas.

```
01 Seppänen: mutta jostain sitä rahaa pitää kerätä
02           [että (.) siitähän,
03 Hämäläinen: [no sitä kerätään eläkeläisiltä ja he he
04           fno(h)st(h)et[tiin just eläkeläisten verotusta ja.hh hef
05 Seppänen:           [fMEILTÄ YRITTÄJILTÄ (.) meiltä yrittäjiltä
06           fyrittäjiä ei ymmärretä lain[kaanf.
07 Hämäläinen:           [°joo.° he he
```

Seppänen esittää kannanoton, jonka mukaan rahaa (yhteisiä verovaroja) pitää kerätä ”jostain”. Hämäläinen aloittaa vuoronsa vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa, jossa lausuma *jostain sitä rahaa pitää kerätä* on syntaktisessa mielessä valmis. Hämäläisen vuoron alussa on *no*-partikkeli, jolla puhuja voi osoittaa jonkinlaista siirtymää tai odotuksenvastaisuutta (ISK 2004: 986–987). Partikkelin avulla voidaan myös implikoida laimeaa erimielisyyttä (Tainio 1996: 93). Seppänen jättää vuoronsa kesken (rivi 2), mutta aloittaa uuden vuoron Hämäläisen vuoron päältä (rivi 5). Seppänen ilmaisee kilpailevansa vuorosta lisäämällä äänenvoimakkuuttaan ja toistamalla vuoron alun. Hämäläisen vuoro jää kesken, mikä näkyy vuoron lopussa olevasta *ja*-partikkelista sekä tasai-

sesta intonaatiosta. Keskeytys voi johtua Seppäsen päällekkäispuhunnasta tai Hämäläisen nauramisesta. Myös Seppäsen äänessä on havaittavissa hymyilyä. Hämäläinen tuottaa vielä vaimean, samanmielisyyttä implikoivan partikkelivuoron *joo* ja naurahtaa vuoron lopuksi. Seppäsen vuorossa esiintyy sävyartikkeli *-hAn*, jolla väitelauseessa voidaan merkitä lauseen sisältämä väite itsestään selväksi tosiasiaksi. Sävyartikkeli implikoi sitä, että Seppänen asettuu verouudistuksen syistä puhuttaessa tietävämmäksi tai ainakin yhtä tietäväksi osapuoleksi kuin Hämäläinen. Seppänen myös korottaa ääntään (rivi 5) ja saattaa näin ilmaista paitsi vuorosta kilpailemista myös omaa tietämystään puheenaolevasta asiasta.

Seppänen ei vuorossaan varsinaisesti kiistä Hämäläisen esittämää ajatusta (eläkeläisiä verotetaan), vaan tuo keskusteluun oman näkemyksensä (myös yrittäjiä verotetaan). Seppäsen vuoroa voi kuitenkin pitää kilpailevana, sillä se alkaa kesken Hämäläisen vuoron rakenneyksikön ja tuotetaan ääntä voimistaen. Seppänen myös toistaa vuoron alun. Päällekkäin tuotetut jaksot lausutaan selvästi hymyilevällä äänellä ja Hämäläinen myös nauraa vuoroaan tuottaessaan.

Arkikeskustelussa erimieliset vuorot muotoillaan usein preferoiduiksi tai niitä edeltää esimerkiksi lievä samanmielinen ilmaus, kuten *niin*. Tarkastelemissani esimerkeissä on havaittavissa, että keskustelijat merkitsevät erimieliset vuoronsa preferoimattomiksi käyttämällä lieventäviä keinoja, kuten modaalisia tai sävyartikkeleita. Varsinaisten erimielisyyksien sijasta voisikin puhua ehkä toisistaan eroavista mielipiteistä: ohjelmaformaatin luonteeseen kuuluu, että keskustelijat esittävät puheenaolevasta asiasta erilaisia ja uusia näkökantoja sen sijaan, että pyrkisivät varsinaisesti kumoamaan toistensa käsitykset. Uudenlaisen, edeltävästä vuorosta eroavan mielipiteen tuottaminen on tässä kontekstissa preferoitua toimintaa, jota ei tarvitse kovin näkyvästi lieventää. Erimieliset vuorot alkavat usein vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa tai sellaiseksi tulkittavan kohdan tuntumassa, mutta myös edeltävän vuoron rakenneyksikön keskeltä silloin, kun erimielisyys näyttää korostuvan. Päällekkäisyys voi siten toimia yhtenä keinona ilmaista puhujan halua vihjata ongelmista, esimerkiksi virheellisestä tiedosta, edeltävässä vuorossa.

4.5 Huumorivuorot

Pyöreä pöytä -ohjelmassa esiintyy usein tilanteita, joissa osallistujat nauravat tai jotka muuten ovat tulkittavissa humoristisiksi. Rajanveto vakavan ja ei-vakavan puheen välil-

lä on vaikeaa, sillä vakavuus tai ei-vakavuus ovat kunakin hetkenä neuvoteltavissa olevia kategorioita (Haakana 1993: 35; Haakana 1996: 359). Selvimmin tilanteen paljastaa vitsikkääksi tai humoristiseksi nauru tai sanotun eksplikoiminen vitsiksi. Spontaani huumori⁹, joka syntyy juuri keskustelutilanteessa, voi kuitenkin olla sellaista, että se avautuu vain keskustelun osapuolille, ei esimerkiksi tutkijalle. Se on luonteeltaan kontekstuaalista (Haakana 1993: 44).

Tähän lukuun olen koonnut sellaisia esimerkkejä, joissa keskustelijat ovat aloitteellisia tilanteen kääntämisessä selvästi leikilliseen suuntaan. Leikillisuus ilmenee yhden tai useamman osallistujan naurusta. Myös puheenjohtaja on mukana esimerkeissä, mutta tulkintani mukaan näissä katkelmissa hänen roolinsa on lähempänä keskusteluun osallistujan kuin puheenjohtajan roolia. Luvussa 3.4 olen tarkastellut sellaisia tilanteita, joissa puheenjohtaja näyttää päällekkäin tuotettujen humorististen päällekkäisten vuorojen avulla ohjailevan keskustelua, ratkovan hankalia tilanteita tai muutoin toteuttavan rooliaan puheenjohtajana. Huumoriin liittyy aina myös väärinymmärryksen vaara: kansakeskustelijan yritys lyödä leikiksi saattaa vaikuttaa yritykseltä mitätöidä toisen keskustelijan sanoma. Huumorin voi nähdä jonkinlaisena kritiikkinä toisen puhujan vakavuutta kohtaan tai keinona torjua toisen rakentamaa auktoriteettiasemaa (Haakana 1993: 66, 101). Aineistoni perusteella näyttää siltä, että puheenjohtaja kääntää tilanteen humoristiseksi selvästi useammin kuin joku keskustelijoista. Onkin mahdollista, että keskustelijat jossain määrin välttävät keskinäistä huumoria väärinymmärryksen pelossa.

Katkelmassa KESKINKERTAINEN keskustelijat arvioivat Suomen olympiajoukkueen menestystä juuri päättyneissä Lontoon kesäolympialaisissa. Puheenjohtaja on ilmaissut pettymyksensä Suomen joukkueen menestykseen. Hazard puolestaan on luonnehtinut menestystä ”ihan kivaksi”. Katkelmassa Hazard puolustaa sanavalintaansa, ja Stiller asettuu keskustelussa Hazardin puolelle puheenjohtajaa vastaan. Liioittelun kautta keskustelu liukuu yleiseksi nauruksi. Tarkastelen tässä erityisesti Stillerin päällekkäin tuottamia vuoroja (rivit 4, 10, 14 ja 17), joissa on piirteitä niin samanmielisyydestä kuin kilpailunhalustakin. Katkelman sävy huomioiden vuorovaikutustilannetta luonnehtinee kuitenkin pyrkimys humoristisuuteen ja sen varjolla tehtyyn, vakavaksikin tulkittavaan kysymykseen.

⁹ Spontaanista huumorista ja standardihuumorista ks. esim. Haakana 1996: 361–362, Haakana 1995: 365–367.

Esimerkki 31. Keskinäinen. 150812 ensimmäinen.

01 Hazard: käsittääkseni meitähän on siis viisi miljoonaa,
 02 nii eikös me pärjätty fiinan kiv(h)as(h)ti .hh
 03 [tämmönen jälkitunnelma [minulle jäif;] krhm
 04 Stiller: [nii. (0.7) .hh [mi- MIKS PI]täisi
 05 olla tätä parempaa menestystä.
 06 pj: te te @tyy[dytte #keskinäisyyteen#@.]
 07 Hazard: [°nih° .hhh ehshshshh,]
 08 °#ei [vaan#°
 09 pj: [tää o iha (-),
 10 Stiller: [MITÄ (.) PAHAA (.) [PAULI (.) ON (.) keskinä-,
 11 Hazard: [ha ha ha
 12 Vilkkumaa: [ha ha ha
 13 pj: [shshshha ha ha ha ha ha ha ha
 14 Stiller: KATSO min[ua.
 15 Vilkkumaa: [ha ha ha
 16 pj: [ha ha ha
 17 Stiller: >@IHA[HYVÄ jätkä<@.
 18 Vilkkumaa: [ha ha ha
 19 pj: [ha ha ha

Stiller aloittaa oman vuoronsa (rivi 4) samanmielisyyttä osoittavalla *nii*-partikkelilla Hazardin vuoron päältä vuoronvaihdon mahdollistavasta kohdasta, sillä Hazardin vuoron rakenneyksikkö näyttää olevan sekä semanttisessa että leksikaalisessa mielessä valmis. Hazard kuitenkin jatkaa vuoroaan uudella, lisäävällä rakenneyksiköllä *tämmöinen jälkitunnelma minulle jäi*. Stillerin vuorossa on pitkätkö tauko lisäyksen aikana, jonka jälkeen hän jatkaa vuoroaan Hazardin lisäyksen lopun päältä (rivi 4). Stillerin jatkovuorossa on merkkejä ongelmallisuudesta tai kilpailusta: hän takeltelee ja lisää äänenvoimakkuuttaan.

Stiller aloittaa toisen, korotetulla äänellä tuotetun vuoronsa (rivi 10) yhtä aikaa puheenjohtajan vuoron kanssa Hazardin vuoron päältä kohdassa, jossa Hazardin vuoron rakenneyksikkö näyttää olevan kesken (rivi 8). Tähän viittaa kesken jäävä *ei vaan*, joka esiintyy yleensä lausumanalkuisena (ISK 2004: 1052–1053). Sekä puheenjohtaja että Hazard jättävät vuoronsa kesken, kun Stiller korostaa sanottavaansa paitsi voimistamalla ääntään myös pitämällä mikrotaukoja sanojen välissä. Muut keskustelijat tuottavat nauruvuorot Stillerin vuoron päälle. Nauruvuorot alkavat kohdassa, jossa Stillerin kysymyksestä *mitä paha on keskinäisyydessä* on kuultu vasta kaksi sanaa, mutta mahdollisesti jo näiden sanojen teatraalinen prosodia laukaisee nauruvuorot. On myös mahdollista, että radionkuuntelijalle välittymättä jäävä Stillerin nonverbaalinen viestintä laukaisee muiden keskustelijoiden samanaikaiset nauruvuorot.

Huumoria indikoivia merkkejä on paljon. Katkelman alussa Hazard naurahtelee. Puheenjohtajan vuoro rivillä 7 on lausuttu teatraalisella äänellä, samoin osa Stillerin vuoroista. Tilanteen humoristista virittyneisyyttä lisäävät myös sananvaihdon henkilö-

kohtaiset piirteet: Stiller paitsi puhuttelee puheenjohtajaa etunimeltä (rivi 10) kehottaa lisäksi katsomaan itseään (rivi 14). Vaikka humoristinen vire on vallalla koko katkelman ajan, muodostaa puheenjohtajan käyttämä sana *keskinkertainen* jonkinlaisen kulminaatiopisteen. Se tarjoaa Stillerille tilaisuuden provosoitua ja sysätä keskustelu lopullisesti huumorin puolelle äänekkäällä, kaikkien muiden keskustelijoiden tuottamien vuorojen päälle puhutulla vuorolla. Tekemällä itsestään esimerkin Stiller vaatii puheenjohtajaa tilille tämän käyttämästä sanasta. Samalla huumorilla ajetaan myös vakavaa asiaa: kysymys keskinkertaisuudesta ja siitä, riittääkö se, on pohtimisen arvoinen. Huumori ja vakava eivät olekaan vastakkaisia kategorioita, vaan usein keskenään vuorovaikutuksessa. Huumorin avulla voidaan esittää vakaviakin asioita tai tuoda esiin sellaisia seikkoja, joita muutoin on vaikea ilmaista. (Haakana 1993: 104.)

Useimmissa humoristisiksi tulkittavissa tilanteissa kaikki keskustelijat orientoituvat tilanteen humoristisuuteen. Aineistossa on myös esimerkki, jossa puheenjohtaja merkitsee tilanteen humoristiseksi nauramalla, mutta keskustelija kieltäytyy menemästä mukaan huumorimoodiin. Tällaista orientoitumista vakavaan (ks. Haakana 1993: 12) kuvaa esimerkki TEHDÄÄN SELVÄÄ, joka on peräisin aivan keskustelun alkupuolelta. Uusivirta alkaa pohjustaa valitsemaansa keskustelunaihetta, joka liittyy tekeillä olevaan eduskunnan tulevaisuusselontekoon. Keskustelunaiheen alustaminen saa kuitenkin toisenlaisen sävyn, kun Uusivirta kääntää tulevaisuusselonteon muotoon ”tehdä selvää tulevaisuudesta” ja havainnollistaa vitsiään matkimalla konetuliaseen ääntä. Seppänen esittää pyynnön, joka alkaa Uusivirran vuoron päältä. Seppäsen vuoro tyrehdyttää pilailun alkuunsa.

Esimerkki 32. Tehdään selvää.120912 kolmas.

```

01 Uusivirta: TEHDÄÄN SELVÄÄ tulevaisuudesta otetaan
02           @ratatatatatatatata[tatatatata@ fhhhhhf
03           pj: [he he he he he he
04 Uusivirta: si[tähän se tarkoittaa,]
05 Seppänen: [<voitko> selittää] meille (.)
06           vähemmän asioista [perillä [oleville [mistä] on kysymys.
07           Hazard: [fmhef.
08           pj: [he he he
10 Uusivirta: [okei. ]
11           no siis <tulevaisuusselonteko> (.) sehän on,
```

Puheenjohtajan nauruvuoro (rivi 3) alkaa Uusivirran vuoron päältä, mikä on preferoitua. Nauruvuorot ilmaisevat hyväksyntää ja samanmielisyyttä etenkin silloin, kun ne alkavat edeltävän vuoron rakenneyksikön päältä (Jefferson ym. 1987: 156). Muut keskustelijat

eivät yhdy puheenjohtajan nauruun. Uusivirta jatkaa vuoroaan lisäyksellä *sitähän se tarkoittaa* (rivi 4). Seppänen esittää verbialkuisen vaihtoehtokysymyksen (rivi 5), joka funktioltaan on pyyntö tai kehotus. Seppäsen vuoro alkaa vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa, sillä Uusivirran tuottamasta lisäyksestä (rivi 4) on kuultu vasta tavun verran. Seppäsen vuorossa on mikrotauko adverbiaalilausekkeessa ennen ilmausta *vähemmän asioista perillä oleville*, joka on tulkittavissa itsensä vähättelyksi. Tauko voi viitata ongelmallisuuteen esimerkiksi siksi, että Seppänen on havainnut puhuvansa päällekkäin Uusivirran tuottaman lisäyksen kanssa. Toisaalta Seppäsen vuoron alun painokas ja hidas prosodia tekee päällekkäisyydestä jollain tavoin tarkoitushakuisen: päällekkäisyyden tavoitteena voi olla estää vitsailun jatkuminen ja siten keskeyttää Uusivirta tai estää häntä jatkamasta vuoroaan. Kysymyksen alussa on modaalinen *voida*-verbi, joka antaa kysymykselle ainakin päällisin puolin kohteliaan sävyn. Ollakseen pyyntö se voisi kuitenkin olla kohteliaamminkin muotoiltu esimerkiksi konditionaalimuotoisella verbillä *voisitko*.

Kaikki muut läsnäolijat tuottavat jotakin Seppäsen vuoron päälle: Hazard hymähtää, puheenjohtaja nauraa ja Uusivirta asettuu Seppäsen vuoron vastaanottajaksi sanomalla *okei* (rivi 10), jonka jälkeen noudattaa kehotusta. On tulkinnanvaraista, mille Hazard hymähtää. Jos hymähdys on tarkoitettu Uusivirran esityksen jälkijäseneksi, se osoittaa samankaltaista orientaatiota Uusivirran esityksen humoristisuuteen kuin puheenjohtajan nauru. Jos taas hymähdys on reaktio Seppäsen vuoroon, se saattaa viitata siihen, että Hazard näkee Seppäsen vakavan orientaation humoristisena. Hymähdys merkitsisi siis jonkinlaista Seppäsen vakavuuden kritiikkiä (ks. Haakana 1993: s. 66, Haakana 1995: 369). Haakanan mukaan ulospääsy sellaisista ongelmakohdista, joissa puhujien vakava ja huumoriorientaatio menevät ristiin, on usein yhdessä nauraminen (Haakana 1993: 128). Tässä niin ei käy, vaan tilanne vakavoituu nopeasti Uusivirran alkaessa alustaa valitsemaansa aihetta.

Esimerkki tarjoaa siis useita tulkintavaihtoehtoja päällekkäin tuotetuille vuoroille. Puheenjohtaja orientoituu Uusivirran pelleilyyn humoristisesti, Seppänen vakavasti. Seppäsen tuottama vakavaa orientaatiota osoittava vuoro alkaa vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa toisin kuin puheenjohtajan humoristista orientaatiota ilmentävä nauruvuoro. Hazard osoittaa orientoituvansa humoristisesti joko Uusivirran pelleilyyn tai Seppäsen vakavuuteen. Jälkimmäisessä tulkinnassa huumori näyttäytyy vakavan kritiikkinä.

4.6 Yhteenveto

Tässä luvussa olen tarkastellut keskustelijoiden keskinäisiä päällekkäispuhunta tapauksia ja niitä vuorovaikutuksellisia piirteitä ja ilmiöitä, joita päällekkäispuhunta tilanteista on löydettävissä. Päällekkäispuhuntaa esiintyy keskustelijoiden välillä korjausaloitteiden, kuten tarkistuskysymysten ja sanahaussa auttamisen yhteydessä, tiimiytymispyrkimysten yhteydessä ja osoitettaessa saman- tai erimielisyyttä. Päällekkäisyyttä voi esiintyä joko korjaussekvenssin aloittavan tai lopettavan vuoron yhteydessä. Päällekkäisillä vuoroilla ilmaistaan myös puhujan orientaatiota tilanteen humoristisuuteen tai vakavuuteen.

Päällekkäin tuottamallaan vuorolla toinen keskustelija voi tavoitella myös osallistumista meneillään olevan vuoron tuottamiseen. Tiimiytymään pyrkiviä vuoroja voi leimata samanmielisyys tai samankaltainen kokemus edellisen vuoron kanssa. Keskustelijat käyttävät päällekkäispuhuntaa toisaalta tavoitellessaan osallistumista vuoron tuottamiseen, toisaalta pyrkiessään torjumaan tiimiytymispyrkimykset tai ainakin alleviivaamaan omaa episteemistä statusta puheena olevasta asiasta.

Päällekkäispuhuntaa syntyy, kun edeltävän vuoron tuottaja ohittaa samanmielisen kannanoton tai jättää kehuvat vuorot huomiotta ja jatkaa omaa vuoroaan. Vuorovaikutuksellisilta teoiltaan päällekkäin tuotetut vuorot ilmaisevat ymmärrystä edeltävää vuoroa kohtaan, mutta ne voivat vihjata myös vastaanottajan episteemisestä pääsystä puheena olevaan asiaan. Päällekkäinen puhunta ei näytä tuottavan erityisiä ongelmia vuorovaikutukselle tai ongelmat vuorovaikutuksessa voivat johtua päällekkäin tuotetun vuoron kehuvaista luonteesta.

On luonnollista, että monenkeskisessä keskustelussa vuoroista käydään jatkuvaa kilpailua. Tämä kilpailu voi ilmetä siten, että vuoroa tavoitteleva puhuja ennakoi edeltävän vuoron päättymisen ja aloittaa oman vuoronsa jo edeltävän vuoron loppuosan päältä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että keskustelijat hyödyntävät päällekkäistä puhuntaa myös yhtenä vuorovaikuttamisen keinona. Esimerkiksi jo ennen vuoronvaihdon mahdollistavaa kohtaa puhkeava vuoro voi olla merkki keskustelijoiden yhteisestä mielipiteestä. Päällekkäinen vuoro voi vihjata myös sanojansa erimielisyydestä edeltävän vuoron tuottajan kanssa. Päällekkäin tuotetuilla vuoroilla keskustelija estää edeltävää puhua jatkamasta vuoroaan ja saa tämän itse kyseenalaistamaan omat väittämänsä. Päällekkäisyys voi siten olla yksi vuorovaikutuksellinen keino, jolla puhujaa vihjaa edeltävässä vuorossa olleesta ongelmasta, kuten esimerkiksi virheellisestä tiedosta.

Monenkeskisessä keskustelussa voi käydä niinkin, että osa keskustelijoista alkaa käydä kahdenvälistä keskustelua keskenään ohittaen kokonaan yhden keskustelijan vuorot. Tällainen hiljaisuus saattaa kutsua ohitetun keskustelijan jatkamaan oman näkemyksensä argumentointia niin, että tuloksena on useita pitkiäkin päällekkäispuhuntoja. Myös huumorijaksoissa päällekkäispuhunta on usein väistämätöntä: päällekkäisyys on luonteenomaista esimerkiksi nauruvuoroille.

Radio-ohjelman väittelyhenkinen luonne edellyttää, että puheena olevista aiheista esitetään erilaisia, vastakkaisiakin näkökulmia. Kun samalla keskustelijat oletettavasti pyrkivät välttämään tilanteita, joissa omat tai keskustelukumppanin kasvot olisivat uhattuina, joudutaan turvautumaan hienovaraisiin keinoihin käydä kilpailua vuoroista tai osoittaa erimielisyyttä. Päällekkäispuhunta ja sen ajoittaminen toimii yhtenä tällaisena vuorovaikuttamisen keinona.

5 Rakenteellisia päällekkäispuhuntoja

Tässä luvussa käsittelen rakenteellisiksi luokittelemiani päällekkäisyyksiä, jotka eivät selity päällekkäin tuotetun vuoron vuorovaikutuksellisella luonteella. Tällaiset päällekkäispuhuntatilanteet pohjautuvat vuorottelun rakenteisiin ja ne ovat yleisiä ja usein ongelmattomia. Havaintojeni mukaan keskustelijat kohtelevat tällaisia tilanteita toisinaan kuitenkin myös ongelmallisina.

Rakenteelliset päällekkäisyydet sijoittuvat usein vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumaan. Olen luokitellut tarkastelemani päällekkäisyydet kolmeen ryhmään: vuoronloppuiset päällekkäisyydet (luku 5.1), kuorovastaukset (luku 5.2) ja itsevalintatilanteet (luku 5.3). Havainnoin kaikissa lukuun kuuluvissa esimerkkikatkelmissa sitä, missä vaiheessa päällekkäispuhunta alkaa ja miten se lopulta päättyy. Toisaalta huomioni kohdistuu myös siihen, millä tavoin päällekkäispuhunnan ongelmattomuus tulee keskustelijoiden toiminnan kautta esimerkitapauksissa ilmi.

5.1 Vuoronloppuisia päällekkäisyyksiä

Sujuvana vuorotteluna pidetään sellaista keskustelua, jossa seuraava puhuja aloittaa vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa tai sen tuntumassa. Tällä tarkoitetaan sitä, että seuraava vuoro alkaa heti tai pian sen jälkeen, kun edeltävä vuoro on loppunut.¹⁰ Vuorottelua pidetään sujuvana myös silloin, kun puhuja aloittaa vuoronsa aivan edeltävän vuoron lopun päältä eivätkä puhujat näytä kiinnittävän päällekkäisyyteen erityistä huomiota.

Esimerkki HUOMENNA on jääkiekon SM-liigaa sivuavasta keskustelusta. Uusivirta ei ole aivan varma siitä, minä päivänä liigakausi alkaa. Puheenjohtaja ennakoi Uusivirran tulossa olevan kysymyksen ja tuottaa vastauksen jo ennen kysyvää *vai*-partikkelia. Puheenjohtajan päällekkäin tuotettu vastaus alkaa vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumassa.

Esimerkki 33. Huomenna. 120912 ensimmäinen.

```
01 Uusivirta: eikö se nimenomaan ole (.) oikea ajotus kun nythän siis
02           mun käsitys on se h.hh että sm-liiga on juuri (.)
03           <starttaa[massa>? vai,
04           pj:           [huomenna,
```

¹⁰ Vuorottelujäsenyksenestä tarkemmin ks. luku 2.1

Uusivirran vuorossa on vihjeitä epävarmuudesta, kuten kysyvä lauseenalkuinen eikä sekä viittaus omiin tietoihin *mun käsitys*. Lausumaa *sm-liiga on juuri* seuraava mikrotauko kutsuu muita keskustelijoita täydentämään vuoro tai ainakin osallistumaan sen tuottamiseen (ks. Szczepek 2000: 26–32). Myös hidastellen lausuttu sana *starttaamassa* viittaa jonkinlaiseen epävarmuuteen. Puheenjohtaja projisoi Uusivirran vuorossa piilevän ongelman ja aloittaa vuoronsa kesken Uusivirran hitaasti lausutun sanan vahvistamalla Uusivirran tiedot: liigakausi on alkamassa keskustelua seuraavana päivänä.

Esimerkki SUOMALAISET on peräisin keskusteluosuudesta, jossa Vilkkumaa luettelee Richard D. Lewisin teoksesta *Finland, Cultural Lone Wolf* poimimiaan sitaatteja. Sitaateissa kuvaillaan kirjoittajan mielestä suomalaisille tyypillisiä piirteitä. Seppänen ja puheenjohtaja osallistuvat keskusteluun esittämällä omia kannanottojaan ja kommenttejaan Vilkkumaan siteeraamiin kirjailijan näkemyksiin. Katkelmassa on lukuisia vuoronloppuisia päällekkäisyyksiä.

Esimerkki 34. Suomalaiset. 290812 ensimmäinen.

```

01 Vilkkumaa: >öö suomalaiset ovat raivoisa-< a idni- individualisteja
02           mutta samalla pelkäävät koko ajan että mitä muut
03           ajattelevat minusta.
04           (.)
05           [ristiriita?]
06           pj: [jotkut on?] kyllä?
07 Vilkkumaa: suomalaiset haluavat >epätoivoisesti olla< pidettyjä
08           mutta eivät (.) tee elettäkään
09           hurm#atakseen ketä[än#;
10           pj:           [mhy [mhy
11 Seppänen:           [mhe [mhe
12 Vilkkumaa:           [tunnustan?
13           pj: <tun[nustan>. ]
14 Vilkkumaa: .hh [suomalaiset ra]kastavat maataan
15           mutta puhuvat harvoin hyvää siitä.
16           pj: tunnust[an.
17 Vilkkumaa:           [.hhh öö >suomalaiset ovat lämpimiä ihmisiä<
18           (.) mutta kaipaavat
19           yksinäisyyt[tä.
20           pj:           [fe:n tunnust[a.£
21 Seppänen:           [kuka ol lämmin [ihminen.=
22 Vilkkumaa:           [HA HA HA [HA
23           pj:           =[ei
24           kukaan meistä ei oo lämmin.

```

Vilkkumaa lukee kaikkiaan neljä sitaattia (alkavat riveiltä 1, 7, 14 ja 17), joihin puheenjohtaja ja Seppänen tuottavat erilaisia jälkijäseniä: osa vastauksista on leksikaalisia, osa nauruvuoroja. Kaikki Vilkkumaan, puheenjohtajan ja Seppäsen päällekkäiset vuorot alkavat vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumassa. Mikrotauko (rivi 4) ennen Vilkkumaan ensimmäistä lisäystä näyttää viittaavan vuorottelujärjestelmän sääntöön,

jonka mukaan ensimmäinen puhuja voi jatkaa silloin, kun kukaan toinen ei ota vuoroa itselleen (vuorottelujärjestelmän säännöistä ks. luku 2.1). Koska kukaan keskustelijoista ei heti tuota kannanottoa tai kommenttia Vilkkumaan lukemaan sitaattiin, Vilkkumaa tuottaa sellaisen itse. Päällekkäisyyttä syntyy, kun puheenjohtaja aloittaa oman vuoronsa (rivi 6) lisäyksen kanssa samanaikaisesti. Samankaltainen tilanne toistuu seuraavassa vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa (rivi 9), kun puheenjohtaja ja Seppänen tuottavat nauruvuorot mutta eivät sanallista kommenttia Vilkkumaan lukemaan sitaattiin. Nauruvuorot ovat riittämättömiä keskustelun viemiseksi eteenpäin, sillä Vilkkumaan lukema sitaatti luo odotuksen jonkinlaisesta kannanotosta tai kommentista, jollaiseksi pelkkä nauru ei riitä. Niinpä Vilkkumaa noudattaa vuorottelujärjestelmän viimeistä sääntöä (ks. luku 2.1) ja valitsee itsensä puhujaksi tuottamalla eräänlaisen mallivastauksen *tunnustan* (rivi 12). Puheenjohtaja tarttuu Vilkkumaan tuottamaan mallivastaukseen ja toistaa sen rivillä 13 ja 16, ja varioi sitä myös kielteisessä muodossa rivillä 20.

Vilkkumaan, puheenjohtajan ja Seppäsen vuorojen vaihtuminen sujuu enimmäkseen sujuvasti eli siten, että vuorojen väleissä ei ole pitkiä taukoja ja enimmäkseen vain yksi ihminen kerrallaan puhuu. Vilkkumaan lukemat sitaatit perustuvat kirjoitettuun tekstiin, jossa ei ole samanlaista prosessimaisuutta kuin puheessa. Siten kuulijoiden saattaa olla helpompi ennakoida, milloin Vilkkumaan lausuma on syntaktisesti ja semanttisesti valmis. Myös sitaattien laskeva intonaatio tukee tulkintaa, jonka mukaan vuoronvaihdon mahdollistava kohta on lähellä. Puhujat eivät näytä kohtelevan päällekkäisyyttä ongelmallisena. Ongelmallisuuteen ei viittaa edes puheenjohtajan vuoronalkuinen äänten venytys (rivi 20), vaan lausuman äänensävy ja intonaatio vihjaa pikemminkin leikillisyyden tavoittelusta.

Katkelmassa, varsinkin sen loppuosassa, on havaittavissa rytmistä toistuvuutta, kun Vilkkumaan lukemaa sitaattia seuraavat puheenjohtajan ja Seppäsen tuottamat jälkijäsenet. Katkelman alussa rytmitys hiukan ontuu, mutta kun keskustelijat alkavat seurata Vilkkumaan esimerkkivastauksia, niin yhteinen rytmi alkaa löytyä. Tällaista rytmillisen yhteistyön esiintymistä ovat tutkineet mm. Auer, Couper-Kuhlen & Müller (1999). Kuten tässäkin on havaittavissa, yhteisen rytmien luominen ei ole sattumaa, vaan yhteistyön tulosta (Auer ym. 1999: 58–65). Tunnistettava rytmi auttaa myös sanottavan ennakoinnissa (Auer ym. 1999: 15).

Vuoronloppuiset päällekkäisyydet ovat pituudeltaan yleensä yhden tai kahden tavun mittaisia. Omassa aineistossani useimmat vuoronloppuiset ja ongelmattomat päällekkäisyydet näyttävät olevan tätä pidempiä. Tämä voi johtua siitä, että tavoitellessaan

seuraavaa vuoroa tilanteessa, jossa puhujaa ei ole nimetty, osallistujan täytyy aloittaa ajoissa, ennen kuin noudatetaan vuorottelujärjestelmän seuraavaa sääntöä, jossa ensimmäinen puhuja jatkaa (Sidnell 2010: 44). Varsinkin tilanteissa, joissa on enemmän kuin kaksi osallistujaa, voi osallistujilla olla suurempi tarve aloittaa oma vuoro varhain, jopa ennen edellisen vuoron varsinaista lopetuskohtaa. Kilpailu seuraavasta vuorosta näkyisi siis siten, että oma vuoro pyritään aloittamaan mahdollisimman aikaisin.

Esimerkki MENESTYS on keskustelusta, joka käsittelee olympiakisoja. Stiller etsii syitä suomalaisten heikkoon menestykseen ja pohtii keinoja menestyä paremmin. Tällaiseksi keinoksi Stiller esittää sitä, että suomalaiset keskittyisivät lajeihin, jotka edellyttävät erityisiä pelivälineitä. Puheenjohtaja muistuttaa Stilleriä tämän aiemmin esittämästä mielipiteestä, jonka mukaan menestyksellä ei ole merkitystä. Stiller myöntelee. Katkelmassa on kaksi vuoronloppuista päällekkäisyyttä.

Esimerkki 35. Menestys. 150812 ensimmäinen.

```
01   Stiller: .hhhh öö ka- ei kannata keskittyä nyt mihinkään sellaseel
02           laj- jos sitä menestystä haluaa missä on yks- liian
03           yksinkertaset peli[vä]lineet.
04           pj:           [mut sähä sanoit että sillei oo väliä
05           tuleeko me[nestystä.
06   Stiller:           [e:ij:ole (. )°e:ij:ole°. (.) mulle ihan sama.
```

Puheenjohtajan päällekkäin tuotettu vuoro (rivi 4) alkaa läheltä Stillerin vuoron loppua, mutta kuitenkin kohdassa, joka on melko kaukana vuoronvaihdon mahdollistavasta kohdasta. Päällekkäin tuotetun vuoron alle jää kokonainen kolmitavuinen sana *välineet*. Samaa sanaa on käytetty keskustelussa jo kahdesti ennen esimerkkikatkelmaa, joten se on melko helposti puheenjohtajan ennakoitavissa. Keskustelijat eivät näytä kohtelevan päällekkäisyyttä ongelmallisena ja lauseen loppua kohti laskevasta intonaatiosta päätellen kumpikin puhuja vie vuoronsa loppuun.

Katkelman toinen vuoronloppuinen päällekkäisyys alkaa rivillä 6, kun Stiller aloittaa vuoronsa puheenjohtajan vuoron päältä. Päällekkäisyys on tälläkin kertaa kolmen tavun mittainen. Tässäkin sanan loppu on projisoitavissa, sillä ilmaisusta *tulla menestystä* on jo kuultu ensimmäinen sana kokonaan ja toisesta sanasta tavun verran. Ennakointia helpottaa sekin, että aiheesta (menestymisen tärkeys tai merkityksettömyys) on puhuttu jo katkelmaa edeltävässä keskustelussa, mihin myös puheenjohtaja vuorosaan viittaa. Vuoronsa aluksi (rivi 6) Stiller toistaa ilmaisun *ei ole*. Toisto voi ilmentää päällekkäisyyden synnyttämää ongelmallisuutta, mutta se voi olla merkki myös vakuuttelusta ja samanmielisyydestä. Stillerin päällekkäin tuotettu vuoro on luonteeltaan sa-

manmielinen edeltävän vuoron kanssa. Vatanen on väitöskirjatutkimuksessaan havainnut, että varhainen päällekkäisyyden puhkeaminen voi olla osoitus osallistujien harjoittamasta yhteistyöstä ja mielipiteestä, jonka molemmat jakavat (Vatanen 2014: 142–147). Jälkimmäinen päällekkäisyys on siten tulkittavissa joko rakenteelliseksi tai vuoron vuorovaikutuksellisella luonteella selittyväksi.¹¹

Toisin kuin kirjoitus, puhe on tyypillisesti prosessimaista ja lauseenrajat siten potentiaalisia. Puhuja voi jatkaa lauseen muotoista lausumaansa lisäämällä siihen uuden elementin, esimerkiksi adverbiaalinen, jota aiemmin sanottu ei projisoi. Sellaiset vuoronlopun loput, joissa viimeistä äännettä venytetään tai joissa on jälkilisäys, ovat erityisen alttiita päällekkäisyyksille. (Drew 2009: 81–84, Sidnell 2010: 44, ks. myös ISK 2004: 966–968.) Myös Schegloff toteaa, että pidemmät päällekkäisyydet voivat johtua siitä, että toinen osallistuja arvioi väärin edeltävän vuoron lopetuksen ja sen vuoksi aloittaa oman vuoronsa toisen puhujan vuoron kanssa päällekkäin (Schegloff 2000: 24). Tällöin puhuja jatkaa vuoroaan vielä senkin jälkeen, kun vuoron sekventiaalinen tai syntaktinen kehityskaari on saavuttanut päätepisteensä. Puhuja toisin sanoen jatkaa vuoroaan sen enakoitavissa olevan lopun jälkeenkin. Vuorossa on siten useita syntaktisesti ehjiä kokonaisuuksia, joiden syntaktinen suhde edeltävään rakenteeseen on vaihteleva. (Auer 2002: 22–25.)

Seuraavassa esimerkissä URHEILUA puheenjohtaja on siirtämässä puheenvuoroa Hazardille, mutta lisää lausumaansa vielä määritteenä toimivan rakenneyksikön. Hazard näyttää tähtäävän vuoronsa aloittamisen vuoronvaihdon mahdollistavaan kohtaan, mutta tuleekin puhuneeksi päällekkäin puheenjohtajan lisäyksen kanssa.

Esimerkki 36. Urheilua. 150812 ensimmäinen.

```
01      pj:  he he fh(h)ie(h)no ur- urheiluselostusf .hhh
02      >Kaar[ina oo]tko samoilla linjoill[a<=;]
03 Hazard:  [.hhhhh] [no=,]
04      pj:  [=↓#urheilun seuraajana#.]
05 Hazard:  [krhm >mä just mietin< e]ttä
06      o- onkohan tämä nyt sitten jotakin (.) ehh keski-
07      ikäistymistä? olemmehan läh- lähes ikätovereita vai mitä
08      koska (.) koska tuota minull' oli samansuuntasia tunnelmia,
```

Katkelman alussa puheenjohtaja tiedustelee Hazardin mielipidettä (rivi 4) edeltäneeseen puheenvuoroon nähden. Puheenjohtajan vuoro on muodoltaan verbikysymys, joka on yksinkertaisen vaihtoehtokysymyksen perustyyppi (ISK 2004: 1598–1598). Verbiky-

¹¹ Tällaisia vuorovaikutukselliselta luonteeltaan samanmielisiä päällekkäisyyksiä tarkastelen lähemmin luvuissa 3.2.2 ja 4.3.

symys *ootko samoilla linjoilla* on syntaktisesti ja semanttisesti ottaen kokonainen ja valmis. Myös lausuman prosodia laskee hiukan loppua kohden siten, että Hazardin partikkelialkuisen vuoron alkamisen (rivi 3) voi katsoa sijoittuvan vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumaan ja lyhyen päällekkäisyyden siten olevan osa normaalia ja sujuvaa vuorottelua. Puheenjohtaja kuitenkin jatkaa vuoroaan määritteellä, joten seurausena on lähes rakenneyksikön mittainen päällekkäisyys (rivit 4 ja 5). Kumpikin puhuja vie vuoronsa loppuun: puheenjohtaja lopettaa vuoronsa määritteeseen ja Hazard jatkaa omaa, moniyksikköistä vuoroaan. Hazardin vuorossa esiintyy hiukan takettelua heti päällekkäisyyden jälkeen (rivi 6), mikä saattaa olla merkki päällekkäisyyden aiheuttamasta ongelmasta vuoron tuottamisessa.

Puheenjohtajan vuorossa voi nähdä vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan myös rivillä 2, heti puhuttelun jälkeen ennen verbikysymystä. Aineistostani on havaittavissa, että toisinaan puheenjohtaja siirtää keskusteluvuoron eteenpäin pelkästään nimeämällä seuraavan puhujan. Siten on mahdollista, että Hazard on varautunut ottamaan vuoron heti nimellä puhuttelun jälkeen eli rivin 3 alussa, mihin viittaa myös pitkä sisäänhengitys. Tällöin jo puheenjohtajan verbikysymys *ootko samoilla linjoilla* olisi itsessäänkin eräänlainen lisäys ja Hazardin sisäänhengityksen ja *no*-partikkelin välissä oleva tauko (rivi 3) keino välttää päällekkäispuhuntaa.

5.2 Kuorovastaukset

Kun monenkeskisessä keskustelussa esitetään kysymys osoittamatta sitä erityisesti kellekään, voi seurauksena olla päällekkäispuhuntaa, kun useampi osallistuja vastaa kysymykseen samanaikaisesti tai lähes samanaikaisesti. Tällaisia kuorossa tuotettuja vuoroja on tutkinut muun muassa Schegloff, joka luokittelee tapaukset ongelmattomaksi päällekkäispuhunnaksi (Schegloff 2000: 4–7; 2002: 291). On siis odotuksenmukaista, että usealle osallistujalle yhteisesti esitettyyn kysymykseen tuotetaan vastaukset samanaikaisesti. Tällaisia kuorovuoroja ovat esimerkiksi tervehdykset ja hyvästelyt. Myös nauruvuorot on odotuksenmukaista tuottaa samanaikaisesti, ei perättäisinä vuoroina.

Tässä luvussa analysoin esimerkkejä, joiden päällekkäisyys on seurausta kuorossa tuotetuista vastauksista. Vaikka kuorovastaukset luokitellaan usein ongelmattomiksi päällekkäispuhuntatapauksiksi, osoitan esimerkeissäni, että osallistujat voivat kohdella tällaista päällekkäisyyttä ainakin jossain määrin ongelmallisina. Kolmessa esimerkissä kuorovastaukset ovat vastauksia edeltävässä vuorossa esitettyyn kysymykseen.

Esimerkki SATAVUOTIAITA on peräisin keskustelusta, jonka aiheena on eduskunnalle annettava tulevaisuusselonteko. Selonteon on tarkoitus ulottua vuoteen 2030 saakka. Uusivirta pohtii tulevaisuutta ja esittää kysymyksen muille läsnäolijoille. Seppänen ja puheenjohtaja tuottavat lähes yhtäaikaiset vastaukset.

Esimerkki 37. Satavuotiaita. 120912 kolmas.

```
01 Uusivirta: mä nyt mietin siis kakstuhatta kolkyt (.) no (.)
02           minkä ikäisiä te ootte silloin.
03 Seppänen: ä[lä(.)älä nyt viit]s[i.
04           pj: [<s:atavuotiaita>.]
05 Uusivirta:                               [no nii (.) mut joka tapauksessa
06           silloin .hhh minun sukupolveni siis,
```

Uusivirta kohdistaa kysymyksensä useammalle kuin yhdelle vastaanottajalle, sillä *te ootte* -kysymyslauseen predikaatti ja subjekti ovat monikollisia. Seppänen ja puheenjohtaja vastaavat kysymykseen lähes samanaikaisesti (rivit 3 ja 4), joten tuloksena on päällekkäispuhuntaa. Vaikka tällaiset yhtäaikaiset kuorovastaukset ovat usein ongelmattomia, niin Seppäsen vuorossa oleva toistettu *älä* ja puheenjohtajan vuoron alun venytetty äänne voivat heijastella päällekkäispuhunnan aiheuttamaa ongelmallisuutta ja olla merkkejä vuorosta kilpailemisesta. Toisaalta toisto ja venytys voivat johtua myös siitä, että vastauksia ei varmaankaan ole tarkoitettu vakavasti otettaviksi: vastauksessaan puheenjohtaja liioittelee ja Seppänen kieltää Uusivirtaa. Niin tai näin, kumpikin puhuja vie vastausvuoronsa loppuun, jonka jälkeen Uusivirta jatkaa vuoroaan tavun verran Seppäsen vuoron lopun päältä vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa (rivi 5).

Esimerkki TERVETULOA havainnollistaa tervehdystilanteessa esiintyvien kuorovastausten ongelmattomuutta, joskin siinä näkyy myös viitteitä lievistä ongelmallisuudesta. Esimerkki on peräisin aivan ohjelman alusta. Kysymyksessä on tuotantokauden ensimmäinen ohjelma, joka on tuonut keskustelijat saman pöydän ääreen yli kahden kuukauden kesätauon jälkeen. Puheenjohtaja toivottaa keskustelijat tervetulleeksi ohjelmaan ja tämän jälkeen esittää kaikille yhteisesti osoitetun jatkokysymyksen. Keskustelijat vastaavat tervehdykseen ja kysymykseen, eivät aivan yhtä aikaa, mutta kuitenkin päällekkäispuhuntana.

Esimerkki 38. Tervetuloa. 150812 aloitus.

```
01           pj: hyvää iltaa arvoisa radionkuulija ja tervetuloa takaisin
02           ääneni ulottuviin .hh tämä kesä o' ollut meille hyvin
03           vaikea koska on ollut niin paljon hyviä .hh
04           keskustelunaiheita joista olemme joutuneet mutisemaan
05           ihan yksinämme keskenämme.
```


06 (0.3)
 07 .hhh ö tällä paikalla tänään päivystävät ajattelijat
 08 >Kaarina Hazard Maija Vilkkumaa ja< Ruben Stiller (.)
 09 tervetuloa.
 10 Stiller: kiito[s.
 11 Vilkkumaa: [kii[tos.
 12 pj: [onko teil[lä ollut] .hh minua ikävä.
 13 Hazard: [kiitos:.]
 14 Stiller: ON.
 15 Hazard: hh
 16 pj: niin min[ull]akin teitä. .hh
 17 Stiller: [ON.
 18 Hazard: [↑valtava ikävä.]
 19 Stiller: [r:iutuva ikävä] on [oll][u.
 20 Vilkkumaa: [mm.]
 21 pj: [fniinf.]

Puheenjohtaja esittelee keskustelijat ja toivottaa nämä tervetulleeksi. Jokainen keskustelijoista kiittää toivotuksesta vuorollaan, Stiller etunenässä (rivi 10). Vilkkumaa aloittaa oman kiitosvuoronsa Stillerin vuoron lopun päältä (rivi 11) ja Hazard selvästi muita myöhemmin (rivi 13). Puheenjohtaja aloittaa jatkokysymyksensä heti Stillerin vuoron jälkeen Vilkkumaan kiitosvuoron lopun päältä. Niinpä Hazardin kiitosvuoro sijoittuu puheenjohtajan jatkokysymyksen keskelle. Puheenjohtajan jatkovuorossa (rivi 12) on pieni tauko heti Hazardin kiitosvuoron jälkeen, joka voi viitata päällekkäispuhunnan aiheuttamaan ongelmaan vuoron tuottamisessa.

Stiller vastaa puheenjohtajan kysymykseen rivillä 14 ja toistaa painokkaan vastauksensa puheenjohtajan vastausvuoron kanssa päällekkäin. Toisto ei tässä liene merkkinä ongelmasta – onhan Stillerin ensimmäinen *on*-vastaus tuotettu ilman päällekkäispuhuntaa – vaan ilmaisee pikemminkin sanottavan painokkuutta. Hazard ja Stiller tuottavat vielä samanaikaiset, ikävöintiä alleviivaavat vuorot (rivit 18 ja 19). Vilkkumaa ja puheenjohtaja osoittavat samanmielisyyttä dialogipartikkeleilla (rivit 20 ja 21). Vaikka päällekkäisyydet ovat pisimmillään kahdenkin sanan mittaisia, puhujat vievät kuitenkin vuoronsa loppuun ilman merkkejä ongelmista ja kohtelevat päällekkäisyyttä pääsääntöisesti ongelmattomana lukuun ottamatta mainittua pientä taukoa puheenjohtajan jatkokysymysvuorossa (rivi 12).

Sekventiaalisesti tarkasteltuna tervehdysjakson päällekkäisyydet saavat mielenkiintoisia piirteitä. Vaikuttaa siltä, että puheenjohtaja kohtelee Stillerin tuottamaa kiitosvuoroa jonkinlaisena ensisijaisena jälkijäsenenä esittämäänsä tervetulotoivotukseen, sillä puheenjohtaja aloittaa jatkokysymyksensä heti Stillerin vuoron jälkeen odottamatta muiden keskustelijoiden kiitosvuoroja. Puheenjohtajan ja Stillerin vuorojen vierusparimainen asetelma saa jatkoa, kun Stiller vastaa puheenjohtajan jatkokysymykseen pai-

nokkaalla *on*-vuorolla (rivi 13). Tälläkään kertaa puheenjohtaja ei jää odottamaan Hazardin ja Vilkkumaan vastauksia kysymykseensä, vaan tuottaa heti Stillerin vastausvuoron perään kolmannen position vuorona lausuman *niin minullakin teitä*. Kaiken kaikkiaan puheenjohtajan ja Stillerin vuorot riveillä 1–8, 9, 11, 13, 15 ja 18 näyttävät muodostavan joukon ehjiä vierusparisekvenssejä, joihin muiden keskustelijoiden tuottamat vuorot eivät juuri vaikuta. Näitä puheenjohtajan ja Stillerin vuoroja ei tuoteta keskenään päällekkäin vaan ne asettuvat peräkkäin siten, että seuraava vuoro alkaa välittömästi edellisen vuoron päätyttyä, siis vuoronvaihdon mahdollistavasta kohdasta. Katkelman päällekkäisyydet syntyvätkin pääsääntöisesti Hazardin ja Vilkkumaan vuoroista, jotka lomittuvat puheenjohtajan ja Stillerin vuorojen väleihin ja päälle.

Edellä esitetty esimerkki osoitti, että yhteisesti kaikille osoitetuissa tervehdyksissä ja kysymyksissä voi ilmetä myös ongelmallisuutta. Vielä selvemmin ongelmallisuuden voi havaita seuraavasta esimerkistä. Esimerkki KEIHÄÄNHEITTO on peräisin keskustelusta, jossa puidaan suomalaisen huippu-urheilun tasoa juuri päättyneiden Lontoon olympialaisten valossa. Puheenjohtaja on kertonut olevansa vaikuttunut keihäänheiton voittajasta. Siihen liittyen hän esittää keskustelijoille yhteisesti osoitetun kysymyksen. Sekä Hazard että Stiller tuottavat vastausvuoron puheenjohtajan kysymykseen.

Esimerkki 39. Keihäänheitto. 150812 ensimmäinen.

```

01      pj: mutta eikö edes (.) tämä (.) sana (.)
02      Keshorn (.) Walcot (.) Trinidad (.) Tobago (.)
03      herätä teissä minkäällaisia >niinku
04      tuntemuks[ia<.
05      Hazard:      [no kyllä? (.) min[ä(.)(-) kyllä (.) krhm,]
06      Stiller:      [IHAILUA (.) PELKKÄÄ IHA]ILUA.
07      Hazard: .mt.hh minusta se on, minusta (.) on (.) aivav
08      @v:altavan s:uloista@ että (.) Trinidad et Tobagosta
09      kotoisin oleva (.) nuorukainen on voittanu
10      nimenomaan keihäänheiton?

```

Puheenjohtaja nimeää keihäänheiton olympiakultaa voittaneen urheilijan, joka on kotoisin valtiosta nimeltä Trinidad & Tobago, ja pyytää keskustelijoilta kannanottoja aiheeseen. Puheenjohtajan vuorossa on lukuisia taukoja, jotka kuitenkin eivät vaikuta olevan merkkejä takeltelusta vaan pikemminkin painokkuudesta. Sanoja painottamalla puheenjohtaja korostaa niin keihäänheitäjän kuin tämän edustaman valtion nimeä – olihan keihäänheiton olympialainen kultamitali myös suomalaisheittäjien tavoitteena ja yleisön odotusten kohteena.

Hazard aloittaa oman vuoronsa (rivi 5) puheenjohtajan vuoron lopun päältä ennakoiden vuoron loppumista. Hazardinkin vuorossa on jonkin verran mikrotaukoja, jotka voivat toisaalta olla reaktio puheenjohtajan vuorossa olleisiin taukoihin ja siten pyrkimys rytmittää oma puhe samaan rytmiin edeltävän vuoron kanssa, toisaalta ne voivat viitata ongelmiin vuoron tuottamisessa. Stiller tuottaa oman vastausvuoronsa puheenjohtajan esittämään kysymykseen Hazardin vuoron päälle. Stillerin päällekkäispuhunnan voi katsoa alkavan vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumassa eli kohdassa, jossa Hazardin vuoron ensimmäinen rakenneyksikkö *no kyllä* on tullut päätökseen ja seuraavasta rakenneyksiköstä on tuotettu noin tavun verran. Takeltelun takia Hazardin vuoron rakenneyksiköiden rajoja on kuitenkin vaikea määritellä. Stiller tuottaa vuoronsa ääntään voimistaen, mikä viittaa vuorosta kilpailemiseen.

Hazard jatkaa vuoroaan jonkin verran Stillerin päällekkäispuhunnasta huolimatta. Vuorossa esiintyy edelleen takeltelua sekä yskäisy. Stillerin vietyä vuoronsa loppuun Hazard tuottaa jatkovuoron, jonka alussa esiintyy edelleen jonkin verran takeltelua, kuten *minusta*-sanana toisto rivillä 7. Vatanen huomauttaa, että suomalaiset palaavat hankasti kesken jääneisiin vuoroihin heti, kun se on vuorottelusääntöjen sallimissa rajoissa mahdollista, toisin kuin muutamissa Vatasen aineiston virolaisissa arkikeskusteluissa. (Vatanen 2008: 115, 122.) Stillerin päällekkäin tuotetusta vuorosta huolimatta Hazard palaa vuoroonsa (rivi 7) ja vie sen loppuun saakka.

Kuorossa tuotetut nauruvuorot voivat olla myös reaktioita edellisessä vuorossa ilmenneeseen ongelmaan. Seuraavan luvun esimerkissä SAMANLAISET keskustelijat tuottavat kuorossa nauruvuoron puheenjohtajan ongelmavuoron jälkeen.

5.3 Itsevalintatilanteet

Itsevalintatilanteiksi sanotaan tilanteita, joissa kuka tahansa puhuja voi valita itsensä seuraavaksi puhujaksi. Vuorottelusäännöstössä (Sacks ym 1974: 704) tämä vastaa tilannetta, jossa edellinen puhuja ei ole valinnut seuraavaa vaan kuka tahansa keskusteluun osallistuva voi valita itse itsensä seuraavaksi puhujaksi. Näin syntyvät päällekkäispuhunnatilanteet ratkeavat yleensä niin, että joku puhujista, useimmiten myöhemmin aloittanut, jättää oman vuoronsa kesken. Mikäli vuoro on lyhyt, puhuja voi myös viedä vuoronsa loppuun päällekkäisyydestä huolimatta. (Sacks ym. 1974: 704–708.)

Esimerkki SAMANLAISET on keskustelusta, jossa on yleisesti moitiskeltu designvuoden vähäistä näkyvyyttä Helsingissä. Puheenjohtaja koettaa löytää designvuoden

toteutuksesta jotakin hyvää ja hän hakee esimerkkiä kaupungin järjestämistä uudenvuodenjuhlista. Esimerkkiä ei kuitenkaan tule mieleen, joten seurauksena on ensin yleinen naurunremakka, jonka jälkeen kaikki kolme keskustelijaa tavoittelevat seuraavaa vuoroa.

Esimerkki 40. Samanlaiset. 031012 toinen.

01 pj: eikö uudevuoden juhlat olleet kuitenkin Helsingissä
02 merkittävät siellähän esiintyi esimerkiksi: esimerkiksi
03 (0.7)
04 en muistakaan ketään.
05 ((kaikki nauravat))
06 Hazard: [mut sehän nehä [on NEHÄN ON] ai:na samallaiset eihän,]
07 Hämäläinen: [eiks ne ain]a oo (---) joo. .hhh]
08 Seppänen: [.mt [°noh noh°.]
09 Hazard: siin' ollu mitää mutta että .hhh ottaen huomioon että
10 tämä radio kuuluu muuallakin,

Katkelman alussa puheenjohtaja esittää kannanoton, jonka mukaan uudenvuodenjuhlat oli merkittävä tapahtuma. Puheenjohtaja ei kuitenkaan muista, keitä juhlissa esiintyi. Vuoron tuottamisen ongelmiin viittaavat *esimerkiksi*-sanana lopun venytys ja toisto sekä pitkäkö tauko vuoron sisällä. Lopulta puheenjohtaja eksplikoi ongelman: vaikka puheenjohtaja pitää juhlia merkittävänä ja vahvistaa väitettään kliittisellä sävyartikkelilla *-hAn*, joka antaa sanotulle itsestään selvän tai selittävän implikaation, ei hän itsekään muista, ketä juhlissa esiintyi. Tämä ristiriita laukaisee naurunpurskahduksen, johon osallistuvat kaikki keskustelijat, puheenjohtaja mukaan lukien. Nauru, ja tällaisessa tilanteessa nimenomaan yhtä aikaa tuotettu nauru, on relevantti seuraava toiminto johonkin edeltäneeseen (Jefferson 1987: 156–158). Hazard on aluksi mukana naurukuorossa, mutta aloittaa sitten puheensa osittain toisten nauruvuorojen päältä (rivi 6). Hämäläinen aloittaa oman vastauksensa (rivi 7) hetkeä myöhemmin kohdassa, jossa Hazard takeltelee ja tavoittelee oikeaa sanaa. Koska osa Hämäläisen vuoron sisällöstä jää epäselväksi, on vaikea sanoa, viekö hän vuoronsa loppuun vai ei. Hämäläinen ei kuitenkaan osoita kilpailevansa vuorosta toisin kuin Hazard, joka toistaa demonstratiivipronominin ääntään voimistaen (rivi 6). Myös Seppänen valitsee itsensä puhujaksi (rivi 8). Seppänen maiskauttaa suutaan samanaikaisesti Hazardin vuoron alun kanssa ja tämän jälkeen – samalla hetkellä kun Hämäläisen vuoro alkaa – lyhyen, laskevasta intonaatiosta päätellen loppuun saakka viedyn dialogipartikkelivuoron, joka on sävyiltään toruva.

Päällekkäispuhuintilanne syntyy kolmen keskustelijaa valitessa itsensä puhujaksi tilanteessa, jossa edellisen vuoron haltija ei ole valinnut seuraavaa puhujaa. Hazard koh-

telee tilannetta ongelmallisena ja osoittaa kilpailevansa vuorosta. Hän myös jatkaa moniyksikköistä vuoroaan toisin kuin Seppänen ja Hämäläinen, jotka joko pitävät omat vuoronsa lyhyinä tai mahdollisesti jättävät vuoronsa kesken.

Sujuvana vuorotteluna pidetään siis sitä, että puhe jatkuu myös vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan jälkeenkin joko saman tai eri puhujan jatkamana. Epäjatkuvuutena puolestaan pidetään sitä, kun vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa kukaan osallistujista ei ota vuoroa tai jatka sitä. Vuorottelujärjestelmä edesauttaa keskustelun sujuvuutta tarjoamalla useita kohtia, joissa vuoro on mahdollista ottaa itselle. (Sacks ym. 1974: 714–715.) Vuorojen jakautumisessa voidaan käyttää erilaisia tekniikoita. Esimerkiksi kysymällä jotakin edelliseen vuoroon liittyvää tai toistamalla siitä osan voidaan edellisen vuoron puhuja valita seuraavaksi puhujaksi. (Sacks ym. 1974: 716–720.) Keskustelussa voi syntyä myös tilanne, jossa edeltävän vuoron puhuja on jollain tapaa valinnut seuraavan puhujan, mutta tämä ei otakaan heti vuoroa itselleen. Tällöin joku toinen voi tulkita tilanteen niin, että puhujavalinta on menettänyt merkityksensä ja vuoro on otettavissa itselle. Jos tällöin myös se henkilö, jolle vuoro alun perin osoitettiin, ottaa vuoron, seurauksena voi olla päällekkäispuhunutta. Seuraava katkelma on keskustelusta, jossa Hazard on esittänyt väitteen, että jääkiekkoilija Semir Ben-Amor on toiminut pakon velvoittamana pahoinpidellessään toista jääkiekkoilijaa. Esimerkissä KÄSKY¹² Uusivirta esittää Hazardille osoitetun, pakkoon liittyvän tarkistuskysymyksen. Hazardilla on vaikeuksia tuottaa kysymykseen vastaus, jolloin puheenjohtaja valitsee itsensä vastaajaksi.

Esimerkki 41. Käsky. 120912 ensimmäinen.

```
01 Uusivirta: mikä se pakko oli.
02 Hazard: .hh no se p- k- kun [ <valmentaja kāskee>. ]
03 pj: [valmentaja anto kāslyn.]
```

Hazardin vastausvuoron (rivi 2) alussa esiintyy takeltelua. Puheenjohtaja valitsee itsensä seuraavaksi puhujaksi ja vastaa Uusivirran kysymykseen (rivi 3). Samaan aikaan myös Hazard tuottaa lähes samansisältöisen vastauksen, joten seurauksena on puheenjohtajan ja Hazardin päällekkäispuhunutta.

Hazardin takeltelun voisi tulkita myös merkiksi sanahausta, jolloin puheenjohtajan vuoro toimisi vastauksena sanahakuun. Hazard kuitenkin tuottaa vastauksen Uusivirran kysymykseen äänellä, jonka vivahdetta on vaikea merkitä litteraatioon. Vastaus-

¹² Esimerkki on jatkoa tarkistuskysymyksiä käsittelevän luvun 4.1.1 esimerkille PAKKO.

vuoron äänensävy, painokkuus ja takeltelu synnyttävät vaikutelman, että Hazard yllättyy Uusivirran kysymyksestä. Yllättyneisyys saattaa johtua siitä, että Uusivirta esittää korjausaloitteena toimivan tarkistuskysymyksensä vasta keskustelun loppuhetkillä, kun jääkiekkoilija Ben-Amorin tekemästä taklauksesta on keskusteltu jo lähes kymmenen minuuttia. Uusivirta esittää kysymyksensä jääkiekkoilijan teon taustalla vaikuttaneista tekijöistä siis varsin myöhään koko keskustelun kannalta. On preferoitua, että nimenomaan ongelma vuoron tuottaja – tässä tapauksessa siis pakkoon viitannut Hazard – korjaa ongelman (Sorjonen 1997: 126). Silti puheenjohtajan itsevalintana tuottamaa vastausta ei oikein voi pitää preferoimattomana, sillä hänen roolinsa keskustelun luotsaajana edellyttää keskustelun ongelmakohtien ripeää selvittämistä. Sekä Hazardin että puheenjohtajan vuorot ovat lyhyitä ja kumpikin vie vuoronsa loppuun ilman merkkejä päällekkäisyyden tuottamista ongelmista vuorovaikutuksessa.

5.4 Yhteenveto

Tässä luvussa olen käsitellyt sellaisia päällekkäispuhunta tapauksia, jotka eivät selity päällekkäin tuotettujen vuorojen luonteella vaan vuorottelun rakenteella. Päällekkäisyyttä syntyy esimerkiksi silloin, kun keskustelijat pyrkivät sujuvaan vuorotteluun ennakoidulla ja projektion avulla tähtäävä omat vuoronsa alkamaan edeltävän vuoron päältä. Päällekkäistä puhuntaa voi ilmetä myös tilanteessa, jolloin kysymys tai tervehdys osoitetaan kaikille osallistujille ja nämä vastaavat siihen yhtäaikaaisesti. Lisäksi puhujat voivat valita itsensä seuraavaksi puhujaksi silloin, kun seuraavaa puhujaa ei nimetä, tai kun nimetty puhuja ei ota heti vuoroa vastaan.

Vaikka kuorossa tuotetut vastaus- tai kannanottovuorot luokitellaan yleensä ongelmattomiksi, havaintojeni mukaan itsevalintatilanteet tai kaikille yhteisesti esitettyyn kysymykseen samanaikainen vastaaminen voi aiheuttaa myös sellaista päällekkäisyyttä, jota osallistujat kohtelevat ainakin jossain määrin ongelmallisena. Useimmiten puhujat vievät vuoronsa loppuun varsinkin silloin, kun päällekkäin tuotetut vuorot ovat lyhyitä. Monenkeskisissä keskusteluissa näyttää käyvän myös niin, että kahden puhujan vuorot sijoittuvat toisiinsa nähden sekventiaalisesti vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumaan noudattaen sujuvaa vuorottelua, mutta muiden keskustelijoiden vuorot alkavat vuoronvaihdon mahdollistavien kohtien ulkopuolelta ja synnyttävät keskusteluun päällekkäisyyttä.

6 Päätelmiä

Käyn tässä luvussa läpi, millaisia asioita päällekkäispuhunnasta on noussut esiin tämän tutkimuksen myötä. Pohdin myös sitä, millaisia johtopäätöksiä havainnoistani on tehtävissä. Lopuksi tuon esiin joitakin ajatuksia siitä, miten päällekkäispuhuntaa ja niitä vuorovaikutustilanteita, joissa päällekkäispuhuntaa esiintyy, voisi jatkossa tutkia.

Pro gradu -työni tavoitteena on ollut selvittää, millaisia vuorovaikutuksellisia tekoja päällekkäispuhuntatapauksiin liittyy. Lisäksi olen tutkinut sitä, onko päällekkäisyyttä edeltävässä keskustelussa ilmennyt jotakin sellaista, joka synnyttää päällekkäispuhuntaa. Tarkastelemani päällekkäispuhuntatilanteet ovat peräisin radiokeskustelusta, joka asettaa vuorovaikutukselle omat reunaehdot. Päällekkäispuhunta voi aiheuttaa ymmärrysongelmia radionkuuntelijalle. Toisaalta päällekkäispuhunta on yleinen ilmiö puhekielessä ja sen välttäminen voi jäykistää keskustelua. Keskusteluohjelman osallistujat siis toisaalta pyrkivät välttämään puhumista toisen vuoron päälle, toisaalta heidän tavoitteenaan on rakentaa aitoa ja dynaamista keskustelua.

Tutkimukseni keskeisin havainto on se, että niin radio-ohjelman keskustelijat kuin myös keskustelun puheenjohtaja käyttävät päällekkäispuhuntaa yhtenä luontevana vuorovaikutuskeinona muiden keinojen joukossa. Päällekkäispuhunnan avulla keskustelijat ja puheenjohtaja voivat ohjailta vuorovaikutusta, ratkoa siinä ilmenneitä ongelmia ja vaikuttaa keskustelutilanteen sävyyn. Lisäksi keskustelijat rakentavat yhteistyötä mutta myös kilpailevat vuorosta aloittamalla vuoronsa edeltävän vuoron päältä.

Monenkeskisissä keskusteluissa voi syntyä tilanteita, joissa kaksi puhujaa lomittaa vuoronsa sujuvaksi vuorottelusekvenssiksi, mutta muiden keskustelijoiden vuorot puhkeavat vuoronvaihdon mahdollistavien kohtien ulkopuolelta synnyttäen näin päällekkäisyyttä keskusteluun. Tällaisen päällekkäisyyden pontimena voi havaintojeni mukaan olla joko vuorovaikutuksellinen tai rakenteellinen seikka. Esimerkiksi rakenteellisiksi päällekkäisyyksiksi luokittelemisiani kuorovastauksissa osa päällekkäisyyksistä syntyy siten, että kaksi osallistujaa lomittaa vuoronsa vuoronvaihdon mahdollistavaan kohtaan ja muiden keskustelijoiden tuottamat kuorovastausvuorot sijoittuvat näihin vuoroihin nähden vuoronvaihdon mahdollistavien kohtien ulkopuolelle. Vuorovaikutuksellisessa mielessä päällekkäin tuotetut vuorot voivat ilmentää responsiivisuuden osoittamatta jättämistä, kun kaksi osallistujaa jatkaa keskustelua kahdenvälisenä tuottaen vuoronsa kolmannen keskustelijan vuorojen kanssa samanaikaisesti. Tällöin on mahdollista, että

responsiivisuuden puute saa kolmannen keskustelijan tavoittelemaan huomiota ja jatkamaan vuoroaan, mikä osaltaan voi lisätä päällekkäispuhuntaa.

Päällekkäispuhunta voi toisaalta vihjata myös jonkinlaisista muiden keskustelijoiden tiimiytymispyrkimyksistä keskustelua hallitsevien osallistujien kanssa. Päällekkäisen vuoron avulla keskustelijat voivat pyrkiä osallistumaan meneillään olevan vuoron tuottamiseen tai he yrittävät torjua tällaiset tiimiytymispyrkimykset.

Päällekkäin tuotettujen vuorojen avulla osallistujat voivat kääntää vuorovaikutus-tilanteen luonteen joko asiallisesta humoristiseen tai humoristisesta vakavaan suuntaan. Keskustelijat pyrkivät myös ilmentämään omaa episteemistä statustaan kulloinkin puheena olevaan asiaan aloittamalla omat vuoronsa jo edeltävän vuoron päältä. Toisaalta keskustelijat voivat päällekkäisillä vuoroillaan pyytää vuoroa hallussaan pitävältä keskustelijalta lisätietoja tai taustoitusta puheena olevaan asiaan.

Päällekkäispuhuntaa käyttäen voidaan ilmentää myös erimielisyyttä meneillään olevaan vuoroon nähden. Jopa näennäisesti myönnyttelevät dialogipartikkelivuorot saavat erimielisyyttä implikoivan sävyn, kun ne tuotetaan päällekkäin edeltävän vuoron kanssa. Näin samanmielinen ilmapiiri säilytetään päällisin puolin, mutta samalla ilmaistaan varauksellista erimielisyyttä. Päällekkäin tuotettujen, meneillään olevan vuoron ongelmallisuudesta vihjaavien vuorojen avulla voidaan myös saada meneillään olevan vuoron tuottaja itse vaihtamaan oma näkökulmansa ja tuottamaan vuoro, joka on vastakkainen hänen aiemmin sanomaansa nähden. Lisäksi päällekkäispuhunta saattaa toimia jonkinlaisena vuorovaikutuksellisenä sanktiona tilanteessa, jossa halutaan estää tai ainakin hankaloittaa esimerkiksi radio-ohjelman kontekstiin huonosti sopivia affektisia ilmaisuja käyttänyttä keskustelijaa jatkamasta vuoroaan. Erimielisyyden ohella päällekkäisyys voikin toimia yhtenä keinona vihjata ongelmista, esimerkiksi virheellisestä tiedosta, edeltävässä vuorossa.

Havaintojeni mukaan puheenjohtaja käyttää päällekkäispuhuntaa vuorovaikutuskeinona hiukan eri tavoin kuin keskustelijat. Ohjailemalla keskustelun kulkua päällekkäin tuottamiensa vuorojen avulla puheenjohtaja voi palauttaa keskustelijat takaisin aiheeseen tai huolehtia siitä, että jokainen keskustelija vuorollaan pääsee esittämään mielipiteensä eikä kukaan hallitse keskustelua liikaa. Keskustelijoiden ja puheenjohtajan vuorovaikutuksellinen toiminta poikkeaa toisistaan myös yhdessä tuotetuissa rakenteissa. Keskustelijoiden keskinäiset, päällekkäispuhuntaa tuottavat täydennykset voivat olla jollain tavoin odotuksenvastaisia eivätkä ne aina vastaa sitä ilmaisua, jota edeltävä puhuja keskusteluyhteydestä päätellen näyttää olevan hakemassa, kun taas puheenjohta-

jan tarjoamat täydennykset vaikuttivat vastaavan ilmaisua, jota keskustelija hakee. Keskustelijoiden väliset korjausaloitteet ovat useimmiten yhteistyöhön tähtääviä, mutta edeltävä puhuja voi kuitenkin kohdella niitä omalta kannaltaan ongelmallisena, kuten esimerkiksi pyrkimyksenä tavoitella vuoroa.

Tilanteessa, jossa päällekkäisyyttä edeltävä vuoro on jollakin tavoin ongelmallinen keskustelun kulun tai vuorovaikutuksen kannalta, on tarkoituksenmukaista että puheenjohtaja tuottaa ongelman osoittavan tai korjaavan vuoron mahdollisimman nopeasti, jopa edeltävän vuoron päältä. Näin on asian laita esimerkiksi silloin, kun edeltävä keskustelija on ajautumassa johtopäätöksissään hakoteille tai kun keskustelun osallistujilla tai kuuntelijoilla ei ole riittävästi tietoa puheena olevasta aiheesta. Puheenjohtaja myös reagoi epäsopiviin sanavalintoihin päällekkäin tuotetulla vuorollaan tekemällä sopimaton teko näkyväksi ja siten huomion kohteeksi.

Päällekkäin tuottamalla vuoroillaan puheenjohtaja pyrkii myös auttamaan keskustelijaa, joka on ajautumassa hakoteille tai rakentamassa virhepäätelmää. Lisäksi tilanteissa, joissa joku on hallinnut keskustelua pitkään, puheenjohtaja voi päällekkäispuhunnoilla keskeyttää monologin ja ottaa vuoron itselleen.

Havaintojeni mukaan myös keuhvat vuorot tuotetaan päällekkäin edeltävän vuoron kanssa, toisin sanoen välittömästi kun edeltävä puhuja on sanonut jotakin sellaista, joka laukaisee keuhun. Sujuvan vuorovaikutuksen kannalta ei ole tarkoituksenmukaista, että huumorivuoron tai keuhvan vuoron tuottaja odottaa, kunnes edeltävä vuoro on saatettu loppuun. Sellainen toiminta ei vie vuorovaikutusta eteenpäin vaan taaksepäin. Myös humoristisiksi tarkoitettut kommentit on odotuksenmukaista tuottaa välittömästi, jopa sen vuoron päältä, joka on laukaissut humoristisen kommentin.

Havaintoni tukevat aiemmin tehtyjä huomioita päällekkäispuhunnan vuorovaikutuksellisista tehtävistä. Radio-ohjelman konteksti antaa havainnoille ja niistä tehdyille johtopäätöksille oman vivahteensa. Puheenjohtajan roolinmukaiset tehtävät ja niihin liittyvät vaatimukset edellyttävät puheenjohtajalta tiettyjä vuorovaikutuksellisia tekoja enemmän tai useammin kuin muilta keskustelijoilta. Tällaisia rooliin kuuluvia tehtäviä ovat muun muassa keskustelun pitäminen sujuvana, dynaamisena, viihdyttävänä ja asiallisena, keskustelijoiden tukeminen ja heidän tasapuolinen kohtelunsa. Päällekkäispuhunta kaikissa vivahteissaan on käyttökelpoinen keino näiden vuorovaikutuksellisten tekojen tekemiseksi ja puheenjohtajan roolin hoitamiseksi.

Radio-ohjelman väittelyhenkinen luonne edellyttää, että puheena olevista aiheista esitetään erilaisia, vastakkaisiakin näkökulmia. Kun samalla keskustelijat oletettavasti

pyrkivät välttämään tilanteita, joissa omat tai keskustelukumppanin kasvot olisivat uhattuina, joudutaan turvautumaan hienovaraisiin keinoihin käydä kilpailua vuoroista tai osoittaa erimielisyyttä. Päälekkäispuhunta ja sen ajoittaminen toimii yhtenä tällaisena vuorovaikuttamisen keinona. Vaikka päälekkäispuhuntaan usein liitetään kielteiseksi koettuja piirteitä, kuten ymmärrysongelmat, on mielestäni perusteltua kysyä myös sitä, onko yksi kerrallaan puhuminen radioväittelyssä sittenkään edes tavoiteltavaa? Onhan muistettava, että Pyöreä pöytä -ohjelman keskustelijat ovat tulleet suoraan radio-ohjelmaan nimenomaan keskustelemaan. Keskusteluohjelman on tarkoitus olla paitsi ajankohtainen myös viihdyttävä. Päälekkäispuhunta saattaa näyttäytyä myös eräänlaisena tehokeinona, jonka avulla keskusteluun luodaan jännitteitä ja erilaisia asetelmia. Ilman vuoroista kilpailemista puheenvuorot voivat venyä monologeiksi, jolloin keskustelun dynaamisuus latistuu.

Käyttämäni tutkimusaineisto on rajallinen, vain neljä puolen tunnin mittaista keskustelua. Tällaisesta aineistosta tekemiäni johtopäätöksiä ei voi yleistää kovin laajalti, mutta ne voivat tarjota vertailukohdan esimerkiksi televisiokeskusteluissa tai miksei myös arkikeskusteluissa esiintyviin päälekkäispuhuntatilanteisiin.

Päälekkäisyys on tarjonnut hyvän keppihevosen varsin monenlaisten vuorovaikutustilanteiden tarkasteluun: yhdessä tuotettuja rakenteita, saman- tai erimielisyyden osoittamista, huumoria ja niin edelleen. Olenkin käyttänyt tarjoutunutta tilaisuutta hyväkseni ja pohtinut esimerkkejä ja esittänyt niistä tulkintoja muistakin näkökulmista päälekkäisyyden lisäksi. Tulevissa päälekkäispuhuntaa käsittelevissä tutkimuksissa olisi kiinnostavaa perehtyä siihen, millä tavoin päälekkäispuhuntaa käytetään suhteessa muihin vuorovaikutuskeinoihin. Pidempien kilpailevien keskustelukatkelmien avulla voitaisiin tarkastella, tähtääkö vuoroa itselleen tavoitteleva puhuja kilpailevan vuoronsa alun aluksi vuoronvaihdon mahdollistavaan kohtaan, ja ellei se tuota tulosta, sijoittaa sen alkamaan selvemmin edeltävän vuoron päältä, vuoronvaihdon mahdollistavien kohtien välistä. Aineistossani on havaittavissa merkkejä siitä, että osallistuja tavoittelee vuoroa tai ilmentää erimielisyyttä aluksi vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa ja tähtää erimielisen tai kilpailevan vuoronsa alkamaan vuoronvaihdon mahdollistavien kohtien väliin vasta silloin, jos vuoronvaihdon mahdollistavassa kohdassa alkava vuoro jää huomiotta. Pidempiä keskustelukatkelmia tutkittaessa saattaisi olla mahdollista nähdä vuorovaikutustilanteen kehittyminen ja se, onko vuorosta kilpailemisen keinoilla kenties jokin hierarkia.

Monenkeskisissä keskusteluissa voi käydä myös niin, että kahden puhujan vuorot sijoittuvat toisiinsa nähden sekventiaalisesti vuoronvaihdon mahdollistavan kohdan tuntumaan muodostaen sujuvan vuorottelun, mutta muiden keskustelijoiden vuorot alkavat vuoronvaihdon mahdollistavien kohtien ulkopuolelta ja synnyttävät keskusteluun päällekkäisyyttä. Responsiivisuus tai sen puute voi siis synnyttää päällekkäispuhunutta, kun toinen hakee huomiota ja jatkaa puhettaan, vaikka toiset eivät välitä ja puhuvat päälle. Tulevissa tutkimuksissa voisikin selvittää tarkemmin sitä, onko responsiivisuus tai sen puute yksi päällekkäispuhunutta laukaiseva tekijä.

Radiokeskustelusta taltioitu visuaalinen aineisto tarjoaisi uuden ulottuvuuden myös päällekkäispuhunutta tutkimiseen. Tällaisen aineiston valossa voitaisiin tarkastella muun muassa sitä, millaisilla nonverbaalisilla keinoilla puheenjohtaja ja keskustelijat ohjailevat vuorovaikutusta ja keskusteluohjelman kulkua.

LÄHTEET

- AUER, PETER 2002: Projection in interaction and projection in grammar. – *InList* No. 33 s. 1–39.
- AUER, PETER & ELIZABETH COUPER-KUHLEN & FRANK MÜLLER 1999: *Language in time. The rhythm and tempo of spoken interaction*. New York: Oxford University Press.
- DREW, PAUL 2009: ”Quit talking while I’m interrupting”. A comparison between positions of overlap onset in conversation. Teoksessa Markku Haakana – Minna Laakso – Jan Lindström (toim.) *Talk in interaction — Comparative dimensions* s. 70–93. Helsinki: SKS.
- ETELÄMÄKI, MARJA – MARKKU HAAKANA & MIA HALONEN 2013: Keskustelukumppanin kehuminen suomalaisessa keskustelussa. – *Virittäjä* 117 s. 461–494.
- ETELÄMÄKI, MARJA – MINNA JAAKOLA 2009: ”Tota” ja puhetilanteen todellisuus. – *Virittäjä* 2 s. 188–212.
- GRONOW, PEKKA 2010: *Kahdeksas taide: suomalaisen radioilmaisun historia 1923–1970*. Helsinki: BTJ Finland Oy.
- HAAKANA, MARKKU 1993: Vakavaa ja ei-vakavaa puhetta. Huumorin ja vakavan kategorioita eräässä arkikeskustelussa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- 1995: Vitsi keskustelussa: kontekstualisointi, tunnistaminen ja sekventiaalisuus. – *Virittäjä* 99 s. 359–379.
- 1996: Huumori ja vakava keskustelun kategorioina. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja 2*. Kieli 10 s. 141–172. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- HAAKANA, MARKKU & LAURA VISAPÄÄ 2014: Eiku – korjauksen partikkeli? – *Virittäjä* 1(2014) s. 41–71.
- HAKULINEN, AULI 1997: Vuorottelujäsennys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 32–55. Tampere: Vastapaino.
- HELASVUO MARJA-LIISA 2004: Shared syntax. The grammar of co-constructions. – *Journal of Pragmatics* 36 s. 1315–1336.
- ISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja-Riitta Heinonen, Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKST 950. Helsinki: SKS.
- JEFFERSON, GAIL 1975: A sketch of some orderly aspects of overlap in natural conversation. Teoksessa Gene Lerner (toim.) *Conversation Analysis: Studies from the first generation*. s. 43–59. Philadelphia: John Benjamins.
- 1983: Two explorations of the organization of overlapping talk in conversation: Notes on some orderlinesses of overlap onset. – *Tilburg Papers in Language and Literature* 28. Tilburg University.
- 1987: Notes on laughter in the pursuit of intimacy. Teoksessa Graham Button – John R.E. Lee (toim.) *Talk and Social Organisation* s.152–205. Clevedon: Multilingual Matters.

- KEINÄNEN, MINNA 2006: Sujuvaa sanailua? Päällekkäispuhuntaa radiossa. Teoksessa Eveliina Korpela, Katariina Harjunpää, Minna Keinänen ja Outi Somiska (toim.) *Vuorovaikutus radiossa*. Kielen opissa 8 s. 57–78. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- KOSKINEN, TOMMI 2013: Päällekkäispuhunta suomenkielisissä televisiokeskusteluissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- LAITINEN, LEA 1995: Nollapersoonaa. – *Virittäjä* 99 s. 337–358.
- LAURY, RITVA 1996: Sen kategoriasta: onko suomessa jo artikkeli? – *Virittäjä* 100 s. 162–181.
- LERNER, GENE 1996: On the semi-permeable character of grammatical units in conversation. Conditional entry into the turn space of another speaker. Teoksessa Elinor Ochs – Emanuel A. Schegloff – Sandra Thompson (toim.) *Interaction and Grammar* s. 238–276. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2004: A sketch of some orderly aspects of overlap in natural conversation. Teoksessa Gene Lerner (toim.) *Conversation analysis Studies from the first generation* s. 43–59. Amsterdam: John Benjamins.
- LONDEN, ANNEMARIE 1997: Kahden- ja monenkeskinen keskustelu. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 56–74. Tampere: Vastapaino.
- MAYNARD, DOUGLAS W. 2013: Everyone and No One to Turn To: Intellectual Roots and Contexts for Conversation Analysis. Teoksessa Jack Sidnell – Tanya Stivers (toim.) *The handbook of conversation analysis* s. 11–31. Chichester: Wiley-Blackwell.
- NIEMI, JARKKO 2015: Myönnyttelyn käytänteitä. Erimielisyys ja yhteisymmärryksen rakentaminen vuorovaikutuksessa. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – LIISA TIITTULA 2000: *Televisiokeskustelun näyttämöllä. Televisiointiinstituaalisuus suomalaisessa ja saksalaisessa keskustelukulttuurissa*. Helsinki: SKS.
- Nykysuomen sanakirja I–IV*. 1951–1961. Helsinki: WSOY.
- PERÄKYLÄ, ANSSI 1997: Institutionaalinen keskustelu. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 177–203. Tampere: Vastapaino.
- POMERANTZ, ANITA 1984: Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. Teoksessa Atkinson, M. & Heritage, J. (toim.) *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis* s. 57–101. Cambridge: Cambridge University Press.
- RAEVAARA, LIISA 1997: Vierusparit – esimerkkinä kysymys ja vastaus. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 75–92. Tampere: Vastapaino.
- ROUTARINNE, SARA 1997: Kertomuksen rakentaminen. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskustelunanalyysin perusteet* s. 138–155. Tampere: Vastapaino.

- SACKS, HARVEY & EMANUEL A. SCHEGLOFF & GAIL JEFFERSON 1974: A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation. – *Language* 50 s. 696–735.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. 2000: Overlapping talk and the organization of turn-taking for conversation. – *Language in Society* 29 s. 1–63.
- 2002: *Accounts of Conduct in Interaction. Interruption, overlap and turn-taking.* Teoksessa Jonathan H. Turner (toim.) *Handbook of Sociological Theory* s. 287–321. New York: Plenum.
- 2007: *Sequence Organization in Interaction. A primer in conversation analysis*, vol 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- SCHEGLOFF, EMANUEL A. & SACKS, HARVEY & JEFFERSON, GAIL 1977: The preference of self-correction in the organization of repair in conversation. – *Language* 53 s. 361–382.
- SEPPÄNEN, EEVA-LEENA 1998: *Läsnäolon pronominit: tämä, tuo, se ja hän viittaamassa keskustelun osallistujaan.* SKST 715. Helsinki: SKS.
- SIDNELL, JACK 2010: *Conversation Analysis. An Introduction.* Chichester: Wiley-Blackwell.
- 2013: *Basic Conversation Analytic Methods.* Teoksessa Jack Sidnell – Tanya Stivers (toim.) *The handbook of conversation analysis* s. 77–100. Chichester: Wiley-Blackwell.
- SORJONEN, MARJA-LEENA 1997: Korjausjäsenitys. Teoksessa Liisa Tainio (toim.) *Keskusteluanalyysin perusteet* s. 111–137. Tampere: Vastapaino.
- 1999: Dialogipartikkelien tehtävistä. – *Virittäjä* 103 s. 170–194.
- STIVERS, TANYA 2013: *Sequence Organization.* Teoksessa Jack Sidnell – Tanya Stivers (toim.) *Handbook of Conversation Analysis* s. 191–209. Chichester: Wiley-Blackwell.
- SZCZEPEK, BEATRICE 2000: Functional aspects of collaborative productions in English conversation. – *InList* 21.
- TAINIO, LIISA 1986: Keskeyttäminen. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja 1.* Kieli 4 s. 177–194. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1996: Kannanotoista arkikeskustelussa. Teoksessa Auli Hakulinen (toim.) *Suomalaisen keskustelun keinoja 2.* Kieli 10 s. 81–108. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- MOORE, PÄIVI & EEVA LUOTONEN 1989: *Teemme radio-ohjelman.* Yleisradion offset-paino. Helsinki.
- VATANEN, ANNA 2008: *Päällekkäispuhunta suomalaisessa ja virolaisessa arkikeskustelussa: mitä, missä ja milloin. Pro gradu -tutkielma.* Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- 2014: *Responding in overlap. Agency, epistemicity and social action in conversation.* Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.

LIITE: Litterointimerkit

.	laskeva intonaatio
,	tasainen intonaatio
?	nouseva intonaatio
↑	seuraava sana lausuttu ympäristöä korkeammalta
↓	seuraava sana lausuttu ympäristöä matalammalta
[päällekkäispuhunnan alku
]	päällekkäispuhunnan loppu
(.)	mikrotauko: 0.2 sekuntia tai vähemmän
(0.5)	mikrotaukoa pidempi tauko; pituus ilmoitettu sekunnin kymmenesosina
=	kaksi puhunnosta liittyy toisiinsa tauotta
>joo<	(sisäänpäin osoittavat nuolet) nopeutettu jakso
<joo>	(ulospäin osoittavat nuolet) hidastettu jakso
e::i	(kaksoispisteet) äänten venytys
sana	(alleviivaus) painokkaasti lausuttu äänne
°joo°	ympäristöä vaimeampaa puhetta
JOO	(isot kirjaimet) äänen voimistaminen
.hhh	sisäänhengitys; yksi h-kirjain on 0.1 sekuntia
hhh	ulohengitys
.joo	(piste sanan edessä) sana lausuttu sisäänhengittäen
he he	naurua
j(h)oo	suluissa oleva h sanan sisällä kuvaa ulohengitystä, useimmiten kyse on nauraen lausutusta sanasta
£joo£	hymyillen sanottu sana tai jakso
#joo#	nariseva ääni
@joo@	äänen laadun muutos
jo-	(tavuviiva) sana jää kesken
s't	(rivinylinen pilkku) vokaalin kato
(joo)	sulkujen sisällä epäselvästi kuultu jakso tai puhuja
(-)	sana, josta ei ole saatu selvää
(--)	pidempi jakso, josta ei ole saatu selvää
((itkee))	kaksoissulkeiden sisällä litteroijan kommentteja ja selityksiä tilanteesta